

Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego

---

s. Maria Opiela, s. Małgorzata Kaput, s. Edyta Piekarz,
s. Agnieszka Kornobis, s. Zofia Zymróż,
s. Stanisława Chudzik

Program wychowania przedszkolnego

według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego

Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego

---

s. Maria Opiela, s. Małgorzata Kaput, s. Edyta Piekarz,
s. Agnieszka Kornobis, s. Zofia Zymróż,
s. Stanisława Chudzik

Lublin 2021

Recenzja:

Prof. nzw. dr hab. Anna Klim-Klimaszewska (UPH, Siedlce)
Prof. zw. dr Zbigniew Formella SDB (UPS, Rzym, Włochy)

Opinia metodyczna:

Ewa Zielińska

Konsultacje:

Barbara Rokicka

Wydanie III, uzupełnione i rozszerzone

Redakcja wydania III:

S. dr hab. Maria Opiela, prof. KUL

Projekt okładki:

Radosław Makuch

Na okładce: portret bł. Edmunda Bojanowskiego
pędzla Stanisława Jakubczyka

Nihil obstat:

Za zgodą Kurii Diecezjalnej w Tarnowie

ISBN 978-83-65713-84-1

© Zgromadzenie Sióstr Służebniczek BDNP
ul. Edmunda Bojanowskiego 8–10, 39-200 Dębica

© Wydawnictwo Werset, 2021

Wydawnictwo Werset
ul. Radziszewskiego 8/216, 20-031 Lublin
tel. 81 533 53 53; 501 061 226
wydawnictwo@werset.pl; www.werset.pl

Spis treści

Opinia metodyczna	7
Opinia metodyczna (po zmianach w 2017 r.)	11
Wstęp	13
I. Charakterystyka programu	19
1. Cel programu	19
2. Podstawy opracowania programu	20
II. Ochronka (przedszkole) i jej specyfika	21
1. Wizja ochronki	21
2. Misja ochronki	22
3. Specyfika wychowania w ochronkach	22
4. Zasady wychowania w ochronkach Sióstr Służebniczek	23
5. Zasady współpracy z rodziną i podejmowane zadania	24
III. Struktura programu	27
IV. Treści programowe	31
1. Plan programu	31
2. Obszary wychowawczo-dydaktyczne	32
1) Obszar wychowawczo-dydaktyczny: FIZYCZNY	34
2) Obszar wychowawczo-dydaktyczny: UMYSŁOWY	40
3) Obszar wychowawczo-dydaktyczny: SPOŁECZNY	48
4) Obszar wychowawczo-dydaktyczny: KULTUROWY	54
5) Obszar wychowawczo-dydaktyczny: MORALNY	58
6) Obszar wychowawczo-dydaktyczny: RELIGIJNY	60
V. Wskazówki metodyczne	65

VI. Aneks 1	77
1. Dzień w ochronce	78
2. Dni tygodnia w ochronce	82
3. Propozycja schematu tygodniowego planu pracy	86
4. Propozycja schematu miesięcznego planu pracy	87
5. Obrzędowość ochronki	87
VII. Aneks 2	91
1. Osoba nauczyciela-wychowawcy w ochronce	91
2. Miejsce i rola wychowawcy-mężczyzny w dziele ochronek	95
3. Wychowanie ekologiczne w ochronce	97
VIII. Aneks 3	101
1. Obserwacja pedagogiczna i diagnoza gotowości dzieci do podjęcia nauki szkolnej	101
2. Program pracy z rodziną w ochronkach	107
3. Procedura ewaluacji	114
4. Wnioski z ewaluacji poszczególnych obszarów wychowawczo-dydaktycznych i współpracy z rodzicami	116
IX. Bibliografia	123
1. Literatura – podstawy programu	123
2. Literatura pomocnicza w realizacji programu	125

Opinia metodyczna

S. Maria Opiela, s. Małgorzata Kaput, s. Edyta Piekarcz, s. Agnieszka Kornobis, s. Zofia Zymróż, s. Stanisława Chudzik, *Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*, Zgromadzenie Sióstr Służebniczek BDNP, Dębica 2015.

Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego jest realizowany w Polsce i za granicą w przedszkolach publicznych i niepublicznych od sześciu lat. W każdym roku realizacji poddawany był weryfikacji w zakresie wszystkich obszarów edukacyjnych.

Badania ankietowe przeprowadzane wśród rodziców i nauczycieli wykazały, że program ten spełnia oczekiwania każdej z grup społecznych i gwarantuje wysoki poziom pracy wychowawczo-dydaktycznej. Natomiast wnioski po przeprowadzonej ewaluacji wykazały, że respektuje on potrzeby każdego dziecka w tym dzieci o specjalnych problemach edukacyjnych. Mimo tak pozytywnych opinii Autorki zdecydowały się na uaktualnienie treści programowych jak również dostosowanie ich do wprowadzonych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej zmian prawnych.

Publikację poszerzono o:

- propozycję programu pracy z rodziną celem uściślenia współpracy z rodzicami w wyniku wzajemnej wymiany doświadczeń;
- wprowadzenie dziecka w świat języka nowożytnego;
- przykładowy plan miesięczny;
- arkusz obserwacji i diagnozy;
- procedurę ewaluacji oraz wnioski wypływające z niej, a dotyczące poszczególnych obszarów wychowawczo-dydaktycznych. Wzbogacono również bibliografię o nowe, aktualne pozycje z różnych dziedzin nauki.

Program jest napisany klarownym, komunikatywnym językiem, przystosowanym do możliwości szerokiego i równocześnie zróżnicowanego

grona potencjalnych czytelników i dlatego może być realizowany zarówno przez nauczycieli z długim stażem pracy, jak i nauczycieli rozpoczynających swoją drogę pedagogiczną. Imponujące jest to, że przez sześć lat realizowania programu, sprawdzano jego skuteczność podczas prowadzenia badań pilotażowych. Dlatego drugie wydania tej publikacji jest wzbogacenie o najnowsze badania z zakresu pedagogiki i psychologii, a także o własne bogate doświadczenia zawodowe.

Niewątpliwą zaletą tego *Programu* są wskazówki metodyczne, które szczególnie nauczycielom o krótkim stażu pracy pomogą połączyć teorię zdobytą na studiach z praktycznymi rozwiązaniami.

Treściami programowymi Autorki objęły różne sfery rozwoju psychofizycznego dzieci w wieku przedszkolnym. Położyły silny nacisk na rozwój intelektualny, ale nie pominęły innych sfer osobowości, w tym również rozwoju fizyczno-zdrowotnego, estetycznego, wolicjonalnego itp. To całościowe traktowanie omawianej problematyki wraz z dominacją wychowania zasługuje na szczególne podkreślenie.

Autorki *Programu* zaproponowały arkusz diagnostyczny oceniający stan gotowości szkolnej dziecka na początku roku poprzedzającego termin rozpoczęcia przez dziecko nauki w szkole. Jest on opracowany poprawnie merytorycznie i umożliwia nanoszenie na bieżąco uwag na temat postępów dziecka i zauważonych trudności. Propozycja arkusza obserwacji dla dzieci 3 i 4-letnich umożliwia odnotowywanie możliwości i potrzeb rozwojowych dzieci – również nie budzi zastrzeżeń.

Na uwagę zasługuje fakt zawarcia w arkuszu obserwacji 3-latków takich problemów jak: adaptacja, umiejętności społeczne w tym funkcjonowanie z zabawie, samoobsługa i samodzielność. Poszerzenie zakresu obserwacji w 4-latkach pozwala na wspomaganie rozwoju umysłowego dzieci we wszystkich obszarach edukacyjnych i powiązane jest z realizacją podstawy programowej. Uważam, że zaprezentowane propozycje arkuszy obserwacji i diagnozy porządkują dotychczasową wiedzę budzącą do chwili obecnej wiele kontrowersji i dyskusji.

Recenzowany *Program* stanowi dobry przykład integrowania treści merytorycznych z treściami wychowawczymi, a ich realizacja pozwala spojrzeć indywidualnie na każde dziecko, odkryć jego predyspozycje, uzdolnienia, zainteresowania, a także dostrzec trudności i problemy, z którymi sobie nie radzi.

Podsumowując – zaproponowany *Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego* spełnia

warunki ustalone przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i może być dopuszczony do użytku w przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych i innych formach wychowania przedszkolnego. Jest on poprawny pod względem merytorycznym i dydaktycznym, a także dostosowany do potrzeb i możliwości dzieci, dla których go przeznaczono. Zawiera:

- Opis sposobów realizacji celów kształcenia i zadań ustalonych w podstawie programowej. Ponieważ *Program* przeznaczony jest dla przedszkoli katolickich, dlatego rozszerzono go o treści wychowawczo-dydaktyczne związane z budowaniem chrześcijańskiego systemu wartości.
- Szczegółowe cele kształcenia i wychowania oraz sposoby ich osiągnięcia.
- Metody przeprowadzania analizy gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole (diagnoza przedszkolna). Ponadto proponuje arkusze obserwacji dla młodszych przedszkolaków.

Ewa Zielińska

W związku z wejściem w życie *Nowej podstawy programowej wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego* (Dz. U. 2017r., poz. 356), zaktualizowano treści *Programu wychowania przedszkolnego wg koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego* oraz dodano zagadnienia z zakresu edukacji medialnej w obszarze umysłowym.

Treści opracowała Komisja ds. Wychowania – sekcja ds. ochronek w składzie: s. Agata Zoń, s. Edyta Piekarz, s. Agnieszka Kornobis, s. Iwona Szopa, s. Beata Pałkowska, s. Dorota Gościńska, s. Weronika Ortyl, pod kierunkiem s. dr hab. Marii Opieli, prof. KUL. Zmiany skonsultowano z mgr Ewą Zielińską.

Opinia metodyczna (po zmianach w 2017 r.)

Program wychowania przedszkolnego wg koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego jest realizowany przez wiele przedszkoli w Polsce. Znalazł on już swoje stałe miejsce w pedagogice wychowania przedszkolnego, z uwagi na rzetelną wiedzę psychologiczną i pedagogiczną, w oparciu o którą został opracowany. Nauczyciele realizujący treści wychowawczo-dydaktyczne (programowe), w przedszkolach o różnym stopniu organizacji, zwracają uwagę na ich trafność, co na przestrzeni lat potwierdziły losy absolwentów. Podkreślają również spiralny sposób realizacji treści programowych, co z kolei przyczynia się do ich stopniowego poszerzania i utrwalania.

Kolejnymi atutami programu są zaproponowane metody pracy przyjazne zarówno dzieciom jak i nauczycielom. Efekty pracy, którymi dziecko ma się wykazać na koniec wychowania przedszkolnego nie budzą żadnych wątpliwości bo są jasno i precyzyjnie sformułowane.

W swoich wypowiedziach nauczyciele podkreślają również problem honorowania różnic indywidualnych, które są uwzględnione w treściach kształcenia w formie między innymi takiego zapisu: *na miarę możliwości każdego dziecka*. Skutkuje to koniecznością ciągłego obserwowania dzieci celem ich poznania i ostrożnością w przygotowywaniu się do prowadzenia zajęć. Proponowane w programie procedury osiągnięcia celów sprzyjają rozwojowi umysłowemu dzieci i podnoszą atrakcyjność zajęć, zabaw i sytuacji edukacyjnych.

Od 1 września 2017 roku wchodzi w życie *Nowa podstawa programowa wychowania przedszkolnego*. Określa ona minimum tego, co dzieci mają opanować kończąc wychowanie przedszkolne. W nowym dokumencie zmieniono cele, obszary i warunki realizacji podstawy a także uproszczono i spłycono informacje związane z edukacją językową i matematyczną. Brakuje też wskazówek, które pomogą realizować zadania i osiągać cele zapisane w czterech obszarach edukacyjnych.

Dlatego bardzo dobrze się stało, że w *Programie wychowania przedszkolnego wg koncepcji pedagogicznej* bł. Edmunda Bojanowskiego zadba-
no o uzupełnienie, rozszerzenie i pogłębienie w znacznym stopniu treści
podstawy programowej. Treści programowe ułatwiają nauczycielom pracę
z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych, a więc zarówno z dzieć-
mi o zarysowujących się uzdolnieniach, jak i z dziećmi wolniej rozwijają-
cymi się. *Program wychowania przedszkolnego wg koncepcji pedagogicznej*
bł. Edmunda Bojanowskiego zgodnie z *Nową podstawą programową* stawia
na eksperymentowanie, obserwowanie, rozwój tożsamości dzieci, wartości
i normy społeczne, a także odpowiada na wyzwania współczesnej pedago-
giki i jest zgodny z obowiązującym stanem wiedzy o rozwoju dziecka.

Ewa Zielińska

Wstęp

Bł. Edmund Bojanowski (1814–1871) od 1850 r. zakładał ochronek wiejskie, określając jasno i szczegółowo ich organizację i misję prowadzonej w nich działalności opiekuńczo-wychowawczej. Uczynił to sięgając do dorobku ówczesnej praktyki i teorii pedagogicznej oraz gruntownej diagnozy potrzeb i problemów społecznych w środowisku, któremu służyły. Z prowadzonego przez bł. E. Bojanowskiego dziennika¹, korespondencji², notatek³ poznajemy, że przyjmuje on chrześcijańską filozofię wychowania i zgodnie z nią formułuje jego cele. Wskazuje również konkretne zadania wychowawcze, dobiera do nich najbardziej odpowiednie formy organizacyjne, posługuje się bardzo elastycznie różnorodnymi metodami i technikami oddziaływania wychowawczego, zwracając uwagę na konieczność znajomości potrzeb i możliwości rozwojowych dzieci. Prowadzenie ochronek powierzył założonemu przez siebie w tym celu Zgromadzeniu Sióstr Służebniczek, które w nich realizowały jego koncepcję pedagogiczną podejmując działalność wychowawczą, wspomaganą działaniami opiekuńczymi, oświatowymi i kulturalnymi wobec dzieci, ich rodzin i środowiska. Obligował je przy tym do najwyższej staranności – *co do prowadzenia dzieci, zachowywać najdrobniejsze szczegóły, które są przepisane, bo nie uwierzycie,*

---

1. E. Bojanowski, *Dziennik (1853–1871)*, t. I–IV, Zgromadzenie Sióstr Służebniczek NMP, Wrocław 2009.

2. *Korespondencja Edmunda Bojanowskiego z lat 1829–1871*, red. L. Smółka, Wrocław 2001.

3. Archiwum Główne Służebniczek Dębickich w Dębicy (AGSD), *Notatki Edmunda Bojanowskiego*, (B) zostały opracowane i opublikowane jako edycja krytyczna: E. Gigitlewicz, M. Opiela (red.), *Prace, szkice i notatki Edmunda Bojanowskiego. Inedita*, t. I–II, Lublin 2016. Na tej podstawie zostało opracowane i wydane *Kompendium edukacyjne Edmunda Bojanowskiego*, red. M. L. Opiela, Wyd. Episteme, Lublin 2016.

jak wielkiej w tym jest wagi każda, choćby rzecz najdrobniejsza i w szczegółach określił zasady ich pracy przepisami *Reguły*⁴.

Zebrane przez bł. E. Bojanowskiego materiały i jego własne przemyślenia na temat wychowania – jego podmiotu, metod, środków i form oraz organizacji i działalności ochron, są źródłem określenia istotnych elementów jego systemu wychowania i zawartej w nim koncepcji pedagogicznej. Na tej podstawie, odczytując zamiar i aktualność wskazań E. Bojanowskiego oraz uwzględniając współczesny dorobek myśli i praktyki wczesnej edukacji, opracowano koncepcję integralnej pedagogiki przedszkolnej w jego systemie wychowania⁵. Materiały i przemyślenia bł. E. Bojanowskiego stanowią również aktualne wskazania w prowadzeniu wychowania przedszkolnego dzisiaj oraz opracowania jego programu, który jest opisem sposobu realizacji zadań ustalonych zgodnie z obowiązującą podstawą programową wychowania przedszkolnego. Jej wymagania są zbieżne z zamiarem bł. E. Bojanowskiego, który przestrzegał i zabiegał o to, by względy wychowawcze w okresie przedszkolnym przeważały nad innymi, aby ochronki nie stawały się *tylko przytułkiem nędzy, albo tylko szkołą przesiąkniętą pedantyzmem teoretycznym*, lecz uwzględniały potrzeby i możliwości dziecięcego wieku, szanując jego prostotę⁶, zgodnie z zasadą: im młodsze dzieci tym więcej zabaw, a następnie coraz więcej zajęć praktycznych i dydaktycznych.

Bł. E. Bojanowski zwracał uwagę na ważność i konieczność integralnego wpływu wychowawczego⁷. Przestrzegał przed oddzielaniem sfery duchowej od życia codziennego i związanych z nim doświadczeń; wychowania religijnego, moralnego, od wychowania fizycznego, intelektualnego i społecznego. W Biblii, historii i literaturze w umiejętny sposób odnajduje zasady i wzory osobowe, tak ważne w wychowaniu. Wszystko zaś łączy z rytmem otaczającego świata. W poszukiwaniu kształtu oddziaływań wychowawczych na dzieci bardzo często odwołuje się do prostoty i ideału ży-

---

4. *Reguła Zgromadzenia Służebniczek Boga-Rodzicy Dziewicy Niepokalanie Poczętej*, Poznań 1867.

5. M. Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego. Kontynuacja i zmiana*, Wyd. KUL, Lublin 2013.

6. Por. M. L. Opiela (red.), *Kompendium edukacyjne ...*, s. 70–71.

7. A. P. Łuczyński, *Myśl pedagogiczna bł. Edmunda Bojanowskiego (1814–1871) a koncepcja integralnego rozwoju i ochrony dziecka [Blessed Edmund Bojanowski's (1814–1871) pedagogical thought and the concept of integral child development and protection]*, *Rozprawy Społeczne/Social Dissertations*, 2020, 14(3), s. 1–14. <https://doi.org/10.29316/rs/125838>

cia rodzinnego, zaszczytnej roli kobiety, jako matki i wychowawczynie oraz harmonii istniejącej w życiu ludzkim i świecie przyrody, z której czerpał ważne wskazania dla integralnego rozwoju wychowanków zwracając uwagę na ważność moralnego wpływu zarówno na dzieci jak i dorosłych⁸.

Metody i środki wychowania, które bardzo szczegółowo opisał, zaleca ściśle dostosowywać do indywidualnych możliwości dziecka i jego wieku, tak by proces wychowania w sposób harmonijny obejmował wszystkie sfery jego rozwoju podkreślając, że *zadaniem wczesnego wychowania nie jest żadna szkolna nauka, tylko nauka życia*⁹, a *dzieci w ochronce mają być już z małości zaprawiane do spraw całego życia ludzkiego*¹⁰. Za podstawowy warunek realizacji tego wskazania uznawał przykład życia wychowawczynie wartościami chrześcijańskimi i narodowymi oraz jej przekaz, podkreślając, że *słowa nauki tu nie wystarczą; dzieci, nie słowem, lecz życiem uczyć trzeba, jak żyć mają*¹¹. Dlatego ze względu na ciągle zmieniającą się rzeczywistość rozumienia procesu wzrastania młodego człowieka w relacji z jego otoczeniem osobowym i przyrodniczym, podjęto analizę przemyśleń i zastosowań praktycznych wskazań E. Bojanowskiego, dotyczących wymagań formacyjnych oraz oczekiwań związanych z przekonaniami i postawami osoby nauczyciela wychowania przedszkolnego w ochronce, wskazano na miejsce i rolę mężczyzny/wychowawcy w dziele ochronki oraz znaczenie wychowania ekologicznego (aneks 2).

Plan dnia, tygodnia związany z porami roku i okresami roku liturgicznego wyznacza układ treści programowych realizowanych przy użyciu różnorodnych metod, środków i form zajęć, którym obrzędowość o rozbudowanej symbolice oraz bogatej oprawie artystycznej nadaje niepowtarzalny klimat i w sposób sugestywny odnosi do świata wartości, które wychowanek przyswaja sobie tak, by w przyszłości kierował się nimi w życiu.

Koncepcja pedagogiczna bł. E. Bojanowskiego realizowana jest do dziś w ochronkach, które są formą edukacji przedszkolnej prowadzoną przez Siostry Służebniczki. Znalazła ona wyraz w niniejszym programie wychowania przedszkolnego. Jest on realizowany w całej Polsce i za granicą

---

8. Por. E. Gigilewicz, M. Opiela (red.), *Prace, szkice i notatki E. Bojanowskiego*, t. II, s. 7–16.

9. Por. M. L. Opiela (red.), *Kompendium edukacyjne...*, s. 165.

10. *Reguła Zgromadzenia Służebniczek Boga – Rodzicy – Dziewicy Niepokalanie Pojętej*, Poznań 1867, *Reguły w szczególności* § 15.

11. E. Gigilewicz, M. Opiela (red.), *Prace, szkice i notatki E. Bojanowskiego*, t. I, s. 619.

(np. Boliwia, Kamerun) od roku szkolnego 2009/10 w ochronkach Sióstr Służebniczek oraz przedszkolach publicznych i niepublicznych prowadzonych przez inne podmioty prawne.

Komisja do spraw wychowania powołana przez Przełożoną Generalną zaprojektowała i przeprowadziła proces ewaluacji *Programu wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*¹² zarówno w zakresie poszczególnych obszarów wychowawczo-dydaktycznych, jak i współpracy z rodzicami. Na podstawie analizy wyników ewaluacji dokonano weryfikacji procesu wychowawczo-dydaktycznego. Wprowadzone zmiany służą doskonaleniu działań z punktu widzenia przyjętych kryteriów, w celu ich usprawnienia i lepszego zrozumienia. Procedura ewaluacji zawarta jest w aneksie 3; nr 3.

Sześćioletni czas realizowania treści wychowawczo-dydaktycznych potwierdza aktualność myśli pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego oraz świadczy zarówno o ich skuteczności w odpowiadaniu na potrzeby rozwojowe dziecka, jak i o współpracy z rodzicami. Potwierdzają to także badania ankietowe przeprowadzone przez s. M. Loyolę Opiela wśród rodziców i nauczycieli realizujących *Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*.

Na ich podstawie stwierdzono, że założenia i treści wychowawczo-dydaktyczne zawarte w programie spełniają oczekiwania rodziców, którzy proszą o kontynuację realizowanych treści w poszczególnych obszarach. Istnieją jednakże kwestie wymagające uzupełnienia, co potwierdza doświadczenie realizacji programu. Można je wzbogacić oraz dostosować do zmian wprowadzonych w podstawie programowej, uwzględniając opinie rodziców i nauczycieli. Korekty treści wychowawczo-dydaktycznych oraz

---

12. *Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego* po uzyskaniu recenzji programu dokonanej przez mgr Ewę Brańską i mgr Dorotę Bogucką (religijny obszar wychowawczo-dydaktyczny opiniował ks. prof. dr hab. Władysław Kubik SJ we współpracy z mgr Teresą Czarnecką) został dopuszczony do użytku decyzją Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3.10.2008 r. Numer dopuszczenia: DPN-5002-19/08. Po wejściu w życie nowej podstawy programowej (*Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*) w kwietniu 2009 r. dokonano korekty programu i dostosowano go do jej wymagań. Od 1.09.2017 r. weszła w życie nowa podstawa programowa wychowania przedszkolnego, dlatego dokonano zmian i uzupełnienia, a dzięki stałemu monitorowaniu i ewaluacji następuje systematycznie jego rozszerzenie i pogłębienie w wymiarze treści, efektów i procedur ich realizacji.

wynikających z nich przewidywanych efektów pracy edukacyjnej zostały wprowadzone w odpowiednie obszary wychowawczo-dydaktyczne programu. Najważniejsze wnioski po przeprowadzeniu badań i ewaluacji programu oraz uzasadnienie wprowadzonych zmian w poszczególnych obszarach zostały zamieszczone w aneksie 3; nr 4.

Integralną część pracy wychowawczo-dydaktycznej z dziećmi, gwarantującą jej wysoki poziom i skuteczność, jest współpraca z rodzicami i budowanie wspólnoty wychowującej. W aneksie 3; nr 2 został zamieszczony program pracy z rodziną.

I. Charakterystyka programu

1. Cel programu

Celem programu wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. E. Bojanowskiego jest integralne wychowanie i pełny rozwój dziecka, w odniesieniu do chrześcijańskiego systemu wartości oraz jego udostępnienie dla nauczycieli, dla których cele wychowania są zbieżne z niniejszym programem. Program przeznaczony jest dla przedszkoli katolickich.

Program wychowania przedszkolnego – jako pełny opis zadań wychowawczych i dydaktycznych jest zorientowany na osobę dziecka z uwzględnieniem jego indywidualności, specyfiki rozwoju, potrzeb opiekuńczych i całej dotychczasowej historii jego doświadczeń społeczno-kulturowych. Integralną częścią programu jest praca wychowawcza, opiekuńcza i dydaktyczna każdego nauczyciela w odniesieniu do celu zawartego w obowiązującej *Podstawie programowej wychowania przedszkolnego dla przedszkoli oraz innych form wychowania przedszkolnego*. W tym względzie wyznacza się zadania w zakresie rozwoju:

- fizycznego,
- psychicznego,
- umysłowego,
- społeczno-moralnego,
- kulturowego,
- religijnego.

Realizacja niniejszego programu wychowania przedszkolnego, ściśle połączona z działaniami opiekuńczymi, obejmuje spektrum zadań w zakresie trzech obszarów:

- wychowania;
- zdobywania wiedzy istotnej dla wychowania;
- kształcenia umiejętności istotnych dla wychowania.

Zaplanowany i realizowany program wychowawczo-dydaktyczny i opiekuńczy będzie zindywidualizowany i ostatecznie w swoich szczegółach jego realizacja będzie efektem pracy całego grona pedagogicznego, a także przedstawicieli rodziców oraz sugestii wynikających z diagnozy rozwoju dzieci i specyfiki środowiska. Działania wynikające z treści programowych powinny się wyrażać w codziennej pracy edukacyjnej pracowników oraz w specjalnie zaprojektowanych formach aktywności budujących, rozwijających i uzupełniających wychowawcze uwarunkowania dzieci uczęszczających do przedszkola.

2. Podstawy opracowania programu

Podstawę do opracowania programu stanowią: chrześcijańska koncepcja człowieka, teoretyczne przesłanki pedagogiki personalistycznej wyrażone w integralnej pedagogice przedszkolnej w systemie i koncepcji pedagogicznej bł. E. Bojanowskiego, koncepcja integralnego wychowania Stefana Kunowskiego, charyzmat Sióstr Służebniczek, którym jest służba dzieciom, ubogim i chorym, wiedza i praktyka pedagogiczna wynikająca z tradycji i współczesnej działalności oświatowej i opiekuńczo-wychowawczej Zgromadzenia oraz obowiązująca *Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli oraz innych form wychowania przedszkolnego*.

W formułowaniu celów oraz tworzeniu programu korzystano ze współczesnych osiągnięć nauki i praktyki pedagogicznej, aby w sposób odpowiadający aktualnej rzeczywistości wychowania przedszkolnego, zaadoptować to, co wynika ze specyfiki integralnej pedagogiki w systemie wychowania bł. E. Bojanowskiego. Zawiera ona konkretne ideały i wzory osobowe, jasno określoną misję i wizję działalności opiekuńczo-wychowawczej w ochronkach – przedszkolach, koncepcję wychowania i pracy dydaktycznej, które razem czynią oparty na nich program wychowania przedszkolnego niejako alternatywną wobec innych, ale wręcz bardzo atrakcyjną i potrzebną współcześnie propozycję dla rodziców i nauczycieli.

II. Ochronka (przedszkole) i jej specyfika

Jedną z bardzo ważnych podstaw opracowania programu stanowi teoria i bogata praktyka wychowania dziecka w wieku przedszkolnym w ochronkach prowadzonych przez Siostry Służebniczki jako realizacja wskazań pedagogicznych bł. E. Bojanowskiego. Tworząc ochronki stworzył on system wychowania stanowiący spójną całość, na którą składają się zintegrowane, logicznie z siebie wynikające takie elementy jak: założenia, ogólne i szczegółowe cele wychowania wyznaczające konkretne zadania wychowawcze, zasady oparte na przejrzystym systemie wartości, metody i techniki wychowania i opieki oraz jego formy organizacyjne. Za podstawowy czynnik warunkujący jego funkcjonowanie uznał osobę wychowawczyni – jej osobowość, filozofię życia i kwalifikacje, bardzo duży nacisk kładąc na niezastąpioną wartość oddziaływania jej własnym przykładem.

Przybliżenie istotnych elementów pracy w ochronkach prowadzonych dzisiaj stanowi propozycję konkretnej formy organizacyjnej, która przy stałych założeniach, celach i zasadach, zakłada elastyczność i zmienność pozostałych elementów, wynikającą ze zmian, uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, a dzięki swej dynamice pozostaje wciąż aktualna.

1. Wizja ochronki

Ochronka jako instytucja, która wyrosła z potrzeb społecznych, jest przede wszystkim miejscem wychowania dzieci. Służy ochranianiu osoby i wartości przez szanowanie i zachowywanie tradycji rodzinnych, religijnych i narodowych, przekazywanie ich w procesie integralnego wychowania dziecka i wsparcie rodziny dla moralnego odradzania i zachowania tożsamości narodu.

2. Misja ochronki

- Integralne wychowanie dzieci w wieku przedszkolnym w odniesieniu do chrześcijańskiej hierarchii wartości z uwzględnieniem możliwości i potrzeb miejsca i czasu.
- Nauczanie oraz kształcenie umiejętności istotnych dla wychowania osobowości ukierunkowanych na wartości najwyższe – prawda, dobro, piękno, zatroskanych o dobro wspólne i gotowych podjąć wysiłek odpowiedzialności za siebie i innych bazując na konkretnych ideałach i wzorach osobowych czerpanych z Biblii, historii, tradycji i współczesności.
- Współpraca z rodziną w procesie wychowania dziecka oraz wsparcie rodziców w pełnieniu ich funkcji opiekuńczych i wychowawczych.
- Propagowanie wartości społecznych, moralnych, religijnych, narodowych, rodzinnych i kulturowych w środowisku i wdrażanie do ich urzeczywistniania.
- Współpraca ochronki z innymi instytucjami i organizacjami.

3. Specyfika wychowania w ochronkach

Ochronki są przedszkolami z właściwą sobie specyfiką, która wynika z misji i posłannictwa Zgromadzenia Sióstr Służebniczek określonych przez Założyciela bł. E. Bojanowskiego. Specyfika ta wyraża się w:

- Wychowaniu integralnym zmierzającym do pełnego rozwoju dziecka, w którym osoba wychowawczynie kierując się dobrem dziecka, zgodnie z jego indywidualnymi zdolnościami, wspiera wychowanka unikając uczestnictwa w tendencjach wychowania do wybujałego indywidualizmu zorientowanego nadmiernie na sukces czy ograniczenia jedynie do wyrównywania braków. Czyni to poprzez osobisty przykład, przekaz wartości, podawane treści, umiejętnie dobrane metody i środki wychowania, odpowiednio dostosowane do wieku i możliwości dziecka oraz stałą współpracę z jego rodziną.
- Działaniach, które podejmują siostry w poczuciu pełnienia misji służby człowiekowi, zmierzając do ochrony godności osoby wychowanka poprzez odkrywanie i rozwijanie jego darów nadprzyrodzonych i naturalnych w odniesieniu do rzeczywistości, w jakiej żyje i do jakiej zmierza.

- Pracy wychowawczo-dydaktycznej i opiekuńczej nastawionej na udział w szeroko pojętych działaniach integracyjnych dotyczących zróżnicowania co do stanu zdrowia, sprawności, statusu społecznego, materialnego oraz różnic pokoleniowych.
- W realizacji misji i wizji pracy wychowawczej podejmowanej przez siostry w ochronkach, w której należy podkreślić nade wszystko specyfikę klimatu wychowawczego i wynikające z niego konsekwencje dla osób pracujących i całych środowisk związanych z ochronkami.
- Zakresie tych oddziaływań w ochronkach, który przekracza wymiar jedynie widzialny, rozszerzając się na wymiar łaski i transcendencji, w tym także na ideały i wartości związane z życiem codziennym, a dotykające tajemnicy świętych obcowania i nadprzyrodzoności.

4. Zasady wychowania w ochronkach Sióstr Służebniczek

Główną strategią oddziaływania wychowawczego w ochronkach jest strategia świadectwa, która polega na wywołaniu u wychowanka mechanizmu identyfikacji, widzianej jako nawet często nieświadome przejęcie pewnych cech drugiej osoby (nauczyciela, wychowawcy). Wychowanek i wychowawca (w tym przypadku zatem nie tylko dziecko, ale również rodzice i nauczyciele) utożsamiają się z pewną osobą, tzn. przyswajają sobie lub wprowadzają w swoje życie pewne cechy innej osoby i przemieniają je w swoje własne według wzorca, jaki jest mu dany przez wychowawcę. Identyfikacja ma miejsce już przy przyswojeniu sobie doświadczenia innych osób, a przez proces włączenia ich we własne życie wywiera wpływ na rozwój osobowości.

Dzięki tej strategii zwłaszcza siostry, nauczycielki i wychowawczynie, jako osoby tzw. personalny symbol wartości¹, pomagają dziecku w nabywaniu i urzeczywistnieniu takich samych wartości. Zachodzi to nie tyle przez proces poznania lub przedstawiania wartości, lecz przez ukazywanie życia zgodnego z deklarowanymi wartościami.

Do zasad wychowania stosowanych w ochronce należą:

- Zasada świadomego i celowego organizowania przez wychowawczynię sytuacji wychowawczych oraz wykorzystanie dla celów wychowawczych codziennych wydarzeń i sytuacji życiowych.

---

1. Zob. M. Nowak, *O wartościach chrześcijańskich w wychowaniu*, "Kultura i Edukacja". Toruń, 2 (2) 1992, s. 49.

- Zasada integracji praw i potrzeb związanych z rozwojem dziecka, jego naturą i rozwijanie ich zgodnie z celem wychowania.
- Zasada dbałości o harmonijny rozwój, w którym każda sfera jest jednakowo ważna. Działania wychowawcze w sposób integralny są ukierunkowane na wszystkie sfery rozwoju dziecka przy respektowaniu jego potrzeb i możliwości rozwojowych.
- Zasada wykorzystania ważnej roli spuścizny kulturalnej jako środka wychowawczego. Odwołanie się do polskiej tradycji i kultury wpisuje się w konkretne uwarunkowania i prowadzi do wychowywania we wspólnocie kościelnej, kulturowej, narodowej, dokonując wszczepienia w problematykę czasu, w jakim żyje człowiek.
- Zasada budowania wspólnoty osób.
- Zasada pielęgnowania tzw. rytuału ochronki (obrzędowość, zwyczaje związane z przeżywaniem pór dnia, dni tygodnia i pór roku), przybliżającego określone ideały i wartości. Zwraca się w niej uwagę na duchowość, na transcendencję, na egzystencję człowieka wypełnioną wartościami; podkreśla się problem odpowiedzialności, poczucia obowiązku i godności osoby ludzkiej.
- Zasada integracji wartości kulturalnych z wartościami życia, co powinno zachodzić także na etapie życia wspólnotowego poprzez autentyczne relacje osobowe wychowanków z siostrami.
- Zasada współdziałania ochronki z rodziną i środowiskiem w procesie integralnego wychowania dziecka.

5. Zasady współpracy z rodziną i podejmowane zadania

Mając na uwadze i doceniając fakt, że rodzina jest dla dziecka naturalnym i niezastąpionym środowiskiem wychowawczym, w którym rozwija się osobowość dziecka, gdzie nabywa ono podstawowych nawyków i otrzymuje wzory zachowań, ochronka podejmuje stałą współpracę z rodzicami. Właściwie zorganizowana współpraca obu środowisk wychowawczych w przekazie systemu norm i wartości, integralnym rozwoju i wychowaniu dziecka oparta jest na następujących zasadach:

- Zasada jasnego informowania rodziców o specyfice wychowania w ochronce, zasadach współpracy z rodziną oraz konsekwentnego ich przestrzegania dla osiągnięcia celu wychowania w ochronce.

- Zasada pierwszeństwa prawa rodziców do wychowania dzieci (mowa o prawie naturalnym) z uwzględnieniem ich praw rodzicielskich, także w związku z planowaniem działań wychowawczych w ochronce.
- Zasada pomocniczości polegająca na służbie rodzinie i niesieniu jej pomocy w wychowaniu dziecka.
- Zasada indywidualnego podejścia do dziecka i jego rozwoju oraz rozwoju wspólnoty osób. Podkreśla się respekt wobec tajemnicy dziecka, a uwzględniając wychowanka, jako pierwszy faktor wychowania, jego wartość jako osoby.
- Zasada indywidualnego podejścia do potrzeb, możliwości i problemów rodziny.
- Zasada współpracy podmiotowej – wypracowywanie wspólnego stanowiska nauczycielki i rodziców wobec dziecka i współdziałanie w procesie jego integralnego wychowania.
- Zasada rzetelnego i dyskretnego informowania rodziców o postępach dziecka, jego problemach i potrzebach dostrzeganych w trakcie realizacji zadań wychowawczo-dydaktycznych i opiekuńczych.
- Zasada angażowania rodziców w życie ochronki i jej funkcjonowanie – np. rada rodziców, zebrania rodziców.
- Zasada organizowania różnych form czynnego zaangażowania rodzin w uroczystości religijne, patriotyczne i okolicznościowe, w spotkania integracyjne, rekreacyjne i formacyjne, także z udziałem specjalistów.

III. Struktura programu

Program wychowania przedszkolnego stanowi opis sposobu realizacji zadań zgodnych z obowiązującą podstawą programową wychowania przedszkolnego obejmujący sześć obszarów.

Treści wychowawczo-dydaktyczne i opiekuńcze do poszczególnych obszarów zostały opracowane na podstawie następujących celów szczegółowych:

Obszar fizyczny – prawidłowy rozwój fizyczny dziecka:

- wyrabianie nawyków higienicznych i zachowań prozdrowotnych,
- stopniowe i harmonijne rozwijanie sprawności fizycznej,
- wdrażanie do przestrzegania zasad bezpieczeństwa,
- poznanie i rozwijanie zmysłów,
- rozwijanie sprawności i umiejętności praktycznych.

Obszar umysłowy – wszechstronny rozwój intelektualny dziecka:

- rozwijanie procesów poznawczych,
- kształtowanie wyobraźni,
- ćwiczenie i rozwijanie pamięci (logika, matematyka, literatura, poezja, przyroda),
- rozwijanie intelektu, mowy, twórczego myślenia i działania,
- rozwijanie talentów i zdolności,
- wdrażanie do zainteresowania językiem obcym nowożytnym,
- w przypadku dzieci należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym podtrzymywanie i rozwijanie poczucia przynależności narodowej, etnicznej i językowej.

Obszar społeczny – właściwy rozwój emocjonalny, kształtowanie postaw społecznych i patriotycznych:

- uczenie rozpoznawania, nazywania i radzenia sobie z emocjami,
- kształtowanie sfery uczuciowej,
- wdrażanie w system wartości i norm społecznie akceptowanych (w rodzinie, przedszkolu, w społeczeństwie, ojczyźnie),
- kształtowanie poczucia przynależności do rodziny ludzkiej oraz do Unii Europejskiej jako rodziny narodów Europy,
- ukazywanie wartości więzi rodzinnych i kształtowanie postaw sprzyjających przyjęciu przyszłych ról w rodzinie,
- poznanie i kultywowanie zwyczajów i tradycji (rodzinnych, religijnych, narodowych),
- kształtowanie postaw i zachowań sprzyjających nawiązaniu poprawnych relacji z rówieśnikami i środowiskiem,
- kształtowanie postaw sprzyjających świętowaniu, obrzędowości, wspólnotowości i spędzaniu wolnego czasu w rodzinie i środowisku,
- wdrażanie do szacunku wobec pracy swojej i innych.

Obszar kulturowy – kształtowanie zmysłu estetycznego:

- uwrażliwianie na piękno otaczającego świata,
- rozwijanie twórczości teatralnej,
- rozwijanie wrażliwości muzycznej,
- uczenie umiejętności odbioru różnych dzieł sztuki i tworzenia własnych prac plastyczno-technicznych.

Obszar moralny – kształtowanie szlachetnego charakteru i prawości obyczajów:

- kształtowanie sumienia, właściwej samooceny i odpowiedzialności za własne czyny z wykorzystaniem systemu nagród i kar,
- kształtowanie odpowiedzialnego stosunku do siebie, drugiego człowieka, obowiązków wynikających z nauki, pracy, życia w rodzinie i społeczeństwie,
- kształtowanie wrażliwości na potrzeby i problemy ludzi ubogich, chorych, samotnych, starszych oraz motywacji do niesienia im konkretnej pomocy.

Obszar religijny – rozwijanie i umacnianie wiary:

- wprowadzanie w świat symboli i wartości religijnych przybliżających rzeczywistość Chrztu świętego i wynikającej z niego prawdy o dziecięctwie Bożym,
- ukazanie Dzieciątka Jezus jako wzoru do naśladowania dla dziecka, a Świętej Rodziny jako wzoru dla rodziny, roli Aniołów Stróżów i przykładu świętych,
- poznawanie i przyswajanie norm zawartych w prawie naturalnym i Bożym,
- przybliżanie prawdy o życiu człowieka w wymiarze doczesnym i wiecznym,
- uczenie i wprowadzanie w praktyki religijne i uczynki miłosierne,
- wprowadzanie do przeżywania wydarzeń roku liturgicznego.

Wychowanie dziecka w przedszkolu, tak ważne dla kształtowania zrębów przyszłej, pełnej osobowości człowieka zmierza do ukształtowania wychowanka otwartego na dalszy rozwój i zdolnego w przyszłości do:

- Akceptacji siebie i swojej życiowej sytuacji, co będzie dla niego inspiracją do odpowiedzialności za własny rozwój (fizyczny, umysłowy i obyczajowy), zmierzający do pełni człowieczeństwa oraz do twórczego przekształcania rzeczywistości, w jakiej żyje. W kształtowaniu swych życiowych postaw jest otwarty na odnoszenie się do wzorców osobowych: biblijnych, świętych, postaci historycznych, osób znaczących.
- Podejmowania i kształtowania odpowiedzialnych relacji osobowych z ludźmi i z Bogiem w postawie świadomej i ufnej zależności od Boga, wolności, odpowiedzialności i wrażliwości na potrzeby i problemy drugiego człowieka oraz ofiarnej służby wobec młodszych, słabszych, chorych, starszych i ubogich.
- Wdzięczności wobec Boga i ludzi, pielęgnowania i rozwijania dobra w sobie, z wiarą i nadzieją przeżywając sukcesy życiowe oraz w sposób twórczy pokonując trudności i kryzysy.
- Ocenę swojego postępowania i zmiany złych postaw i zachowań, podejmowania trudnych i odpowiedzialnych decyzji zdecydowanie opowiadając się po stronie dobra i świadomie rezygnując z tego, co złe.
- Otwartości na poznawanie historii, tradycji, kultury narodu, rozwijanie ducha patriotyzmu zachowując tradycje i obyczaje rodzinne, narodowe i religijne.

- Wrażliwości na piękno natury, którą szanuje, pielęgnuje i ochrania oraz z troską o znajomość i rozwój kultury.
- Doceniania wartości i godności życia swojego i innych, dbania o rozwój duchowy, psychiczny i fizyczny w odniesieniu do perspektywy doczesnej i nadprzyrodzonej.
- Podjęcia w przyszłości właściwych ról życiowych, obowiązków związanych z nauką, pracą, życiem w rodzinie, społeczeństwie i służenia mu odpowiednio, stosując wiedzę i umiejętności w konkretnych dziedzinach i sytuacjach życia.

Wyznacznikiem dla nauczyciela, jak prowadzić dziecko, aby dążyło do osiągnięcia powyższego ideału, są przewidywane osiągnięcia pracy wychowawczo-dydaktycznej oraz proponowane procedury osiągania celów. Ważnym dopełnieniem programu wychowania przedszkolnego jest procedura jego ewaluacji oraz program pracy z rodziną jako propozycja stałej współpracy i wzajemnej wymiany wartości oraz doświadczeń wspierających proces integralnego rozwoju i wychowania dziecka. Budowanie wspólnoty wychowującej opiera się na świadomości prawdy, że to osoba wychowuje, a nie idee. Wartości uważa się za cenne źródło wychowania. Bojanowski nie traktował wartości jako idei, lecz posługując się pojęciem „cnota”, uznawał je jako ważne w porządku moralnym cechy osobowości charakteryzujące osobę i jej relacje w stosunku do dobra. Rozwinięte i ukształtowane w wychowaniu cnoty są wyrazem szlachetności człowieka i jego stałego dążenia do dobra w oparciu o przyjęte podstawy filozoficzno-religijne. Jedynie we wspólnocie osoba może najpełniej z miłością i odpowiedzialnością wychowywać osobę, która dąży poprzez spełnianie czynów zgodnych z tymi wartościami do doskonałości osobowej, ludzkiej i chrześcijańskiej.

IV. Treści programowe

1. Plan programu

Obszar wychowawczo-dydaktyczny	Treści wychowawczo-dydaktyczne
Fizyczny	Higiena osobista
	Higiena spożywania posiłków
	Higiena otoczenia
	Zdrowie
	Bezpieczeństwo
	Aktywność ruchowa
	Wypoczynek
	Zmysły
	Działania praktyczne
Umysłowy	Mowa i myślenia
	Przygotowanie do nauki czytania
	Przygotowanie do nauki pisanania
	Literatura i poezja dziecięca
	Matematyka
	Przyroda
	Talenty i zdolności moje i innych
	Przygotowanie do posługiwania się językiem obcym nowożytnym
	Przygotowanie do posługiwania się językiem mniejszości narodowych i etnicznych oraz językiem regionalnym
Społeczny	Świat emocji i uczuć
	Moja rodzina
	Społeczność ochrony
	Najbliższe otoczenie
	Moja Ojczyzna
	Świat i rodzina ludzka
	Człowiek i jego praca

Kulturowy	Piękno
	Teatr
	Muzyka i taniec
	Sztuka
Moralny	Prawda
	Dobro
	Miłość i miłosierdzie
	Przyjaźń
Religijny	Symbole religijne
	Wiara
	Dzieciństwo Boże
	Praktyki religijne
	Rok liturgiczny

2. Obszary wychowawczo-dydaktyczne

Realizacja Programu wychowania uwzględnia sześć obszarów, których kolejność została ułożona tak, iż ukazuje wynikającą z potrzeb i możliwości rozwojowych dziecka potrzebę większej koncentracji w procesie wychowawczo-dydaktycznym u dzieci młodszych na obszarze fizycznym, a stopniowo z wiekiem coraz większe zróżnicowanie pod względem intensywności i stopnia trudności zmierzające do rozwoju w obszarze umysłowym, społecznym, kulturowym, moralnym, religijnym. Zawsze jednak, zarówno u dzieci młodszych jak i starszych, nauczyciel w sposób zindywidualizowany obejmuje swymi działaniami wszystkie obszary, mając na uwadze stopniową realizację celów edukacji przedszkolnej dziecka.

Treści wychowawczo-dydaktyczne zawarte w programie wychowania przedszkolnego zostały tak sformułowane, by nauczyciel miał świadomość jakie umiejętności, sprawności i wiadomości powinno opanować dziecko w czasie edukacji przedszkolnej. W programie nie wprowadzono podziału na grupy wiekowe. Poszczególne obszary zawierają treści zróżnicowane pod względem stopnia trudności: od łatwiejszych do trudniejszych. Zróżnicowanie to ma na celu pomoc nauczycielowi w odpowiednim doborze zadań i sposobów ich realizacji z uwzględnieniem potrzeb i możliwości dzieci.

Przyjmujemy spiralny sposób realizacji treści wychowawczo-dydaktycznych programu, dzięki czemu dziecko powraca w czasie swej edukacji przedszkolnej do przekazywanych przez nauczyciela treści, by móc

je poznawać w sposób coraz bardziej poszerzony i utrwałać. W każdym obszarze określone zostały efekty pracy wychowawczo-dydaktycznej, które są kompetencjami, jakimi powinno wykazywać się dziecko pod koniec procesu wychowania przedszkolnego.

Realizacja treści dokonuje się podczas zajęć prowadzonych przez nauczyciela, który dobiera metody najbardziej odpowiednie do możliwości i potrzeb dzieci oraz stosuje odpowiednie procedury dostosowane do tematu zajęcia. W realizacji treści we wszystkich obszarach nauczyciel buduje odpowiednie procedury wykorzystując metody słowne, oparte na obserwacji i z dominacją działalności umysłowej dzieci w sposób umiędzynosi posługuje się różnymi środkami (formami) pracy dla podawania wiedzy, kształtowania wyobraźni oraz pojęć i postaw społeczno-moralnych, estetycznych, matematycznych i innych. Podstawowymi są pogadanki, opowiadania, rozmowy, gry i zabawy, dla organizacji i ubogacenia których nauczyciel wykorzystuje literaturę, wiersze, zagadki, przysłowia, piosenki, historyjki obrazkowe o różnorodnej tematyce dostosowanej do realizowanych treści. We wskazówkach metodycznych niniejszego programu podano ich charakterystykę, gdyż są podstawowymi w działaniach nauczyciela realizującego program oraz zawierają wskazania sprawdzone w praktyce.

Treści wychowawczo-dydaktyczne przekazywane przez nauczyciela w pogadankach, opowiadaniach z wykorzystaniem poezji, piosenek, gier i zabaw organizowanych są praktycznie ukazywane i przeżywane przy pomocy odpowiednich procedur osiągnięcia celów. Najczęściej stosowane są formy pokazowe-pokazywanie przedmiotów, map, obrazów, zjawisk, czemu towarzyszy słowo, które jest pomocnicze w obserwacji, może też być wycieczka, film, inscenizacja itp., formy praktyczne, aktywność ruchowa, ćwiczenia samoobsługowe itp. – ukierunkowane na pobudzanie działalności dzieci o charakterze twórczym i ćwiczeniowym.

1) Obszar wychowawczo-dydaktyczny: FIZYCZNY

Treści wychowawczo-dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo-dydaktycznej
<p>Higiena osobista:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Zapoznanie z zasadami dbania o higienę osobistą. ■ Wdrażanie do troski o swoje ciało: mycie rąk, twarzy, zębów, czesanie się. ■ Wdrażanie do dbania o estetykę wyglądu zewnętrznego. ■ Przekazanie prawdy o tym, że ciało jest darem Pana Boga. ■ Kształtowanie postawy szacunku wobec własnego ciała i ciała drugiego człowieka. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ korzysta z toalety i przyborów toaletowych ■ poprawnie myje się i wyciera ■ samodzielnie myje zęby ■ nie używa przyborów higienicznych należących do innych dzieci
<p>Higiena spożywania posiłków:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Zapoznanie z prostymi zasadami <i>savoir-vivre</i> przy stole. ■ Wdrażanie do prawidłowego posługiwania się sztuciami i serwetką. ■ Wdrażanie do przestrzegania poznanych zasad dobrego wychowania przy stole. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ właściwie zachowuje się przy stole np. mówi umiarkowanym głosem, nie hałasuje ■ stara się estetycznie spożywać posiłki
<p>Higiena otoczenia:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Wyrabianie nawyku dbania o ład i porządek w najbliższym otoczeniu. ■ Wdrażanie do angażowania się w proste prace porządkowe wykonywane przez dorosłych. ■ Przyzwyczajanie do pełnienia dyżurów (np. pomoc w nakrywaniu do stołu, dokarmianiu zwierząt hodowanych w przedszkolu, dbanie o kwiaty doniczkowe). 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ samodzielnie sprząta po sobie zabawki i odkłada je na wyznaczone miejsce ■ dba o ład w swojej półce, w sali, w szatni, w łazience ■ utrzymuje porządek na swoim stanowisku pracy
<p>Zdrowie:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Zapoznanie z budową ludzkiego ciała. ■ Uświadamianie jak wielkim darem dla człowieka jest zdrowie. ■ Wdrażanie do zachowywania zasad zdrowego odżywiania się. ■ Kształtowanie nawyku dbania o zdrowie. ■ Uwrażliwianie na to, co służy i szkodzi zdrowiu. ■ Przekazywanie prawdy o przemijalności ludzkiego życia. ■ Przekazywanie prawdy o stworzeniu przez Pana Boga człowieka jako kobietę i mężczyznę. ■ Zapoznanie z prawdą o przekazywaniu życia przez kobietę i mężczyznę jako o darze i zadaniu od Stwórcy. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ nazywa poszczególne części ciała ■ próbuje opowiedzieć jaka jest rola narządów wewnętrznych tj.: serce, żołądek, płuca ■ próbuje wyjaśnić dlaczego zdrowie jest wielkim darem ■ wypowiada się na temat tego, jak należy troszczyć się o zdrowie ■ stara się dbać o zdrowie swoje i innych ■ stara się spożywać zdrowe produkty, owoce i warzywa ■ dostosowuje ubiór do danej pory roku i panujących warunków atmosferycznych

	Procedury osiągnięcia celów
<ul style="list-style-type: none"> ■ stara się dbać o estetykę wyglądu zewnętrznego ■ wie, że Pan Bóg stworzył człowieka, jego ciało i duszę ■ próbuje wyjaśnić, dlaczego należy troszczyć się o swoje ciało i ciało drugiego człowieka, otaczając je szacunkiem 	<ul style="list-style-type: none"> ■ pogadanka ■ spotkanie z pielęgniarką ■ rozmowa kierowana ■ wiersz ■ piosenka ■ teatryk ■ zabawy tematyczne ■ pokaz mycia rąk, twarzy, zębów, czesania ■ utrwalanie przyzwyczajeń związanych z troską o higienę osobistą w konkretnych sytuacjach dnia codziennego
<ul style="list-style-type: none"> ■ próbuje prawidłowo posługiwać się sztucami i serwetką ■ potrafi usłużyć innym przy stole ■ uczy się nakrywać do stołu 	<ul style="list-style-type: none"> ■ historyjka obrazkowa ■ zabawy tematyczne w kąciu kuchennym ■ pokaz i nauka prawidłowego posługiwania się sztucami i serwetką ■ pokaz prawidłowego nakrywania do stołu ■ pełnienie dyżurów np. pomoc w nakrywaniu do stołu
<ul style="list-style-type: none"> ■ pozostawia ład po skończonej pracy ■ angażuje się w proste prace porządkowe wykonywane przez dorosłych (nauczyciela, rodziców, osoby z najbliższego otoczenia) ■ pełni dyżury porządkowe 	<ul style="list-style-type: none"> ■ inscenizacja ■ rozmowa kierowana ■ wiersz ■ piosenka ■ obserwacja bierna i czynna ■ zabawy tematyczne ■ pokaz wykonywania prostych prac porządkowych ■ działania praktyczne związane z utrzymaniem ładu i porządku w najbliższym otoczeniu ■ wykonywanie drobnych prac użytecznych
<ul style="list-style-type: none"> ■ właściwie ocenia zachowania służące i zagrażające zdrowiu ■ wymienia przyczyny złego stanu zdrowia i samopoczucia ■ nazywa środki chemiczne szkodliwe dla zdrowia i życia ■ pamięta o tym, że człowiek z biegiem lat starzeje się, traci zdrowie, siły, a w końcu umiera ■ rozumie, że Pan Bóg stworzył człowieka jako kobietę i mężczyznę ■ wie, że życie jest darem Pana Boga przekazywanym przez mamę i tatę 	<ul style="list-style-type: none"> ■ opowiadanie ■ oglądanie encyklopedii zdrowia dla dzieci ■ spotkanie z lekarzem ■ wycieczka do Poradni Zdrowia ■ indywidualne rozmowy z dziećmi ■ przysłowia ■ zagadki ■ zabawy tematyczne w kąciu lekarskim ■ zabawy ruchowe ■ ćwiczenia gimnastyczne ■ zabawy na świeżym powietrzu ■ spacer i wycieczki ■ spożywanie zdrowych produktów: owoców, sałatek, surówek ■ modlitwa prośby o zdrowie ■ modlitwa dziękczynna za powrót do zdrowia

Treści wychowawczo-dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo-dydaktycznej
<p>Bezpieczeństwo:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Zapoznawanie z zasadami zachowania bezpieczeństwa obowiązującymi na terenie przedszkola, w najbliższym otoczeniu dziecka i w miejscach użyteczności publicznej. ■ Kształtowanie właściwego zachowania się w sytuacjach zagrożenia (pożar, osoby nieznajome, wypadek, choroba). ■ Wdrażanie do przestrzegania przepisów drogowych. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ przestrzega zasad bezpieczeństwa podczas zabaw w sali, w ogrodzie, w domu i w różnych miejscach użyteczności publicznej ■ wybiera miejsca bezpieczne dla zabaw dziecięcych ■ stara się dbać o bezpieczeństwo swoje i innych ■ rozumnie zachowuje się w sytuacjach zagrożenia
<p>Aktywność ruchowa:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Organizowanie zabaw naśladowczych, zabaw i gier ruchowych oraz ćwiczeń gimnastycznych. ■ Uświadamianie ważności ruchu w życiu człowieka. ■ Wdrażanie do podejmowania aktywności ruchowej. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ w zabawach naśladuje sposób poruszania się ludzi, ptaków, zwierząt ■ spontanicznie wybiera zabawy związane z ruchem ■ zachęca innych do aktywności ruchowej ■ chętnie uczestniczy w zabawach i grach ruchowych organizowanych w grupie ■ uczestniczy w ćwiczeniach porannych ■ uczestniczy w ćwiczeniach gimnastycznych prowadzonych metodami odtwórczymi i twórczymi (np. R. Labana, K. Orffa, A. M. Kniessów)
<p>Wypoczynek:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Zapoznawanie z różnymi formami wypoczynku. ■ Wyrabianie nawyku umiejętnego wypoczyniania (np. zajęcia i zabawy na świeżym powietrzu, spaceru i wycieczki). ■ Zapoznawanie ze sposobami relaksowania się (np. ulubione zabawy, słuchanie muzyki, odgłosów natury). 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ chętnie bierze udział w zajęciach i zabawach na świeżym powietrzu ■ uczestniczy w spacerach i wycieczkach niezależnie od pór roku ■ opowiada o tym, jak można wypoczywać ■ próbuje organizować sobie czas na wypoczynek
<p>Zmysły:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Rozwijanie poszczególnych narządów zmysłów (wzroku, słuchu, węchu, dotyku, smaku) poprzez różnorodne zabawy i ćwiczenia. ■ Stwarzanie okazji do poznawania otaczającej rzeczywistości w sposób wielozmysłowy. ■ Zapoznawanie z nazwami narządów zmysłów i ich funkcjami. ■ Wdrażanie do dbania o higienę zmysłów. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ chętnie uczestniczy w zabawach i ćwiczeniach rozwijających zmysły ■ poznaje otaczającą rzeczywistość wielozmysłowo

	Procedury osiągnięcia celów
<ul style="list-style-type: none"> ■ podaje numery telefonów na policję, straż pożarną, pogotowie ■ próbuje wyjaśniać symbolikę niektórych znaków drogowych i sygnalizatorów świetlnych ■ wyjaśnia konieczność przestrzegania przepisów drogowych ■ orientuje się w bezpiecznym korzystaniu ze środków transportu 	<ul style="list-style-type: none"> ■ „wycieczka po przedszkolu” ■ ustalenie z dziećmi zasad bezpiecznej zabawy w sali i w ogrodzie ■ film edukacyjny dotyczący zasad zachowania bezpieczeństwa ■ pogadanka ■ historyjka obrazkowa ■ wiersz ■ piosenka ■ udział w „próbny alarmie” na terenie przedszkola ■ spotkanie z policjantem ■ wycieczka na skrzyżowanie ■ wycieczki do: straży pożarnej, na policję
<ul style="list-style-type: none"> ■ zachowuje prawidłową postawę ciała ■ reaguje na sygnał ■ biega ■ utrzymuje równowagę ciała ■ czworakuje ■ wspina się ■ skacze ■ podskakuje ■ rzuca do celu ■ toczy piłkę ■ pokonuje przeszkody 	<ul style="list-style-type: none"> ■ rozmowa kierowana ■ ćwiczenia poranne ■ gry i zabawy ruchowe w sali i na świeżym powietrzu ■ gimnastyka ■ aerobic
<ul style="list-style-type: none"> ■ uczestniczy w zabawach relaksacyjnych ■ uczy relaksować się, gdy czuje się zmęczone, niespokojne ■ stara się wybierać proste prace i nabywa przekonania, że mogą być one formą wypoczynku 	<ul style="list-style-type: none"> ■ pogadanka ■ spacer i wycieczki ■ zabawy w ogrodzie przedszkolnym ■ zabawy z chustą animacyjną ■ słuchanie muzyki relaksacyjnej ■ zabawy rozluźniające i wyciszające ■ własna aktywność dziecka
<ul style="list-style-type: none"> ■ próbuje opowiedzieć, jaka jest rola poszczególnych narządów zmysłów ■ stara się dbać o higienę zmysłów np. unika głośnych dźwięków, nadmiernego oglądania telewizji 	<ul style="list-style-type: none"> ■ opowiadanie ■ oglądanie encyklopedii zdrowia ■ spotkania ze specjalistami: okulistą, laryngologiem ■ zabawy i ćwiczenia rozwijające zmysły ■ obserwacja zjawisk przyrodniczych podczas spacerów, wycieczek i zabaw w ogrodzie przedszkolnym

Treści wychowawczo-dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo-dydaktycznej
<p>Działania praktyczne:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Rozwijanie samodzielności w czynnościach samoobsługowych. ■ Stwarzanie okazji do nabywania doświadczeń przygotowujących do pełnienia przyszłych ról i zadań życiowych. ■ Zapoznanie z osiągnięciami współczesnej techniki i ich rolą w życiu człowieka (np. komputer, tablet). 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ samodzielnie korzysta z toalety i przyborów toaletowych ■ samodzielnie ubiera się i rozbiera ■ w razie potrzeby prosi o pomoc dorosłych w czynnościach samoobsługowych

	Procedury osiągnięcia celów
<ul style="list-style-type: none"> ■ poprzez zabawę i wykonywanie prostych prac przygotowuje się do pełnienia przyszłych ról i zadań życiowych ■ próbuje opowiadać o znaczeniu osiągnięć współczesnej techniki dla życia ludzkiego 	<ul style="list-style-type: none"> ■ pogadanka ■ pokaz prawidłowego korzystania z przyborów toaletowych ■ pokaz prawidłowego wykonywania czynności samoobsługowych ■ systematyczne ćwiczenia w czynnościach samoobsługowych ■ zabawy tematyczne ■ wykonywanie prostych prac w sali, szatni, łazience, sypialni, domu i ogrodzie ■ oglądanie: albumów techniki, fotografii i ilustracji ■ pokaz działania urządzeń technicznych znajdujących się w przedszkolu ■ pokaz korzystania z komputera, tabletu ■ praca z komputerem ■ wycieczka do sklepu AGD ■ pokaz urządzeń technicznych i elektrycznych oraz ich działania

2) Obszar wychowawczo-dydaktyczny: UMYSŁOWY

Treści wychowawczo-dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo-dydaktycznej
<p>Mowa i myślenie:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Kształtowanie prawidłowej wymowy. ■ Wzbogacanie słownictwa. ■ Rozwijanie umiejętności wypowiedzania się na określony temat. ■ Organizowanie zabaw rozwijających zdolność twórczego myślenia. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ prawidłowo wykonuje proste ćwiczenia oddechowe, słuchowe, dźwiękonaśladowcze i artykulacyjne ■ mówi poprawnie pod względem artykulacyjnym, gramatycznym, fleksyjnym i składniowym ■ poprawnie konstruuje wypowiedzi ■ stosuje różne formy wypowiedzi (monolog, dialog, opis, recytacja, opowiadanie) ■ próbuje wyrażać swoje myśli ■ posiada bogaty zasób słownictwa ■ opowiada historyjki obrazkowe
<p>Przygotowanie do nauki czytania:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Rozwijanie spostrzegawczości pamięci słuchowo-wzrokowej. ■ Rozwijanie umiejętności dokonywania analizy i syntezy słuchowo-wzrokowej. ■ Zapoznanie ze znakami i symbolami graficznymi. ■ Stwarzanie okazji do podejmowania prób samodzielnego czytania. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ organizuje pole spostrzeżeniowe, rozpoznaje i zapamiętuje to, co jest przedstawione na obrazkach ■ wyszukuje i odtwarza identyczne elementy rysunku, pisma, itd. ■ interesuje się czytaniem i pisaniem ■ rozumie sens informacji podanych w formie uproszczonych rysunków oraz często stosowanych oznaczeń i symboli, np. w przedszkolu, na ulicy, na dworcu
<p>Przygotowanie do nauki pisania:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Wdrażanie do właściwego trzymania przyborów i prawidłowego posługiwania się nimi. ■ Rozwijanie sprawności grafomotorycznej. ■ Budzenie zainteresowania pismem jako środkiem komunikacji. ■ Zapoznanie z literami alfabetu 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ dysponuje dobrą sprawnością rąk oraz koordynacją wzrokowo-ruchową ■ używa poprawnego chwytu pisarskiego ■ interesuje się pismem ■ kreśli, rysuje, maluje na dużych powierzchniach

	Procedury osiągnięcia celów
<ul style="list-style-type: none"> ■ udziela odpowiedzi na pytania dotyczące tekstu ■ samodzielnie formułuje pytania ■ bierze aktywny udział w zajęciach i zabawach rozwijających twórcze myślenie ■ tworzy własne rymowanki, bajki, opowiadania i historyjki obrazkowe oraz nadaje im tytuły ■ rozwiązuje zagadki, rebusy, łamigłówki i tworzy własne ■ wykorzystuje funkcje myślowe w konkretnych sytuacjach codziennego życia 	<ul style="list-style-type: none"> ■ ćwiczenia oddechowe, słuchowe, dźwiękonaśladowcze, artykulacyjne ■ spontaniczne i kierowane wypowiedzi dzieci ■ opowiadania ■ bajki ■ historyjki obrazkowe ■ konkurs recytatorski ■ zabawy i ćwiczenia rozwijające twórcze myślenie ■ „burza mózgów” ■ zagadki ■ rebusy ■ mini quizy ■ łamigłówki ■ krzyżówki ■ rozsypanki ■ rymowanki ■ gry dydaktyczne
<ul style="list-style-type: none"> ■ układa krótkie zdania ■ dzieli zdania na wyrazy ■ dzieli wyrazy na sylaby ■ wyodrębnia głoski w słowach ■ wymienia samogłoski ■ rozpoznaje znaki interpunkcyjne ■ odczytuje krótkie podpisy pod obrazkami ■ czyta proste teksty ilustrowane obrazkami ■ podejmuje z własnej woli zabawy literkami 	<ul style="list-style-type: none"> ■ ćwiczenia analizy i syntezy słuchowo-wzrokowej ■ zapoznanie z literami alfabetu ■ ćwiczenia w czytaniu wyrazów i prostych zdań ■ zabawy klockami literowymi ■ zabawy sylabami ■ próby układania wyrazów według własnych zainteresowań
<ul style="list-style-type: none"> ■ rysuje po śladzie, rysuje szlaczki, kreśli wzory literopodobne, obrysowuje, wypełnia, pogrubia ■ trzyma się w liniaturze ■ orientuje się na kartce papieru ■ prawidłowo odtwarza litery alfabetu 	<ul style="list-style-type: none"> ■ rozmowa na temat sposobów komunikowania się za pomocą pisma ■ ćwiczenia rozwijające sprawność rąk i koordynację ręki i oka ■ ćwiczenia grafomotoryczne i literopodobne

Treści wychowawczo-dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo-dydaktycznej
<p>Literatura i poezja dziecięca:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Wzbudzanie zainteresowania literaturą dziecięcą. ■ Zapoznanie z bohaterami bajek, legend, podań, baśni, przypowieści, opowiadań. ■ Wdrażanie do szanowania książek. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ uważnie słucha, rozmawia i opowiada o treści bajek, podań, legend, przysłów, przypowieści i powieści ■ próbuje opisywać cechy bohaterów, oceniać ich postępowanie i uzasadniać swoje stanowisko
<p>Matematyka:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Rozwijanie orientacji w przestrzeni. ■ Układanie rytmów. Ukazywanie regularności i następstw w otaczającym świecie. ■ Rozwijanie umiejętności myślenia przyczynowo-skutkowego. ■ Zapoznanie z modelami monet i banknotów. ■ Rozwijanie umiejętności liczenia. ■ Rozwijanie umiejętności dodawania i odejmowania, rozdawania i rozdzielania po kilka. ■ Zapoznanie z cyframi. ■ Kształtowanie umiejętności klasyfikowania (grupowania, porównywania, segregowania i porządkowania). ■ Zapoznanie z figurami geometrycznymi płaskimi. ■ Kształtowanie umiejętności przyjmowania i przeżywania sukcesów i porażek. ■ Kształtowanie potrzeby precyzyjnego mierzenia: długość, pojemność, ciężar, czas. ■ Wdrażanie do układania i rozwiązywania zadań z treścią. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ orientuje się w schemacie własnego ciała ■ określa swoje położenie względem przedmiotów lub innych osób, ■ prawidłowo używa określeń: nad, pod, w środku, na zewnątrz, przy, za, przed, obok, pomiędzy ■ określa kierunek ruchu: do przodu, do tyłu, w lewo, w prawo, w górę, w dół ■ różnicuje stronę lewą i prawą ■ wyznacza kierunki na kartce papieru ■ tworzy rytmy wysłuchane, wygrywane, wyśpiewane np. z klocków, kontynuuje je i przekłada na inne reprezentacje ■ orientuje się w rytmicznej organizacji czasu, dostrzega następstwa pór roku, dni tygodnia i miesięcy oraz orientuje się, co oznaczają określenia: wczoraj, jutro, pojutrze, przedwczoraj ■ ustala cel, planuje czynności, które do niego prowadzą ■ liczy, szacuje na miarę swoich możliwości ■ zna reguły obowiązujące podczas liczenia ■ ustala równoliczność poprzez liczenie i łączenie w pary ■ posługuje się liczebnikami głównymi i porządkowymi na miarę swoich możliwości ■ konstruuje działania arytmetyczne ustnie lub przy wykorzystaniu cyfr i znaków działań ■ w trakcie zabaw respektuje umowy dotyczące kupna i sprzedaży

	Procedury osiągnięcia celów
<ul style="list-style-type: none"> ■ próbuje odkrywać morały zawarte w bajkach ■ odgrywa role bohaterów ■ wymienia etapy powstawania książki ■ tworzy swoją książeczkę ■ szanuje książkę 	<ul style="list-style-type: none"> ■ bajki ■ baśnie ■ opowiadania ■ legendy ■ inscenizacja utworów ■ scenki z elementami dramy ■ scenki rodzajowe ■ wycieczka do: drukarni, księgarni, biblioteki ■ spotkanie z poetą ■ tworzenie przedszkolnego kącika czytelniczego ■ udział w naprawianiu zniszczonych książek
<ul style="list-style-type: none"> ■ rozpoznaje modele monet i banknotów o niskich nominałach, porządkuje je, rozumie do czego służą pieniądze w gospodarstwie domowym ■ dodaje i odejmuje na palcach i innych zbiorach zastępczych ■ rozróżnia błędne liczenie od poprawnego ■ przelicza przedmioty w naturalnym otoczeniu ■ przelicza elementy zbiorów w różnych sytuacjach dnia codziennego ■ rozpoznaje cyfry i eksperymentuje tworząc z nich liczby ■ klasyfikuje (grupuje, porównuje, segreguje, porządkuje) ■ rozpoznaje i nazywa figury geometryczne płaskie: koło, kwadrat, trójkąt, prostokąt ■ układa kompozycje z figur geometrycznych ■ dostrzega swoje mocne strony ■ konstruuje gry (ściganki, opowiadania i matematyczne) ■ z akceptacją przyjmuje przegraną i wygraną w grze ■ gratuluje wygranej innym dzieciom ■ podejmuje próby samodzielnego mierzenia (krokami, stopami, łokciem, dłonią i palcami) ■ obserwuje zachowanie cieczy w naczyniach i próbuje wnioskować o ilości wody po obserwowanych przekształceniach ■ konstruuje wagę przy pomocy dorosłego, waży przedmioty, różnicuje ich ciężar ■ układa i rozwiązuje zadania z treścią na miarę swoich możliwości 	<ul style="list-style-type: none"> ■ ćwiczenia i zabawy pomagające orientować się w schemacie własnego ciała i w najbliższym otoczeniu ■ ćwiczenia i zabawy pomagające orientować się w schemacie własnego ciała i w najbliższym otoczeniu ■ układanie kalendarza (pory roku, dni tygodnia, miesiące,) ■ historyjki obrazkowe ■ ćwiczenia w: liczeniu, dodawaniu i odejmowaniu, klasyfikowaniu, grupowaniu, porównywaniu, segregowaniu, porządkowaniu ■ numerowanie ■ ćwiczenia i zabawy z figurami geometrycznymi ■ mierzenie i odmierzanie długości ■ przelewanie płynów ■ ważenie ■ gry (ściganki, opowiadania, matematyczne) ■ układanie i rozwiązywanie zadań z treścią.

Treści wychowawczo-dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo-dydaktycznej
<p>Edukacja medialna:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Przyzwyczajanie dzieci do umiejętnego gospodarowania czasem podczas korzystania z mediów. ■ Uczenie odróżniania świata fikcji od rzeczywistości. ■ Rozwijanie umiejętności dokonywania wyboru programów medialnych. ■ Wdrażanie do korzystania z czasopism przeznaczonych dla dzieci. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ nabywa świadomości, że korzystanie z mediów może mieć pozytywne i negatywne skutki w życiu człowieka ■ stara się właściwie zagospodarowywać wolny czas ■ stara się rezygnować z zabawy na komputerze na rzecz innych aktywności
<p>Przyroda:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Uwrażliwianie na piękno stworzonego świata. ■ Uczenie wyrażania wdzięczności Panu Bogu za Jego Opatrzność nad światem. ■ Obserwowanie i nazywanie cech charakterystycznych dla danych pór roku. ■ Zapoznanie z nazwami i właściwościami minerałów tj. sól, węgiel, siarka. ■ Przekazywanie wiedzy o roślinach i warunkach koniecznych do ich wzrostu. ■ Stwarzanie okazji do możliwości pielęgnowania roślin doniczkowych. ■ Zapoznanie z nazwami owoców i warzyw. ■ Przekazywanie wiedzy o życiu i zwyczajach zwierząt. ■ Stwarzanie okazji do obserwowania zwierząt (np. w ich naturalnym środowisku, w ZOO). ■ Zapoznanie z życiem i zwyczajami ptaków w poszczególnych porach roku. ■ Ukazywanie przyczyn i skutków zanieczyszczenia środowiska. ■ Wdrażanie do angażowania się w ochronę środowiska (np. nie niszczy go, nie zaśmieca, segreguje odpady do odpowiednich pojemników). ■ Zapoznanie z warunkami niezbędnymi do życia na Ziemi (rola wody, powietrza, słońca, gleby). ■ Przeprowadzanie doświadczeń związanych z różnymi zjawiskami (np. parowanie, skraplanie, rozpuszczanie, krystalizacja). ■ Przekazywanie wiadomości na temat Kosmosu. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ dostrzega piękno otaczającego świata ■ dziękuje Panu Bogu za Jego opiekę (Opatrzność) nad światem ■ na podstawie Biblii próbuje opowiedzieć jak Pan Bóg stworzył świat ■ opowiada o procesach zachodzących w przyrodzie w różnych porach roku ■ dostrzega zmienność zjawisk atmosferycznych w poszczególnych porach roku ■ odróżnia i nazywa zjawiska atmosferyczne, tj. deszcz, burza, mżawka, tęcza, mgła, wiatr, śnieg, szron i inne ■ określa pogodę i zaznacza jej zjawiska na kalendarzu pogody ■ dostosowuje ubiór do pogody ■ próbuje odczytywać temperaturę powietrza na termometrze ■ rozpoznaje minerały tj.: sól, węgiel, siarka ■ nazywa niektóre rośliny z uwzględnieniem roślin chronionych ■ wyróżnia części roślin (korzeń, łodyga, liście, kwiaty, owoce) ■ wymienia warunki potrzebne do wzrostu roślin ■ stara się pielęgnować rośliny doniczkowe ■ rozpoznaje niektóre rośliny po ich owocach i liściach ■ opowiada o znaczeniu roślin dla życia człowieka na Ziemi ■ korzysta z dóbr przyrody (np. grzybów, owoców leśnych, ziół) ■ próbuje wyjaśniać, co to jest park narodowy ■ nazywa niektóre owoce krajowe i egzotyczne ■ rozróżnia owoce i warzywa za pomocą zmysłów (smaku, wzroku, dotyku) ■ odróżnia sad od ogrodu warzywnego ■ rozróżnia i nazywa zwierzęta domowe, hodowlane, leśne, polne i egzotyczne ■ nazywa niektóre zwierzęta będące pod ochroną

	Procedury osiągnięcia celów
<ul style="list-style-type: none"> ■ stara się odróżniać fikcję wirtualną od rzeczywistości ■ wybiera programy dla dzieci ■ nabywa umiejętności korzystania z czasopism dostosowanych do wieku przedszkolnego ■ uczestniczy w tworzeniu gazetki grupowej 	<ul style="list-style-type: none"> ■ rozmowa kierowana połączona z oglądaniem programów ■ pogadanka ■ oglądanie różnego rodzaju czasopism dla dzieci ■ tworzenie kącika medialnego ■ spotkanie z dziennikarzem ■ tworzenie gazetki grupowej
<ul style="list-style-type: none"> ■ opowiada o sposobach odżywiania się i zwyczajach zwierząt żyjących w naturalnym środowisku ■ próbuje wyjaśnić dlaczego człowiek hoduje zwierzęta ■ stara się opiekować zwierzętami w domu i w przedszkolu ■ wymienia nazwy niektórych ptaków i ich zwyczaje w poszczególnych porach roku ■ nazywa ptaki odlatujące do ciepłych krajów ■ stara się dokarmiać ptaki w czasie zimy ■ próbuje wyjaśnić przyczyny i skutki zanieczyszczeń środowiska ■ opowiada o tym jak można zapobiegać zanieczyszczeniom środowiska ■ nazywa i rozróżnia żywioły tj.: ogień, woda, powietrze ■ opowiada o roli wody, powietrza, słońca i gleby potrzebnych do życia na Ziemi ■ rozróżnia zjawiska fizyczne tj.: parowanie, skraplanie, rozpuszczanie, krystalizacja ■ dostrzega działanie wiatru – szybowanie liści, chorągiewki, latawca ■ zauważa właściwości magnesu ■ nazywa niektóre substancje, które rozpuszczają się w wodzie ■ rozpoznaje i nazywa stany skupienia wody ■ nazywa przedmioty, które pływają i które toną w wodzie ■ opowiada o zmianach zachodzących w procesie kwaszenia i kiszenia ■ wskazuje planetę Ziemię na mapie Układu Słonecznego ■ wymienia naturalne źródła światła (słońce, gwiazdy, księżyc) ■ opowiada o ciekawostkach dotyczących Kosmosu 	<ul style="list-style-type: none"> ■ pogadanka ■ opowiadanie ■ słuchanie Pisma Świętego ■ wiersz ■ piosenka ■ oglądanie filmów i przeżrocy ■ spacer ■ słuchanie odgłosów natury ■ zabawy dźwiękonaśladowcze ■ obserwacja ■ wykorzystywanie atlasów i albumów przyrodniczych dla dzieci ■ oglądanie eksponatów ■ pełnienie dyżurów – podlewanie kwiatów doniczkowych ■ działania praktyczne: sadzenie roślin i troska o nie, opieka nad zwierzętami ■ zorganizowanie kącika przyrody i zielnika ■ degustacja owoców i warzyw ■ wycieczki do: ZOO, wiejskiej zagrody, sklepu zoologicznego, parku narodowego, parku botanicznego ■ spotkania z: ogrodnikiem, rolnikiem, weterynarzem ■ udział w akcjach na rzecz ochrony środowiska ■ doświadczenia i eksperymenty przyrodnicze

Treści wychowawczo-dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo-dydaktycznej
<p>Talenty i zdolności moje i innych:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ukazywanie różnych darów, talentów i zdolności, którymi Pan Bóg obdarza człowieka dla dobra innych. ■ Organizowanie spotkań z ludźmi obdarzonymi różnymi talentami i zdolnościami. ■ Pomaganie dzieciom w odkrywaniu i rozwijaniu własnych talentów i zdolności. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ próbuje nazywać niektóre talenty i zdolności ■ poznaje osoby obdarzone szczególnymi talentami i zdolnościami
<p>Przygotowanie do posługiwania się językiem obcym nowożytnym:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Rozwijanie zainteresowania językiem obcym. ■ Wdrażanie do słuchania prostych opowiadań, historyjek wierszy i piosenek. ■ Uczenie rymowanek i prostych wierszyków. ■ Angażowanie do udziału w teatrzykach, scenkach, grach i zabawach ruchowych. ■ Organizowanie zabaw plastycznych, konstrukcyjnych i przyrodniczych. ■ Stwarzanie okazji do reagowania na proste polecenia i powtarzania poznanych zwrotów. <p>Uwaga! Treści wprowadzania dziecka w świat języka obcego nowożytnego są skorelowane z treściami nauczania w języku ojczystym.</p>	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ interesuje się językiem obcym ■ uczestniczy w zabawach muzycznych, ruchowych, plastycznych, konstrukcyjnych, teatralnych, przyrodniczych ■ śpiewa w grupie proste piosenki
<p>Przygotowanie do posługiwania się językiem mniejszości narodowych i etnicznych oraz językiem regionalnym:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Angażowanie do udziału w zabawach. ■ Wdrażanie do słuchania prostych opowiadań, historyjek wierszy i piosenek. ■ Uczenie rymowanek i prostych wierszyków. ■ Stwarzanie okazji do reagowania na proste polecenia i powtarzania poznanych zwrotów. ■ Uświadamianie przynależności danej wspólnoty narodowej, etnicznej lub językowej. ■ Zapoznanie z godłem wspólnoty narodowej, etnicznej lub językowej. <p>Uwaga! Treści z obszaru 17. <i>Podstawy programowej wychowania przedszkolnego</i> realizowane są wtedy, gdy do przedszkola/danej grupy uczęszcza takie dziecko.</p>	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ uczestniczy w zabawach prowadzonych w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub języku regionalnym ■ rozumie proste polecenia ■ powtarza rymowanki, proste wierszyki i śpiewa piosenki w grupie

	Procedury osiągnięcia celów
<ul style="list-style-type: none"> ■ z pomocą dorosłych stara się odkrywać własne talenty oraz zdolności i rozwijać je ■ na miarę swoich możliwości uczy się dzielić swoimi talentami i zdolnościami 	<ul style="list-style-type: none"> ■ opowiadanie ■ rozmowa ■ piosenka ■ tworzenie kącików zainteresowań ■ zabawy w kącikach zainteresowań ■ zajęcia dodatkowe: kółka plastyczne, muzyczne, taneczne ■ spotkania z artystami ■ organizowanie: wystaw, festiwali, koncertów ■ aukcja prac ■ kiermasz
<ul style="list-style-type: none"> ■ powtarza rymowanki i proste wierszyki ■ rozumie ogólny sens krótkich historyjek ■ rozumie proste polecenia i reaguje na nie ■ powtarza poznane zwroty 	<ul style="list-style-type: none"> ■ wiersz ■ piosenka ■ historyjki obrazkowe ■ gry i zabawy językowe ■ rymowanki, wyliczanki ■ plansze ■ ilustracje ■ obrazki ■ teatryki z wykorzystaniem pacynek, lalek, kukielek ■ proste scenki tematyczne
<ul style="list-style-type: none"> ■ rozumie ogólny sens krótkich historyjek ■ wie do jakiej wspólnoty narodowej, etnicznej lub językowej należy ■ zna godło swojej wspólnoty narodowej, etnicznej lub językowej 	<ul style="list-style-type: none"> ■ wiersz ■ piosenka ■ historyjki obrazkowe ■ gry i zabawy językowe ■ rymowanki, wyliczanki ■ plansze ■ ilustracje ■ obrazki ■ teatryki z wykorzystaniem pacynek, lalek, kukielek ■ proste scenki tematyczne ■ pokaz mapy ■ prezentacja godła

3) Obszar wychowawczo-dydaktyczny: SPOŁECZNY

Treści wychowawczo-dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo-dydaktycznej
<p>Świat emocji i uczuć:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Uczenie rozpoznawania i nazywania stanów emocjonalnych tj.: radość, smutek, złość, gniew. ■ Kształtowanie umiejętności wyrażania swoich uczuć gestem, mimiką twarzy. ■ Uczenie rozpoznawania komunikatów niewerbalnych i werbalizowania swoich stanów emocjonalnych i uczuciowych. ■ Wdrażanie do kontrolowania własnych słów i zachowań oraz reagowania adekwatnie do danej sytuacji. ■ Zapoznanie ze sposobami wyrażania swoich negatywnych emocji w sposób bezpieczny dla innych. ■ Rozwijanie umiejętności radzenia sobie w sytuacjach nowych i trudnych. ■ Uwrażliwianie na potrzeby innych. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ stara się cierpliwie czekać na swoją kolejkę ■ próbuje rozpoznawać i nazywać stany emocjonalne ■ stara się okazywać swoje uczucia ■ próbuje rozpoznawać komunikaty niewerbalne ■ uczy się werbalizować swoje stany emocjonalne i uczuciowe
<p>Moja rodzina:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Uświadamianie ważności rodziny w życiu każdego człowieka. ■ Zapoznanie z pojęciami: rodzina, rodzeństwo, dom rodzinny, pokolenie. ■ Budzenie zainteresowania historią własnej rodziny, pracą zawodową rodziców i dziadków. ■ Ukazywanie Świętej Rodziny jako wzoru życia rodzinnego. ■ Kształtowanie pozytywnych uczuć w stosunku do najbliższych osób: rodziców, rodzeństwa, dziadków – umacnianie więzi rodzinnych. ■ Zachęcanie do wykonywania swoich obowiązków domowych np. układanie zabawek, pomoc dorosłym w drobnych pracach domowych. ■ Zapoznanie z tradycjami, świętami i uroczystościami rodzinnymi. ■ Zapoznanie z rolą kobiety i mężczyzny w rodzinie. ■ Kształtowanie pozytywnych uczuć w stosunku do najbliższych osób: rodziców – mamy i taty, brata, siostry, babci, dziadka – umacnianie więzi rodzinnych. ■ Kształtowanie umiejętności nawiązywania więzi emocjonalnych, duchowych, bliskości i zaufania z najbliższymi członkami rodziny. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ posługuje się swoim imieniem i nazwiskiem ■ poprawnie nazywa członków najbliższej rodziny ■ opowiada o swojej rodzinie ■ próbuje określić, co to jest: rodzina, rodzeństwo, dom rodzinny, pokolenie ■ nazywa wykonywane zawody rodziców i dziadków ■ próbuje opowiadać, na czym polega praca zawodowa rodziców i dziadków ■ interesuje się historią swojej rodziny ■ stara się naśladować wzór życia Świętej Rodziny ■ uczy się nawiązywania serdecznego kontaktu z rodzeństwem ■ stara się być troskliwym wobec młodszego rodzeństwa, a także starszych i chorych członków rodziny

	Procedury osiągnięcia celów
<ul style="list-style-type: none"> ■ próbuje kontrolować własne słowa i zachowania ■ uczy się odreagowywać nagromadzone negatywne emocje w sposób bezpieczny, nie krzywdząc innych ■ reaguje adekwatnie do danej sytuacji ■ próbuje radzić sobie w sytuacjach nowych, trudnych, konfliktowych ■ uczy się empatii 	<ul style="list-style-type: none"> ■ rozmowa ■ opowiadanie ■ historyjka obrazkowa ■ scenki z elementami dramy ■ wyrażanie uczuć i emocji w zabawie oraz w działaniach muzycznych i plastycznych ■ zabawy relaksacyjne
<ul style="list-style-type: none"> ■ stara się opowiadać najbliższym o swoich wrażeniach i przeżyciach ■ uczy się dostrzegać potrzeby poszczególnych członków rodziny np. spokojnie się bawi, gdy inni odpoczywają ■ uczy się dokładnego wykonywania obowiązków domowych ■ poznaje tradycje związane ze świętami rodzinnymi ■ pamięta o uroczystościach rodzinnych (składa życzenia, przygotowuje drobne prezenty) ■ poprawnie nazywa członków najbliższej rodziny: mama, tata, brat, siostra, babcia, dziadek ■ opowiada o swojej rodzinie i rolach pełnionych przez poszczególnych jej członków: mamę, tatę, brata, siostrę, babcię, dziadka 	<ul style="list-style-type: none"> ■ pogadanka ■ opowiadanie ■ inscenizacja ■ scenki z elementami dramy ■ piosenka ■ zabawy tematyczne np. w dom, rodzinę ■ wykonanie drzewa genealogicznego ■ spotkania z rodzicami i dziadkami wykonującymi różne zawody ■ wspólne czytanie Pisma Świętego i Żywotów Świętych ■ wspólny udział w liturgii ■ oglądanie: albumów, zdjęć, filmów z uroczystości rodzinnych ■ przygotowanie upominków dla najbliższych

Treści wychowawczo-dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo-dydaktycznej
<p>Społeczność ochronki:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Zapoznanie z imionami kolegów i koleżanek z grupy przedszkolnej. ■ Kształtowanie umiejętności nawiązywania więzi osobowych z rówieśnikami. ■ Wdrażanie do wspólnej i zgodnej zabawy ze wszystkimi dziećmi, zarówno wychowującymi się w trudniejszych warunkach, jak i z dziećmi z bogatych rodzin. ■ Uważliwienie na potrzebę dzielenia się z innymi. ■ Rozwijanie umiejętności współpracy, współdziałania i wspólnego świętowania w grupie przedszkolnej. ■ Kształtowanie postawy niesienia pomocy innym np. młodszym kolegom. ■ Zapoznanie z podstawowymi zasadami dobrego wychowania np.: stosowanie zwrotów grzecznościowych, pozdrowień, grzeczne odnoszenie się do innych, uważne słuchanie innych, nie przerywanie im. ■ Wdrażanie do odpowiedzialnego pełnienia wyznaczonych zadań i dyżurów. ■ Wychowywanie do szacunku wobec innych i ich własności. ■ Kształtowanie umiejętności właściwego rozwiązywania konfliktów oraz reagowania na sukcesy i porażki. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ wymienia imiona kolegów i koleżanek ■ stara się nawiązywać bliski, serdeczny kontakt z rówieśnikami ■ stara bawić się ze wszystkimi dziećmi ■ zgodnie korzysta z zabawek, wspólnych pomieszczeń i sprzętów ■ nie krzywdzi innych ■ chętnie dzieli się z rówieśnikami np. zabawkami, słodyczami ■ współpracuje, współdziała w grupie podczas zabaw i zajęć ■ chętnie świętuje uroczystość imienin i urodzin kolegów i koleżanek ■ próbuje być troskliwym wobec nowych i młodszych kolegów i koleżanek np. bawi się z nimi, pomaga w czynnościach samoobsługowych, opiekuje się podczas spacerów i wycieczek, pomaga przy wykonywaniu prostych prac
<p>Najbliższe otoczenie:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Zapoznanie z nazwą rodzinnej miejscowości oraz jej herbem. ■ Poznawanie adresów: domowego, dziadków, przedszkola. ■ Zapoznanie z miejscami użytku publicznego. ■ Przybliżenie historii i tradycji swojej miejscowości. ■ Budzenie zainteresowania historią i kulturą regionu. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ nazywa miejscowość, w której mieszka ■ rozpoznaje herb miejscowości i próbuje wyjaśnić jego symbolikę ■ podaje adres domowy, adres dziadków i adres przedszkola ■ rozpoznaje i nazywa miejsca użytku publicznego, tj. straż pożarna, policja, szpital, apteka, poczta ■ zwiedza zabytki w swojej miejscowości ■ odwiedza miejsca związane z historią i tradycją swojej miejscowości oraz miejsca pamięci narodowej

	Procedury osiągnięcia celów
<ul style="list-style-type: none"> ■ stosuje zwroty grzecznościowe: proszę, dziękuję, przepraszam, dzień dobry, do widzenia, dobry wieczór, dobranoc, smacznego ■ używa pozdrowień adekwatnie do miejsca i konkretnej sytuacji ■ podporządkowuje się podziałowi ról, przydzielonym zadaniom i dyżurom ■ szanuje własność innych dzieci oraz własną ■ okazuje szacunek innym np. : podczas zabawy, wspólnej pracy ■ w sposób pokojowy próbuje rozwiązywać zaistniałe konflikty ■ stara się właściwie reagować na przegraną ■ cieszy się z sukcesów swoich i innych 	<ul style="list-style-type: none"> ■ pogadanka ■ wiersz ■ piosenka ■ przysłowia ■ historyjka obrazkowa ■ scenki rodzajowe ■ działania porządkowe np. odkładanie zabawek na wyznaczone miejsce ■ spotkania integracyjne dzieci młodszych ze starszymi np. wspólne zabawy, spacer, wycieczki ■ świętowanie urodzin i imienin ■ pełnienie roli „Anioła Stróża” wobec młodszych kolegów i koleżanek ■ wypełnianie zleconych zadań i dyżurów
<ul style="list-style-type: none"> ■ podaje nazwę regionu, w którym mieszka ■ śpiewa wybrane regionalne piosenki ■ wykonuje elementy regionalnych tańców ■ rozpoznaje strój regionalny ■ opowiada o typowych zajęciach ludności charakterystycznych dla regionu, w którym mieszka 	<ul style="list-style-type: none"> ■ opowiadanie historyczne ■ słuchanie: legend, podań, poezji regionalnej ■ pokaz mapy geograficznej i planu miasta ■ wycieczki do miejsc użyteczności publicznej ■ zwiedzanie miejscowości ■ zwiedzanie muzeum w swojej miejscowości lub regionie ■ spotkania z twórcami regionalnymi i ludźmi kultury ■ tworzenie kącika regionalnego ■ wykonanie tańca regionalnego

Treści wychowawczo-dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo-dydaktycznej
<p>Moja Ojczyzna:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Zapoznanie z nazwą rodzinnego kraju. ■ Zapoznaczanie z symbolami narodowymi: flaga, hymn, godło. ■ Uświadamianie przynależności do Narodu Polskiego. ■ Budzenie miłości do ojczyzny oraz szacunku do symboli narodowych i hymnu państwowego. ■ Zapoznanie z rolą kobiety i mężczyzny w społeczeństwie i ojczyźnie. ■ Stwarzanie okazji do zapoznania się z mapą Polski. ■ Zapoznaczanie z legendami związanymi z powstawaniem państwa polskiego. ■ Przybliżanie historii Polski, jej królów i bohaterów narodowych 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ nazywa kraj, w którym mieszka ■ rozpoznaje, nazywa i próbuje wyjaśnić znaczenie symboli narodowych ■ stara się wyjaśnić, co to znaczy, że jest Polakiem ■ wie, jaką rolę pełni kobieta, a jaką mężczyzna w społeczeństwie i ojczyźnie ■ śpiewa hymn Polski zachowując właściwą postawę
<p>Świat i rodzina ludzka</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Wdrażanie do otaczania szacunkiem każdego człowieka – członka rodziny ludzkiej i świata stworzonego przez Boga. ■ Zapoznanie z różnymi rasami ludzi żyjących na poszczególnych kontynentach. ■ Budzenie świadomości przynależności do (Unii Europejskiej) wspólnoty narodów Europy. ■ Poznawanie zwyczajów, kultury, zabytków specyficznych dla innych narodowości. ■ Poszanowanie odmienności innych ludzi oraz wdrażanie do troski o słabszych, różniących się od nas. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ wie, że świat stworzony przez Pana Boga jest mieszkaniem dla wszystkich ludzi – także dla tych, którzy wyglądają inaczej, mówią inaczej, żyją inaczej niż my ■ ma świadomość poczucia przynależności do rodziny ludzkiej oraz do Unii Europejskiej jako rodziny narodów Europy ■ próbuje wskazywać na mapie kontynenty, ■ wie, jakie rasy ludzi mieszkają na poszczególnych kontynentach
<p>Człowiek i jego praca:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Wdrażanie do angażowania się w proste prace domowe i przedszkolne. ■ Zapoznaczanie z różnymi zawodami i narzędziami pracy. ■ Uczucie szacunku dla chleba i każdej ludzkiej pracy. ■ Uświadamianie wartości i konieczności pracy w życiu człowieka. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ włącza się w drobne prace domowe, w przedszkolu ■ opowiada o różnych zawodach ■ nazywa narzędzia potrzebne do wykonywania różnych prac

	Procedury osiągnięcia celów
<ul style="list-style-type: none"> ■ wskazuje na mapie Polski krainy geograficzne ■ nazywa najważniejsze polskie rzeki: Wisłę, Odrę ■ podaje nazwę miasta, które jest obecnie Stolicą Polski ■ wymienia i wskazuje na mapie najbliższych sąsiadów Polski ■ opowiada legendy związane z powstaniem państwa polskiego ■ wymienia wybrane postacie królów polskich i bohaterów narodowych 	<ul style="list-style-type: none"> ■ pogadanka historyczna ■ opowiadanie historyczne ■ słuchanie: legend, podań i baśni ■ inscenizacja ■ rozmowa kierowana ■ wiersz ■ piosenka ■ pokaz mapy Polski ■ udział we Mszach Świątecznych w intencji Ojczyzny ■ udział w świątach i uroczystościach narodowych ■ wieczornica patriotyczna ■ wycieczka do muzeum ■ wycieczka do miejsc historycznych
<ul style="list-style-type: none"> ■ rozpoznaje niektóre charakterystyczne dla poszczególnych krajów budowle oraz pomniki przyrody ■ zapoznaje się z kulturą wybranych narodów – tańcami narodowymi, piosenkami, słynnymi postaciami ■ wie, że należy szanować każdego człowieka oraz otaczać troską i opieką słabszych, niepełnosprawnych, w tym należących do mniejszości narodowych ■ wie, że każdy ma prawo posługiwać się swoim językiem narodowym oraz dialektem 	<ul style="list-style-type: none"> ■ mapa świata, mapy poszczególnych kontynentów ■ spotkanie z misjonarzami, wolontariuszami pracującymi na różnych kontynentach ■ ilustracje, prezentacje multimedialne przedstawiające zwyczaje różnych państw ■ ilustracje, plansze przedstawiające stroje narodowe ■ albumy ze zdjęciami ■ pogadanka ■ opowiadanie ■ inscenizacja ■ atlas świata ■ atlas przyrody ■ globus ■ flagi różnych państw ■ taniec ■ piosenka
<ul style="list-style-type: none"> ■ okazuje szacunek wobec chleba ■ szanuje pracę swoją i innych ■ próbuje wyjaśnić, dlaczego praca jest ważna w życiu człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> ■ pogadanka ■ opowiadanie ■ przysłowia ■ zagadki ■ zabawy tematyczne ■ zabawy w kącikach zainteresowań ■ spotkania z ludźmi różnych zawodów ■ wycieczki do różnych miejsc pracy ■ wycieczka do piekarni ■ przykład życia

4) Obszar wychowawczo-dydaktyczny: KULTUROWY

Treści wychowawczo-dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo-dydaktycznej
<p>Piękno:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Uwrażliwianie na piękno otaczającego świata i jego stworzeń. ■ Kształtowanie postawy wdzięczności wobec Pana Boga za dar stworzonego świata. ■ Wdrażanie do poszanowania piękna i troski o nie. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ stara się dostrzegać piękno otaczającego świata i jego stworzeń
<p>Teatr:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Organizowanie przedstawień i teatryków. ■ Wdrażanie do właściwego zachowania się podczas przedstawień w przedszkolu i w teatrze. ■ Angażowanie do udziału w teatrykach i przedstawieniach przedszkolnych. ■ Wykorzystywanie elementów dramy i pantomimy podczas zajęć z dziećmi. ■ Zapoznanie z wyglądem i przeznaczeniem: sceny, widowni, kulis, garderoby oraz pracą aktora. ■ Zapoznanie z rodzajami lalek teatralnych. ■ Rozwijanie umiejętności wykonywania prostych rekwizytów teatralnych. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ chętnie ogląda przedstawienia i teatryki w przedszkolu i w teatrze ■ stara się właściwie zachowywać podczas różnych przedstawień w przedszkolu i w teatrze ■ w zabawie odgrywa role społeczne ■ odgrywa role w teatrykach i przedstawieniach przygotowywanych w przedszkolu
<p>Muzyka i taniec:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Wdrażanie do słuchania piosenek dla dzieci. ■ Uczucie piosenek np.: związanych z tematyką pór roku, bliskim otoczeniem dziecka, przyrodą. ■ Zachęcanie do podejmowania prób tworzenia własnych piosenek. ■ Wdrażanie do słuchania różnego rodzaju muzyki np.: ludowej, klasycznej. ■ Zapoznanie z życiem i twórczością Fryderyka Chopina. ■ Kształtowanie umiejętności wyrażania muzyki ruchem. ■ Wdrażanie do wyrażania muzyki za pomocą różnorodnych form plastycznych. ■ Rozwijanie umiejętności określania charakteru muzyki, natężenia wysokości dźwięków, tempa i dynamiki utworów. ■ Zapoznanie z instrumentami tj.: bębenek, kołatka, trójkąt, marakasy, tamburyn. ■ Nauka gry na instrumentach perkusyjnych – improwizowanie oraz akompaniowanie do piosenek. ■ Zachęcanie do tworzenia własnej muzyki. ■ Nauka elementów tańców tj. krakowiak, polka, polonez, walc oraz tańców współczesnych 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ słucha piosenek dziecięcych ■ śpiewa piosenki dostosowane do wieku i możliwości głosowych ■ rozpoznaje piosenki po melodii ■ tworzy własne piosenki ■ uważnie słucha nagrań muzycznych ■ opowiada o życiu i twórczości Fryderyka Chopina ■ interpretuje ruchem utwory muzyczne ■ maluje muzykę

	Procedury osiągnięcia celów
<ul style="list-style-type: none"> ■ wyraża wdzięczność Panu Bogu za stworzony świat i stworzenia ■ szanuje piękno i chroni je przed zniszczeniem 	<ul style="list-style-type: none"> ■ opowiadanie ■ słuchanie Pisma Świętego ■ wiersz ■ piosenka ■ oglądanie: ilustracji, zdjęć, przeźroczy ■ spacer i wycieczki ■ działania mające na celu ochronę środowiska ■ modlitwa ■ przykład życia
<ul style="list-style-type: none"> ■ odgrywa proste scenki z elementami dramy ■ uczy się odgrywać scenki pantomimiczne ■ próbuje wyjaśniać, co to jest scena, widownia, kulisy, garderoba ■ opowiada o pracy aktora ■ wymienia rodzaje lalek teatralnych ■ wykonuje proste kukielki i elementy dekoracji 	<ul style="list-style-type: none"> ■ pogadanka ■ oglądanie teatrzyków ■ tworzenie kącika teatralnego ■ zabawy naśladowcze ■ zabawy tematyczne ■ przygotowywanie: inscenizacji, przedstawień przedszkolnych, scenek pantomimicznych i z elementami dramy ■ zwiedzanie teatru ■ oglądanie przedstawienia teatralnego ■ spotkanie z aktorami i pracownikami teatru
<ul style="list-style-type: none"> ■ reaguje na zmiany w muzyce ■ rytmizuje krótkie teksty ■ opisuje wygląd i sposób gry na instrumentach perkusyjnych ■ gra na instrumentach perkusyjnych ■ tworzy muzykę ■ wymienia nazwy tańców narodowych i ludowych ■ demonstruje kroki wybranych tańców ludowych, narodowych i współczesnych 	<ul style="list-style-type: none"> ■ rozmowa kierowana ■ śpiewanie piosenek ■ słuchanie muzyki ■ spontaniczne zabawy przy muzyce ■ udział w zajęciach muzycznych i muzyczno-ruchowych ■ udział w zajęciach rytmicznych ■ zagadki muzyczne ■ gra na instrumentach muzycznych ■ wycieczka do szkoły muzycznej ■ udział w: koncertach, przeglądach, festiwalach ■ zajęcia taneczne

Treści wychowawczo-dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo-dydaktycznej
<p>Sztuka:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Zapoznanie z różnymi działaniami plastyczno-technicznymi. ■ Rozwijanie umiejętności wykorzystania różnorodnych technik plastycznych. ■ Zachęcanie do twórczości własnej. ■ Wdrażanie do szanowania wykonanych przez siebie i innych prac plastycznych. ■ Zapoznanie z dziełami sztuki i ich twórcami: malarzem, rzeźbiarzem, grafikiem, fotografem. ■ Zachęcanie do wyrażania własnych odczuć estetycznych na temat oglądanych dzieł sztuki i prac plastycznych. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ rysuje, maluje, wycina itd. ■ próbuje łączyć różne techniki plastyczne ■ korzysta z różnorodnych przyborów ■ tworzy własne „dzieła sztuki” ■ wykonuje elementy dekoracji, upominki, ozdoby

	Procedury osiągnięcia celów
<ul style="list-style-type: none"> ■ samodzielnie organizuje warsztat pracy ■ szanuje prace swoje i innych ■ wymienia wybrane dzieła sztuki i ich twórców ■ próbuje wyrazić własne odczucia estetyczne 	<ul style="list-style-type: none"> ■ opowiadanie ■ rozmowa kierowana ■ oglądanie obrazów, rzeźb, fotografii ■ wykonywanie prac plastyczno-technicznych ■ organizowanie wystaw własnych prac plastycznych ■ wycieczka do muzeum i galerii ■ spotkania z twórcami dzieł sztuki

5) Obszar wychowawczo-dydaktyczny: MORALNY

Treści wychowawczo-dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo-dydaktycznej
<p>Prawda:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Uwrażliwianie i zwracanie uwagi na to, by zawsze mówić prawdę. ■ Kształtowanie umiejętności dostrzegania różnicy między prawdą, kłamstwem i fałszem. ■ Ukazywanie konsekwencji kłamstwa w życiu człowieka. ■ Kształtowanie postawy przyznawania się do kłamstwa oraz przeproszenia za nie Pana Boga i ludzi. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ stara się być prawdomównie ■ odróżnia prawdę od kłamstwa i fałszu
<p>Dobro:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Uświadamianie, że w świecie istnieje dobro i zło. ■ Kształtowanie umiejętności dokonywania wyborów między dobrem i złem. ■ Zapoznanie z wzorcami osobowymi: Świętą Rodziną, bł. Edmundem Bojanowskim i innymi postaciami świętych oraz zachęcanie do ich naśladowania. ■ Kształtowanie umiejętności oceniania zachowań pozytywnych i negatywnych u siebie i u innych oraz przewidywania ich konsekwencji. ■ Kształtowanie umiejętności przyjmowania pochwały, nagrody, upomnienia, kary. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ odróżnia dobro od zła ■ stara się wybierać dobro, odrzucać zło ■ stara się naśladować poznane wzorce osobowe ■ stara się dawać dobry przykład innym
<p>Miłość i miłosierdzie:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Uwrażliwianie na dostrzeganie w świecie miłości Pana Boga i innych ludzi: rodziców, rodzeństwa, dziadków, innych członków rodziny itd. ■ Wdrażanie do wyrażania wdzięczności Panu Bogu i ludziom za okazywaną miłość. ■ Zapoznanie z pojęciem „miłosierdzie” i wyjaśnianie w jaki sposób Pan Bóg okazuje człowiekowi swoje miłosierdzie. ■ Kształtowanie postawy bycia miłosiernym wobec innych. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ dostrzega dary Bożej i ludzkiej miłości ■ w modlitwie dziękuje Panu Bogu za Jego miłość i miłość innych ■ próbuje wyjaśnić, co to znaczy, że Pan Bóg kocha wszystkich ludzi i okazuje im swoje miłosierdzie ■ opowiada przypowieść biblijną „O Miłosiernym Ojcu” ■ rozpoznaje obraz Jezusa Miłosiernego
<p>Przyjaźń:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Zapoznanie z pojęciami: „przyjaciel”, „przyjaźń”. ■ Ukazanie wartości przyjaźni między ludźmi na podstawie literatury dziecięcej. ■ Zapoznanie z prawdą, że Pan Jezus jest Przyjacielem człowieka. ■ Zachęcanie do bycia przyjacielem dla innych ludzi np.: dla członków rodziny, rówieśników. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ próbuje wyjaśnić, co oznaczają słowa: „przyjaciel”, „przyjaźń” ■ opowiada, na czym polega prawdziwa przyjaźń

	Procedury osiągnięcia celów
<ul style="list-style-type: none"> ■ wymienia skutki i konsekwencje kłamstwa na podstawie historii biblijnych, opowiadań, konkretnych osób i sytuacji ■ stara się przyznawać do kłamstwa i przepraszać za nie 	<ul style="list-style-type: none"> ■ pogadanka ■ opowiadania z życia dzieci ■ słuchanie Pisma Świętego ■ słuchanie: bajek, baśni ■ wypowiedzi dzieci ■ rozmowy indywidualne ■ historyjki obrazkowe ■ scenki z elementami dramy ■ gry planszowe ■ modlitwa ■ zadośćuczynienie ■ świadectwo życia
<ul style="list-style-type: none"> ■ próbuje oceniać zachowania swoje i innych ■ próbuje opowiedzieć jakie mogą być konsekwencje zachowań pozytywnych i negatywnych ■ uczy się przyjmować konsekwencje własnych zachowań 	<ul style="list-style-type: none"> ■ pogadanka ■ słuchanie: bajek, baśni, opowiadań ■ słuchanie Pisma Świętego i Żywotów Świętych ■ spełnianie dobrych uczynków ■ refleksja nad własnym postępowaniem ■ wynagrodzenie za wyrządzoną krzywdę ■ świadectwo życia
<ul style="list-style-type: none"> ■ opowiada o życiu Świętej Siostry Faustyny Kowalskiej ■ opowiada na czym polega miłosierdzie względem drugiego człowieka na podstawie przypowieści „O miłosiernym Samarytaninie” ■ uczy się być miłosiernym wobec innych ludzi: w rodzinie, w przedszkolu, w sąsiedztwie ■ okazuje pomoc chorym, słabym, potrzebującym 	<ul style="list-style-type: none"> ■ pogadanka ■ rozmowa kierowana ■ słuchanie Pisma Świętego ■ film dla dzieci o życiu Świętej Siostry Faustyny ■ modlitwa ■ przykład życia ■ odwiedzanie chorych ■ pomoc, opieka nad młodszymi i słabszymi
<ul style="list-style-type: none"> ■ próbuje wyjaśniać dlaczego Pan Jezus jest Przyjacielem człowieka ■ uczy się być przyjacielem dla innych 	<ul style="list-style-type: none"> ■ opowiadanie ■ historyjka obrazkowa ■ wiersz ■ piosenka ■ wykonanie upominku dla przyjaciela ■ przykład życia

6) Obszar wychowawczo-dydaktyczny: RELIGIJNY

Treści wychowawczo-dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo-dydaktycznej
<p>Symbole religijne:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Wprowadzanie w świat symboli religijnych. ■ Kształtowanie postawy szacunku do symboli religijnych. ■ Nauka kreślenia znaku krzyża świętego. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ wyjaśnia znaczenie poznanych symboli religijnych
<p>Wiara:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Wdrażanie do codziennej modlitwy. ■ Kształtowanie postawy miłości względem Pana Boga i bliźniego. ■ Zapoznanie z Księgą Pisma Świętego jako Słowem Boga skierowanym do człowieka. ■ Zapoznawanie z postaciami biblijnymi i życiem świętych jako wzorami żywej wiary. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ modli się do Pana Boga ■ powierza się opiece Anioła Stróża ■ stara się kochać Pana Boga i ludzi ■ okazuje szacunek dla Księgi Pisma Świętego
<p>Dzieciństwo Boże:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Zapoznanie z prawdą, że poprzez Chrztos Święty stajemy się dziećmi Boga Ojca. ■ Pomaganie w odkrywaniu prawdy o dziecięctwie Bożym. ■ Ukazanie Dzieciątka Jezus jako wzoru do naśladowania. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ dziękuje Panu Bogu za to, że na Chrztos Świętym stało się Jego dzieckiem
<p>Praktyki religijne:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Zapoznawanie z różnymi praktykami religijnymi i ukazywanie ich znaczenia w życiu człowieka wierzącego w Pana Boga. ■ Wdrażanie do pamiętania o Panu Bogu w codzienności życia i okazywania Mu wierności poprzez różnorodne praktyki religijne. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ pamięta o codziennej modlitwie porannej i wieczornej ■ pamięta o modlitwie przed i po posiłku ■ w miarę możliwości o godz. 12.00 odmawia modlitwę „Anioł Pański” ■ wchodząc do kościoła żegna się wodą święconą

	Procedury osiągnięcia celów
<ul style="list-style-type: none"> ■ nie wstydzi się symboli religijnych i otacza je szacunkiem ■ prawidłowo kreśli znak krzyża świętego 	<ul style="list-style-type: none"> ■ pogadanka ■ opowiadanie ■ pokaz symboli religijnych ■ pokaz kreślenia znaku krzyża świętego ■ przykład życia ■ właściwa postawa w miejscach świętych
<ul style="list-style-type: none"> ■ stara się uważnie słuchać fragmentów Słowa Bożego ■ stara się naśladować postacie biblijne i przykłady świętych, którzy są wzorem wiary 	<ul style="list-style-type: none"> ■ pogadanka ■ rozmowy indywidualne ■ modlitwa ■ słuchanie Pisma Świętego ■ opowiadania o życiu świętych ■ filmy religijne ■ inscenizacje biblijne ■ piosenka ■ przykład życia
<ul style="list-style-type: none"> ■ buduje pozytywny obraz własnej osoby wiedząc, że jest kochane przez Boga Ojca ■ próbuje naśladować Dzieciątko Jezus 	<ul style="list-style-type: none"> ■ pogadanka ■ słuchanie Pisma Świętego ■ oglądanie zdjęć z uroczystości Chrztu Świętego ■ modlitwa ■ świętowanie imienin
<ul style="list-style-type: none"> ■ przechodząc koło kościoła, kaplicy, krzyża pamięta o tym, by uczynić znak krzyża świętego ■ razem z rodzicami uczestniczy we Mszy Świętej niedzielnej ■ wspólnie z rodziną świętuje niedzielę i dni święte 	<ul style="list-style-type: none"> ■ rozmowa kierowana ■ modlitwa ■ nawiedzenie kościoła ■ udział we Mszy Świętej ■ wypełnianie poznanych praktyk religijnych

Treści wychowawczo-dydaktyczne	Przewidywane efekty pracy wychowawczo-dydaktycznej
<p>Rok liturgiczny:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Zapoznanie z symbolami, nabożeństwami i praktykami wielkopostnymi. ■ Wdrażanie do zachowywania tradycji związanych z przygotowaniem i przeżywaniem Świąt Wielkanocnych. ■ Uwrażliwianie na dobre przeżywanie czasu Adwentu jako przygotowania do Bożego Narodzenia. ■ Zapoznanie z historią Bożego Narodzenia i tradycjami związanymi z przeżywaniem Świąt. ■ Zachęcanie do oddawania się w opiekę Matki Bożej poprzez modlitwę, udział w różnych nabożeństwach, pielgrzymowanie do Sanktuariów Maryjnych. ■ Ukazywanie sposobów oddawania czci Panu Jezusowi obecnemu w Najświętszym Sakramencie. 	<p>Dziecko:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ wyjaśnia znaczenie symboli wielkopostnych ■ w miarę możliwości uczestniczy w nabożeństwach Drogi Krzyżowej przygotowywanych specjalnie dla dzieci ■ uczestniczy w obrzędzie posypania głów popiołem ■ stara się podejmować postanowienia wielkopostne oraz drobne wyrzeczenia i umartwienia ■ wspólnie z innymi śpiewa wybrane pieśni wielkopostne ■ wraz z rodzicami uczestniczy we Mszy Świętej w Niedzielę Palmową ■ opowiada o wydarzeniach Męki i Śmierci Pana Jezusa ■ stara się cierpliwie przyjmować doznawane przykrości ■ opowiada o tradycjach Świąt Wielkanocnych ■ pomaga w nakrywaniu stołu wielkanocnego ■ wyjaśnia znaczenie symboli wielkanocnych ■ opowiada o wydarzeniu Zmartwychwstania Pana Jezusa ■ wraz z innymi śpiewa wybrane pieśni wielkanocne ■ opowiada o wydarzeniu Zwiastowania Najświętszej Maryi Pannie ■ wyjaśnia znaczenie Adwentu, jako czasu oczekiwania na Zbawiciela, czyli Pana Jezusa ■ stara się podejmować i wypełniać postanowienia adwentowe

	Procedury osiągnięcia celów
<ul style="list-style-type: none"> ■ rozpoznaje symbole okresu Adwentu i wyjaśnia ich znaczenie ■ w miarę możliwości uczestniczy w roratach dla dzieci ■ wspólnie z innymi śpiewa wybrane pieśni adwentowe ■ pomaga w strojeniu choinki ■ z zaangażowaniem uczestniczy w przygotowaniach i przebiegu Wigilii ■ stara się samo przygotować prezenty pod choinkę dla najbliższych ■ składa życzenia świąteczne ■ wspólnie z innymi śpiewa kolędy ■ opowiada historię Bożego Narodzenia ■ wspólnie z innymi modli się na różańcu ■ wspólnie z innymi śpiewa wybrane pieśni Maryjne ■ opowiada bardzo ogólnie o objawieniach Matki Bożej w Lourdes i Fatimie ■ w miarę możliwości uczestniczy w nabożeństwach majowych ■ w miarę możliwości odwiedza kapliczki przydrożne ■ rozpoznaje obraz Matki Bożej Częstochowskiej ■ nazywa Matkę Bożą Królową Polski ■ wspólnie z innymi odmawia modlitwę „Pod Twoją obronę” ■ wraz z rodzicami uczestniczy w procesji Bożego Ciała i w czasie oktawy (sypie kwiaty, dzwoni dzwonkiem) ■ wspólnie z innymi śpiewa pieśni eucharystyczne 	<ul style="list-style-type: none"> ■ pogadanka ■ opowiadanie ■ rozmowa ■ modlitwa ■ śpiew pieśni związanych z przeżywaniem danego okresu liturgicznego ■ słuchanie Pisma Świętego ■ oglądanie obrazów i filmów religijnych ■ wykonanie palmy ■ nawiedzanie kościoła poza Mszą Świętą ■ wypełnianie podjętych postanowień ■ uczestniczenie w przygotowaniu wielkanocnego stołu ■ udział w konkursie na najciekawszy lampion ■ przygotowanie ozdób na wystawę świąteczną ■ udział w spotkaniu oplatkowym ■ udział w przedstawieniu bożonarodzeniowym – jasełkach ■ wykonanie różańca ■ wyjazd z rodzicami do Sanktuarium Maryjnego

V. Wskazówki metodyczne

Stosowane w pracy z dziećmi metody, formy i środki są dostosowane do ich wieku i możliwości rozwojowych oraz zgodne z przyjętą koncepcją pedagogiczną bł. E. Bojanowskiego.

Metody wychowania w przedszkolu (wg Marii Kwiatowskiej¹) dotyczą wszystkich dziedzin pracy pedagogicznej przedszkola. Są to:

- metody czynne
- metody percepcyjne
- metody słowne

Wśród metod stosowanych w przedszkolu przeważają metody czynne, oparte na działalności dziecka, którym towarzyszą metody percepcyjne i słowne.

W procesie wychowawczo-dydaktycznym systematycznie stosowane są metody wychowania i nauczania jako komplementarny układ realizowanych świadomie czynności wychowawczyń i dzieci, w którym dokonuje się przekaz wiedzy i działania wychowawcze w celu integralnego rozwoju osobowości wychowanków.

Najbliższa wskazaniom pedagogicznym bł. E. Bojanowskiego jest klasyfikacja metod wychowania według M. Łobockiego²:

- Metoda modelowania – nazywana jest także często metodą działania własnym przykładem, jak i metodą dawania dobrego przykładu. Możemy więc ją nazwać metodą uczenia się przez naśladownictwo.
- Metoda zadaniowa – wychowawca tworzy realne sytuacje, będące dla wychowanka wyzwaniem, to jest wymagające od niego podjęcia odpowiednich działań i twórczego zaangażowania.

---

1. M. Kwiatowska, (red.) *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, WSiP, Warszawa 1985, s. 62–64.

2. Zob. Mieczysław Łobocki, *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków 2006.

- Metoda perswazyjna – polegająca na przekazywaniu wychowankowi jasnych komunikatów językowych w celu kształtowania jego pojęć i przekonań. Wyróżnić tu możemy szereg przekazów językowych np.: przekazy definicyjne, powiadomienia, metafory.
- Metoda nagradzania – polegająca na tworzeniu atrakcyjnych dla dziecka zdarzeń (dostarczeniu nagród) w następstwie jego określonych czynności. Metoda nagradzania stosowana jest w celu utrwale-
nia i intensyfikacji pożądaných zachowań.
- Metoda karania – inaczej mówiąc metoda wzmocnień negatywnych. Karanie to działalność wychowawcza polegająca na tworzeniu przy-
krych dla wychowanka zdarzeń pozostających w czasowym związku z jego określonym zachowaniem się (konsekwencja). Karanie może być stosowane w celu osiągnięcia dwóch rodzajów zmian wycho-
wawczych – eliminacji lub intensyfikacji pewnej czynności. Powinna być stosowana tylko w wyjątkowo uzasadnionych sytuacjach.
- Metoda oddziaływań grupowych – opiera się na założeniu, że źród-
łem zmian w osobowości wychowanka może być nie tylko działal-
ność wychowawcy, lecz także zachowanie się innych ludzi tworzących jego społeczne otoczenie. Celem działań wychowawcy jest kształto-
wanie otoczenia społecznego wychowanka, tak by zyskać pożądane zmiany w samym wychowanku.

Metody nauczania stosowane w procesie wychowawczo-dydaktycznym zostały określone w odniesieniu do klasyfikacji W. Okonia³. W ich doborze nauczyciel kieruje się wiekiem dzieci, ich możliwościami rozwojowymi, dokonując wyboru treści, sposobów własnego działania i aktywności dziecka oraz tak dobierając warunki, aby wychowanek opanował stosowny zasób wiedzy oraz umiejętności posługiwania się nią w praktyce, jak również roz-
wijał zainteresowania umysłowe i zdolności jako jego własny proces tak, by chętnie przystępował do jego realizacji i kontynuacji w przyszłości.

Podczas zajęć z dziećmi najczęściej stosowane są następujące metody:

- metody asymilacji wiedzy oparte na aktywności poznawczej (poda-
jące),
- metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy zwane problemowy-
mi oparte na twórczej aktywności poznawczej, polegającej na roz-
wiązywaniu problemów,

---

3. W. Okoń: *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, PWN, Warszawa 1987.

- metody waloryzacyjne zwane eksponującymi o dominacji aktywności emocjonalno-artystycznej,
- metody praktyczne cechujące się przewagą aktywności praktycznej, zmieniającej otoczenie lub stwarzającej nowe jego formy.

Ogólnie metody te dzielą się na oparte na słowie, obserwacji i działalności praktycznej. Wykorzystanie ich w realizacji zadań wychowawczo-dydaktycznych nieodłącznie powiązane jest z planem dnia, tygodnia i roku oraz obrzędowością przedszkola według wskazań pedagogicznych bł. E. Bojanowskiego.

W procesie wychowawczo-dydaktycznym wykorzystywane są różnorodne działania nauczyciela celowo organizowane po to, aby wychowankowie przejawiali oczekiwane rodzaje aktywności. Rozróżniamy następujące formy pracy z dziećmi:

- 1) z uwagi na dziedzinę życia społecznego, w której uczestniczy wychowanek:
  - zabawa,
  - sztuka,
  - edukacja,
  - praca.
- 2) z uwagi na relacje, w jakie wchodzi wychowanek z innymi osobami:
  - praca z całą grupą,
  - praca w zespołach,
  - praca indywidualna.

Nauczyciel tak planuje działania wychowawczo-dydaktyczne w przedszkolu, aby były zachowane właściwe proporcje pomiędzy zabawą, nauką i działaniami praktycznymi. Szczególną uwagę zwraca na rozwój sprawności i aktywności fizycznej dziecka, częsty pobyt na świeżym powietrzu oraz stwarza mu warunki do nabywania wiedzy i praktycznych umiejętności. Pamiętaj o tym, że priorytetem oddziaływań wychowawczych jest przede wszystkim *nauka życia*.

W doborze środków, zgodnie z poleceniem bł. E. Bojanowskiego, zwraca się uwagę na fakt, iż naturalną potrzebą i podstawową formą aktywności dziecka jest zabawa, w której wyraża ono swe zainteresowania, skłonności i usposobienie, i przez którą je rozwija. Dlatego należy umiejętnie łączyć zabawę ze *zbudowaniami i zatrudnieniami*. Według bł. E. Bojanowskiego są to *żywioty*, w których należy szukać środków do fizycznego, duchowego

i społecznego kształtowania dzieci, bo zabawy służą gimnastycznemu ćwiczeniu ich ciała i umysłu, zbudowania – ich rozwijaniu duchowemu, a zatrudnienia – sposobieniu ich do pracy, nauki i życia społecznego⁴.

Wskazania te oraz stosowane tradycyjne metody pracy wychowawczo-dydaktycznej⁵. wykorzystywane są w planowaniu i prowadzeniu zajęć, które są formą działalności dzieci planowaną i organizowaną przez nauczyciela.

Cechą zajęcia jest to, że:

- jest zorganizowane z inicjatywy nauczyciela i przez cały czas trwania bezpośrednio przez niego kierowane,
- istnieje w nim określony cel, do którego zrealizowania nauczyciel powinien konsekwentnie zmierzać,
- są one obowiązkowe dla wszystkich dzieci, choć mogą być organizowane z całą grupą, w małych zespołach lub indywidualnie.

Zajęcia są formą realizacji treści przyjętych w programie i ich tematyka jest z nim ściśle związana. Aby zrealizować ten cel, należy zastosować odpowiednie procedury wymagane przez wybraną metodę pracy, właściwą możliwościom i potrzebom dzieci oraz tematyce zajęcia. Nauczyciel wybiera właściwe procedury działając według konkretnej metody:

- oparte na obserwacji – pokazowe – pokazywanie przedmiotów, map, obrazów, zjawisk, czemu towarzyszy słowo, które jest pomocnicze w obserwacji, może też być wycieczka, film, inscenizacja itp.
- słowne – pogadanka, opowiadanie, opis, posługiwanie się książką (literatura, wiersze, zagadki, rozmowy).
- praktyczne – zajęcia praktyczno-techniczne, plastyczne itp. – działalność dzieci o charakterze twórczym i ćwiczeniowym – inscenizacje, teatrzyk, praca na działce, ćwiczenia samoobsługowe itp.

Ze względu na dominujący rodzaj działalności dzieci nauczyciel może zorganizować zajęcia:

- z dominacją ruchu – zabawy ruchowe, ćwiczenia gimnastyczne, zajęcia ruchowe przy muzyce,
- z dominacją działalności plastycznej, technicznej i konstrukcyjnej – wszystkie techniki plastyczne, prace według wzoru, wykonywanie pomocy,

---

4. E. Gigilewicz, M. Opiela (red.), *Prace, szkice i notatki E. Bojanowskiego*, t. I, s. 340.

5. Por. *Podręcznik dla ochroniarek*, Lwów, 1936, M. Posadzowa, *Instrukcja dla Ochroniarek*, Warszawa 1931.

- z dominacją działalności umysłowej – opowiadania, rozmowy, uczenie wierszy, inscenizacje bajek, przedstawienia kukiełkowe, filmy i bajki, zabawy logiczne i konstrukcyjne, gry edukacyjne.

Dla osiągnięcia zamierzonych efektów pracy wychowawczo-dydaktycznej nauczyciela bardzo ważna jest świadomość celu prowadzonych zajęć. Żadne zajęcie nie może być czymś wyodrębnionym z całokształtu pracy przedszkola. Cele wynikają z zadań wychowawczych w przedszkolu, a treści z materiału programowego. Są to:

- aktywizowanie myślenia dzieci, rozwijanie podstawowych procesów myślowych – porównywanie, analiza i synteza, wnioskowanie, uogólnianie, abstrahowanie (interpretowanie treści obrazów, układanie historyjek obrazkowych, rozwiązywanie i układanie zagadek, gry edukacyjne itp.),
- dostarczanie, ubogacanie i uściślanie wiadomości dzieci o życiu i otoczeniu oraz kształtowanie właściwych pojęć (wycieczki, oglądanie przedmiotów, obrazów, filmów, przeżroczy, słuchanie opowiadań-prowadzenie rozmów z dziećmi, obserwacje w ogrodzie, kąćki przyrody itp.),
- rozwijanie twórczej wyobraźni, inicjatywy, pomysłowości i umiejętności wyrażania jej w dostępnych formach (zajęcia plastyczne, techniczne, inscenizacje, zajęcia dramatyczne, układanie przez dzieci opowiadań, organizowanie teatrzyków, „tworzenie muzyki” z wykorzystaniem prostych instrumentów, dobieranie melodii do prostych tekstów itp.),
- kształtowanie właściwych postaw religijnych-pogadanki religijne, modlitwa, udział w liturgii, dobre uczynki itp.,
- kształtowanie postaw społeczno-moralnych, umiejętności współżycia i współdziałania w grupie, rozwijanie życzliwości i szacunku dla ludzi i właściwego stosunku do przyrody (słuchanie utworów literackich, oglądanie bajek, przybliżanie symboli narodowych i zwrócenie uwagi na szacunek do nich, oglądanie obrazów, wykonywanie upominków, laurek, przygotowywanie niespodzianek, opieka nad młodszymi dziećmi, hodowla roślin, zwierząt i opieka nad nimi),
- kształcenie mowy, poprawności wymowy, wzbogacanie i uściślanie słownika, wyrabianie umiejętności poprawnego budowania zdań, swobodnego i logicznego wypowiadania się (swobodne wypowiedzi, omawianie treści obrazków, rozmowy, ćwiczenia słownikowe,

układanie opowiadań na dany temat, nauka i deklamowanie wierszy, inscenizacje itd.),

- wyrabianie i doskonalenie sprawności, umiejętności i nawyków we wszystkich obszarach wychowania (zajęcia ruchowe, muzyczno-ruchowe, gry, ćwiczenia ortofoniczne i liczbowe, odpowiednie zajęcia plastyczne, techniczne, sprzątanie pomieszczeń, porządkowanie zabawek, „naprawianie” pomocy, hodowanie roślin i zwierząt itd.),
- rozwijanie postawy estetycznej – zdolności odczuwania piękna i potrzeby obcowania z nim (słuchanie muzyki i utworów literatury pięknej-poezji, prozy, oglądanie przedstawień i dzieł sztuki, spacerowanie i wycieczki w celu obserwacji piękna przyrody itp.),
- rozwijanie zamiłowań indywidualnych (gdy w toku wszystkich zajęć pamiętamy o zasadzie pracy indywidualnej odpowiadającej zdolnościom i zainteresowaniom poszczególnych dzieci).

Te ogólne cele będą zrealizowane wówczas, gdy jasno określony zostanie cel szczegółowy każdego zajęcia. Umiejętność podania celu szczegółowego wynikającego bezpośrednio z prowadzonego zajęcia, świadczy o właściwym rozumieniu zagadnienia przez nauczyciela, a w rezultacie przez dzieci. Wszystkie zajęcia, prowadzone w sposób prawidłowy i umiejętny, pozwalają na realizację celów w sposób integralny.

Podstawowymi metodami pracy nauczyciela w przekazywaniu treści wychowawczo-dydaktycznych są pogadanki, opowiadania⁶, wiersze i piosenki, gry i zabawy⁷ organizowane bądź przeżywane razem z dziećmi zawsze w połączeniu z jego osobistym przykładem.

Pogadanka

Pogadanka jest to swobodna rozmowa z dziećmi, która uczy słuchać i mówić. Jest oparta na obserwacji, dostrzeganiu np. przedmiotów z otocze-

---

6. L. Pietruszka, *Wykorzystanie opowiadań w edukacji i integracji międzypokoleniowej – aplikacja dorobku myśli i praktyki pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego*. [Using stories in education and intergenerational integration – application of the achievements of blessed Edmund Bojanowski's thought and pedagogical practice (1814–1871)], *Rozprawy Społeczne/Social Dissertations*. 2020;14(2), s.14–26. <https://doi.org/10.29316/rs/124414>

7. M. Opiela, *Społeczno-kulturowa wartość wykorzystania gier i zabaw w edukacji, integracji międzypokoleniowej i międzykulturowej według koncepcji Edmunda Bojanowskiego*, *Zeszyty Naukowe KUL*, 2020 63(1), s. 87–102. <https://doi.org/10.31743/zn.2020.63.1.05>

nia, zwierząt, roślin, zdarzeń z życia, objawów przeżyć wewnętrznych itp. W pogadance nauczyciel nie powinien nic narzucać, lecz umiejętnie kierować uwagę dziecka na obserwowany przedmiot, czy to pytaniem, czy odpowiednim ustawieniem przedmiotu. Pogadanka nie może mieć cech wykładu, ani też nie może być dorywczą rozmową bez planu i celu. Pogadanka ma pośrednio wprawiać dziecko w logiczne myślenie. Najlepiej więc wybierać na nią porę ranną, bo jest to najtrudniejsze zajęcie, wymagające zastanowienia się. Pogadanka u młodszych dzieci powinna trwać nie dłużej niż 10–15 minut, ze starszymi 15–20 minut. Jeżeli nauczyciel widzi, że dzieci są znużone, powinien wcześniej skończyć.

W pogadance bardzo ważną rolę odgrywa uwaga dziecka, dlatego trzeba dołożyć wszelkich starań, aby przez odpowiednie przedmioty, wierszyki, piosenki obudzić zainteresowanie i zaciekawienie. Pogadanka jest najlepsza wtedy, gdy wiele mówią dzieci a nauczyciel mniej. Nie powinien on mówić o tym, co dzieci mogą ujrzyć same. Bardzo ważną rzeczą jest nawiązywanie do codziennych doświadczeń i przeżyć dzieci.

W pogadance bardzo wiele zależy od pytań. Powinny one być:

- dostosowane do stopnia rozwoju dzieci,
- wypowiedziane w słowach najprostszych, zwięzłe, poprawnie pod względem językowym,
- tak sformułowane, by nie podsuwały gotowej odpowiedzi,
- wszystkie w związku przyczynowym, by pobudzały do myślenia i wnioskowania (nie dawać dziecku gotowych określeń, do których może dojść samo drogą zastanowienia się),
- kierować je do wszystkich dzieci, a nie tylko do wybranych.

Jeżeli dziecko nie udzieli odpowiedzi może to być znak, że nie rozumie pytania. Należy je wtedy naprowadzić, ale nie dawać gotowej odpowiedzi ani nie podpowiadać, by uczyć dziecko samodzielności. Nauczyciel powinien zachęcać dzieci do wypowiedzania się całymi zdaniami, ponieważ pogadanki mają też kształtować mowę dziecka.

Rodzaje pogadanek mogą być bardzo różne: o przedmiotach, historyczne, religijno-moralne, dotyczące zdarzeń życia codziennego itp.

Opowiadanie

Innym środkiem wychowawczym są opowiadania. Znaczenie pedagogiczne opowiadania leży w jego sile sugestywnej, która przykuwa uwagę dziecka, zajmuje jego wyobraźnię. W opowiadaniu dziecko poznaje życie innych

ludzi, dotyka niemal osób w nim występujących, wczuwa się w ich uczucia, zamiary, cieszy się ich powodzeniem, smuci ich cierpieniem.

Głównym celem opowiadań jest rozbudzenie szlachetnych uczuć i zachęta do dobrych czynów. Dlatego należy strzec się w nich zbytniego fantazjowania. Powinny wywoływać one radość w dziecku i pomnożyć ją w nim, ale nigdy kosztem prawdy i miłości bliźniego. Nie powinny zatem wywoływać wesołości ironiczną krytyką albo karykaturą wad innych.

Opowiadanie:

- powinno mieć piękną formę,
- być wzorem poprawnego wysławiania się,
- pobudzać inteligencję, wprawiać w ruch wyobraźnię przez odtwarzanie słyszanego zdarzenia, utrwaląc pamięć, uczyć wnioskować o przyczynie, skutkach i logicznym następstwie zdarzeń,
- przyczyniać się do nawiązywania więzi dzieci z nauczycielem, łagodzić lęk, nieufność.

Cały urok opowiadania leży w formie zewnętrznej. Treść jego powinna być zrozumiała dla dziecka, „żywa”, zabarwiona tajemniczością, w jasny sposób przedstawiająca się charakterów występujących w nim osób. Język powinien być piękny, malowniczy, nie zdrobniały. Nauczyciel aby oddać wiernie treść opowiadania powinien wczuć się w jego tekst, czego dowodem będzie odpowiednia dykcja, modulacja głosu, sposób poruszania się. Podawane treści powinny być opowiadane, a nie czytane, co umożliwi bezpośredni kontakt z dziećmi i obserwację ich zachowań. Należy pamiętać o tym, aby unikać moralizowania, a opowiadania kończyć krótkimi pytaniami, bądź poleceniem zilustrowania wydarzeń. Opowiadanie dla młodszych dzieci powinno trwać do 10 min., dla starszych od 15–20 min.

Rodzaje opowiadań: religijne, historyczne, przyrodnicze, z życia dzieci itp.

Wiersze i piosenki

Poezja jest bardzo ważnym środkiem wychowawczym – budzi szlachetne uczucia i pragnienia, kształtuje poczucie piękna. Wiersze i piosenki dla dzieci powinny być proste i melodyjne. Forma wiersza ma pomóc utrwalić się treści w pamięci i sercu dziecka. Treść powinna być łatwa, rytm wyraźny, styl pełen prostoty i barwy, język piękny, wolny od nienaturalności, wyrażenia jasne, zrozumiałe, czysto polskie. Ważną zaletą wierszy dla dzieci jest humor i prawda życiowa.

Wiersze i piosenki rozbudzają uczucia moralne, patriotyczne, religijne, pogłębiają wyobrażenia zdobyte w pogadankach, są bardzo ważnym środkiem kształcenia pamięci. Nie wystarczy czytać dzieciom wierszy, ale należy uczyć je na pamięć, inscenizować.

Ze względu na rozbudzanie uczuć, wpływanie na wolę dziecka wiersz można poprzedzić odpowiednią pogadanką lub opowiadaniem, w którym dokładnie wyjaśnimy jego treść.

Możemy wyróżnić wiersze i piosenki o różnorodnej tematyce:

- o treści etycznej, dotyczącej najczęściej życia dzieci, ośmieszające wadę a podkreślające cnotę,
- narodowe, historyczne – pobudzające miłość do Ojczyzny,
- religijne – pobudzające do miłości Boga, opowiadające o życiu Pana Jezusa, zachęcające do modlitwy,
- przyrodnicze – opisujące zwierzęta, rośliny, sposób ich życia,
- humorystyczne – opowiadające zdarzenia z życia dzieci, dotyczące świata roślin i zwierząt,
- okolicznościowe.

Nauczyciel powinien deklamować wiersz z pamięci, zwracając uwagę na poprawną wymowę oraz odpowiednią dykcję. Musi upewnić się, czy dzieci rozumieją jego treść, w razie niejasności wytłumaczyć znaczenie poszczególnych słów, sformułowań, przenośni, itd.

Uczenie dzieci wierszy i piosenek wpływa znacząco na ich rozwój – ćwiczy pamięć, mowę, bogaci słownictwo, pomaga wyrażać uczucia, rozwija zdolności i zachęca do różnorodnej twórczości.

Gry

Gry to zabawy, w których dziecko lubi przyjmować pewne role i z zaangażowaniem je odtwarza. Gry rządzą się pewnymi prawami:

- nie mogą mieć cechy przymusu,
- nie należy kłaść zbyt dużego nacisku na rygor,
- są szkołą życia towarzyskiego i miłości braterskiej – dzieci powinny więc przestrzegać zasad dobrego wychowania (Bojanowski zalecał, aby siostry obserwowały dzieci i korygowały ich zachowanie),
- należy zostawić dzieciom jak najwięcej swobody w ich organizacji, zachęcić je do karności i porządku, bo gry uczą zasad życia społecznego,
- czuwać, aby nikt nie wyłamywał się z zasad, bo gry mają rozwijać poczucie solidarności i odpowiedzialności za wszystkich,

- nie należy usuwać żadnego dziecka z udziału w nich z racji braku jakichś zdolności,
- starać się o urozmaicenie gier, ale nie zmieniać ich zbyt szybko, bo to osłabia wytrzymałość.

Gra powinna być poprzedzona pogadanką lub odpowiednim opowiadaniem, bo wtedy dziecko wie, co i dlaczego ma robić. Po pogadance można nauczyć piosenki, według której dzieci będą się bawić. Nauczyciel objaśnia przebieg zabawy, wyznacza dzieciom role, ale w szczegółach zostawia im swobodę i miejsce na ich własne pomysły. Mogą być gry przy piosence, muzyce, gimnastyczne i inne. Znaczenie gier w wychowaniu jest duże, bo:

- mogą rozwijać poczucie piękna w ruchach, zręczność i giętkość ciała,
- uczą harmonii między słowem i czynem,
- rozwijają słuch i muzykalność,
- utrwalają wyobrażenia nabyte w pogadankach,
- kształcą pamięć i fantazję,
- uczą skupiać uwagę,
- uczą koleżeńkości, uprzejmości, uczciwości i poczucia jedności,
- stosownie do treści mogą też wpływać na uczucia moralne,
- przez wykonywanie pewnych ról dzieci pokonują swą nieśmiałość.

Gry gimnastyczne mają za cel ćwiczenie i rozwój fizyczny, rozwój uwagi, orientacji i zręczności.

Zabawy

Doceniając rolę i wartość zabawy w procesie wychowania małego dziecka, nauczyciel stwarza dzieciom możliwości dowolnej zabawy oraz świadomie inicjuje i organizuje różne jej formy dla celów wychowawczo-dydaktycznych, np.⁸:

1. Zabawy konstrukcyjne – zaspokajają potrzebę twórczej aktywności dzieci, wzbogacają ich wiedzę o materiałach i konstrukcjach, uczą zmieniać rzeczywistość.
2. Zabawy twórcze zwane naśladowczo-czynnościowymi, czy tematycznymi. Za ich pośrednictwem dzieci wyrażają w sposób twórczy siebie i otaczającą ich rzeczywistość.

---

8. W. Okoń: *Zabawa a rzeczywistość*, WSiP, Warszawa 1987, s. 159–161.

3. Zabawy dydaktyczne są przygotowywane przez nauczyciela. Służą przede wszystkim uczeniu się dzieci, a głównie rozwojowi ich spostrzegawczości, uwagi, pamięci, myślenia, wzbogacaniu wiedzy i kształtowaniu mowy.
4. Zabawy ruchowe, wywierają szczególnie silny wpływ na rozwój fizyczny dzieci, a zarazem na rozwój takich cech charakteru, jak śmiałość, wytrwałość, odwaga, wola podejmowania wysiłku w osiągnięciu celu, wiara we własne możliwości i siły.

Praca wychowawczo-dydaktyczna w przedszkolu organizowana jest na podstawie tygodniowego planu pracy uwzględniającego wszystkie sfery rozwoju dziecka.

Źródłem szczegółowych wskazań dotyczących specyfiki procesu wychowawczo-dydaktycznego i opiekuńczego w przedszkolu oraz wskazówek metodycznych niezbędnych w realizacji niniejszego programu wychowania przedszkolnego są pisma bł. Edmunda Bojanowskiego, w których zawarł swoją koncepcję pedagogiczną.

VI. Aneks 1

Edmund Bojanowski zwracał uwagę na ważność i konieczność integralnego wpływu wychowawczego. Określił szczegółowo organizację dnia i tygodnia, by zachowana została harmonia i właściwe proporcje w działaniach opiekuńczych, wychowawczych i dydaktycznych. Następujące po sobie w każdym dniu, kolejno: zabawa, nauka, praca – rozpoczynane, przeplatane i kończone modlitwą miały przygotowywać dzieci do wszystkiego, co jest treścią życia. Plan dnia, tygodnia związane są z porami roku i okresami roku liturgicznego. Poszczególne wydarzenia w ciągu roku wyrażały się w obrzędowości opartej na tradycyjnych obrzędach narodowych, ludowych i religijnych. Edmund Bojanowski proponuje szereg obrządków odpowiednich do wprowadzenia i podtrzymywania w ochronce, które miały przyzwyczajać dzieci do świętowania i pielęgnowania tradycji. Zaleca też, by każda ochronka miała swoje zwyczaje, które będzie podtrzymywać i pielęgnować – np. obchodzenie urodzin, modlitwy o zdrowie dla chorych dzieci, karmienie ptaszków zimą, powitanie wiosny, gwiazdka i inne związane z porami roku i świętami. Miały one swój specyficzny charakter, rozbudowaną symbolikę oraz bogatą oprawę artystyczną.

Edmund Bojanowski zwracał szczególną uwagę na wątki religijne, nie dlatego, że mają dominować nad innymi, lecz by wychowanie religijne nie było czymś odrębnym, ale składową częścią wychowania w ogóle. Należy je pojmować jako całość oddziaływań na życie dziecka inspirowanych wiarą. Edmund miał świadomość, że pominięcie w wychowaniu tego, co wnosi wiara i religia przyczyniłoby się do tego, że nie obejmowałoby ono całego człowieka, lecz odnosiłoby się do jednostki zredukowanej o płaszczyznę duchową. Realizacja tych wskazań chroniła przed oddzielaniem sfery duchowej od życia codziennego i związanych z nim doświadczeń, wychowania religijnego, moralnego, patriotycznego od wychowania fizycznego i społecznego. W treści Objawienia Bożego i historii zbawienia w umiejętny sposób odnajduje zasady i wzory osobowe, tak ważne w wychowa-

niu. Wszystko zaś łączy z rytmem otaczającego świata, życia codziennego przedszkola i środowiska. W organizacji takiego integralnego podejścia proponujemy do wykorzystania schemat tygodniowego planu pracy.

Propozycje te można z powodzeniem wykorzystać, po odpowiednim dostosowaniu do planu dnia konkretnego przedszkola, w organizacji jego pracy wychowawczo-dydaktycznej ukierunkowanej na realizację celów programu wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego.

1. Dzień w ochronie

Dzień w ochronie zorganizowany jest tak, by zgodnie z zaleceniem bł. E. Bojanowskiego, odzwierciedlał prawdę, że *każdy dzień jest jakoby życie skrócone*¹. Plan dnia zawiera więc wszystkie elementy życia ludzkiemu właściwe – praktyki religijne, zabawę, naukę, pracę i stwarza liczne okazje do nabywania umiejętności nawiązywania relacji międzysobowych i kultury zachowania.

Wszystkie czynności i treści realizowane w ciągu dnia dostosowywane są do indywidualnych potrzeb i możliwości rozwojowych dzieci. Całość tworzy pewien stały rytm i porządek życia ochronkowego oraz ma walory wychowawcze. Nauczyciel wykorzystuje poszczególne pory dnia dla eksponowania treści odnoszących się do życia codziennego używając odpowiednich środków i form pracy wychowawczo-dydaktycznej i opiekuńczej.

Schodzenie się dzieci i powitanie

§ 10. Reg. *Dzieci przychodząc i odchodząc mają się przeżegnać święconą wodą z kropielniczki i Pana Boga pochwalić...*

Dzieci schodzą się do przedszkola. Czas ten trwa ok. 1–2 godzin.

Przychodząc witają się z nauczycielem i innymi dziećmi. Używają także pozdrowienia chrześcijańskiego, szczególnie witając się z nauczycielem. Jeżeli w przedszkolu jest umieszczona kropielniczka z wodą święconą, wchodząc czynią znak krzyża. Ze znaczeniem pozdrowienia i żegnania się wodą święconą zapoznają się w czasie katechezy.

---

1. E. Gigiewicz, M. Opiela (red.), *Prace, szkice i notatki E. Bojanowskiego*, t. I, s. 440.

Potem uczestniczą w zabawach dowolnych lub organizowanych przez nauczyciela.

Nauczyciel w czasie schodzenia się dzieci wita się i rozmawia z przychodzącymi dziećmi i rodzicami. W zależności od sytuacji, pracuje indywidualnie z poszczególnymi dziećmi lub w małych zespołach, organizuje też zabawy dzieciom, angażuje je w czynności porządkowo-gospodarcze, w których dzieci w formie zabawy rozwijają swoje postawy altruistyczne i umiejętności praktyczne.

Nauczyciel codziennie prowadzi zabawy ruchowe.

Modlitwa poranna

§ 14. Reg. ... przed obrazem i ze złożonymi rączkami zmówią: Ojcze nasz, Zdrowaś Maryja i Wierzę i zaśpiewają pieśń: „Kiedy ranne wstają zorze”. Siostra ma razem z dziećmi mówić pacierz, klęcząc.

§ 37. Reg. ... Tak przy rannym jak i wieczornym pacierzu, mają być modlitwie dziecięcej poruczone różne potrzeby bliźnich, i sprawa wszystkich ochronek.

Gdy dzieci są już wszystkie razem z nauczycielem zaznaczają tematykę dnia, uzupełniają kalendarz pogody i potem następuje wspólna modlitwa poranna. Nauczyciel modli się razem z dziećmi, podaje intencje i zachęca do tego dzieci. Wdraża dzieci do codziennej, wspólnej modlitwy w ochronce, także spontanicznej, do nawiedzania Najświętszego Sakramentu w kaplicy lub kościele dostosowując się do warunków danej ochronki.

W zależności od warunków modlitwa odbywa się przed lub po śniadaniu dzieci.

Zabawa

§ 16. Reg. Codziennie więc po pacierzu z rana, najprzód następują zabawy.

§ 17. Reg. Siostra winna razem się bawić. Czasem trzeba je same zostawić przy zabawie, a nieznacznie doglądać, czy się zachowują jak powinny.

§ 21. Reg. Bawić się mają grzecznie, bez krzyku, bicia, popychania. Owszem przy zabawach, szczególniej nauczyć się mają, przystojnie stać, chodzić, siedzieć, grzecznie prosić i dziękować.

Mając na uwadze to, iż zabawa jest podstawową formą aktywności dziecka i doceniając efekty uczenia się w zabawie i przez zabawę, nauczyciel stwarza dzieciom warunki i okazje do zaspokojenia tej ich naturalnej potrzeby. Dzieci same organizują sobie zabawy, nauczyciel czuwa nad ich

bezpieczeństwem i w razie potrzeby zwraca uwagę na poprawne zachowanie. Czasem nauczyciel wychodzi do dzieci z propozycją zabawy, którą organizuje i w której uczestniczy, wykorzystując w sposób twórczy czas zabawy, kreuje sytuacje wychowawcze, zwraca uwagę na kulturę osobistą, zachowanie, budowanie poprawnych relacji między dziećmi, formy grzecznościowe itp., umiejętnie aktywizuje dzieci i ukierunkowuje ich aktywność.

Nauka

§ 22. Reg. Po zabawach następują nauzki ...

§ 29. Reg. Siostra ma dzieciom opowiadać różne rzeczy, które koło siebie widzą. Zresztą powiastki święte, katechizm, wierszyki, piosenki, poznawanie liter, rachunki, rysunki to jest wszystko czego się uczyć mają.

Nauczyciel organizuje i prowadzi zajęcia zespołowe zgodnie z programem wychowania mające na celu integralny rozwój dziecka, wykorzystując różnorodne formy i metody pracy, dostosowując je do potrzeb i możliwości dzieci w poszczególnych grupach wiekowych. Organizuje także zabawy i pracę w małych zespołach w oparciu o zainteresowania dzieci.

Przywiązuje dużą wagę do pobytu dzieci na świeżym powietrzu – zabawy na placu zabaw, spaceru i wycieczki rekreacyjno-edukacyjnej.

Anioł Pański

§ 32. Reg ... w południe zmówią Anioł Pański.

Nauczyciel wspólnie z dziećmi odmawia w południe modlitwę „Anioł Pański”. Z treścią tej modlitwy i tradycją jej odmawiania dzieci zapoznają się na katechezie.

Potem następuje obiad, po którym dzieci młodsze leżakują do czasu podwieczorku.

Starsze dzieci mają zajęcia zorganizowane, najczęściej praktyczne, pracują w małych zespołach. Po podwieczorku takie zajęcia mają dzieci młodsze.

Zajęcia praktyczne

§ 34. Reg. Potem wprawiać się będą do robót różnych. Latem w ogródku do kopania, grabienia, pielienia zagonów ...

Nauczyciel organizuje zajęcia, by rozwijać wrodzone zainteresowania i zdolności dzieci oraz wdrażać dzieci do zajęć praktycznych. Stwarza okazje

do rozwijania różnorodnych umiejętności i nabywania nowych doświadczeń życiowych. Wykorzystuje przy tym różnorodne okoliczności związane z porami roku, świętami, potrzebami życia codziennego, by nadawać znaczenie zwłaszcza czynnościom, które nie mają jedynie utylitarne wymiaru lecz służą pomnażaniu dobra, piękna i rozwijania talentów.

W godzinach popołudniowych i w czasie rozchodzenia się dzieci do domu kontynuowana jest działalność wychowawczo-dydaktyczna.

Praca odbywa się najczęściej w małych zespołach. Nauczyciel proponuje dzieciom aktywności dostosowane do tematyki wynikającej z programu, bierze pod uwagę warunki pogodowe i organizuje je w sali lub na świeżym powietrzu. W tym czasie odbywają się zabawy i gry dydaktyczne, tematyczne, manipulacyjno-konstrukcyjne, pielęgnowanie kącików przyrody (roślin i zwierząt), dowolna twórczość plastyczna. Prowadzona jest także praca wyrównawcza.

Jest to również czas na kontakty indywidualne nauczyciela z rodzicami dzieci.

Rachunek sumienia

§ 36. Reg. *Po nauce rachunków ma siostra z dziećmi przechodzić ich wszystkie sprawyienne, jakoby mały rachunek sumienia. Tu dawać im będzie napomnienia, pochwały, przestrogi, pokutki. A w tym wszystkim nie ma się rządzić, ani zbyteczną łagodnością, ani zbyteczną surowością, ale miłością serdeczną, sprawiedliwością i wyrozumiałością dla maluczkich dzieciak.*

Na zakończenie zajęć bądź przy modlitwie Anioł Pański nauczyciel podejmuje z dziećmi refleksję nad ich zachowaniem w ciągu dnia. Zwraca uwagę na zaistniałe sytuacje, w których razem z dziećmi nazywa to, co było dobrem i jest godne uznania, pochwały, nagrody oraz pomaga rozpoznawać i nazywać to, co było złem i jeżeli zachodzi potrzeba napomina, daje przestrogi i określa sposób naprawienia złej sytuacji kierując się dobrem wszystkich dzieci i każdego z osobna. Przyjmuje przy tym postawę określoną wyżej przez E. Bojanowskiego i rozmawiając z dziećmi razem z nimi określa sytuacje, nagrody i kary. Kształtuje tym samym sumienie dziecka w sposób prawidłowy, uczy je samokontroli i samooceny oraz umiejętności przyjmowania konsekwencji swych czynów i zachowań. Praktyka ta wymaga stopniowania i uwzględnienia możliwości związanych z wiekiem dzieci.

Praktyka codzienna

§ 26. *Reg. Starszym dzieciom i grzeczniejszym da się dozór nad młodszymi, np. jednemu nad trzema, i to będzie odpowiedzialne za tamte.*

Nauczyciel uwrażliwia dzieci na potrzeby innych, rozwija w nich postawę opiekuńczości poprzez angażowanie dzieci we wzajemną pomoc przy różnych czynnościach praktycznych. Dzieci starsze, mocniejsze, zdrowsze itd. pomagają w ten sposób dzieciom młodszym, słabszym czy niepełnosprawnym licząc się z ich potrzebami, dostosowując do nich tempo i pomagając w drobnych sprawach w sposób naturalny wyzwalają się przy tym z właściwego dzieciom egoizmu i uczą się postaw altruistycznych.

2. Dni tygodnia w ochronie

Poszczególne dni tygodnia i ich charakter odnosiły się do treści towarzyszących ludzkiemu życiu w całej jego złożoności, co znajduje wyraz w działaniach wychowawczo-dydaktycznych i opiekuńczych. Bł. E. Bojanowski brał przy tym pod uwagę dyspozycję dziecka do czynnego włączania się w te działania wynikającą z możliwości rozwojowych oraz rytmu życia codziennego. Wychodził z założenia, że *dziecko nie pojmuje nic, czego by do życia otaczającego lub okoliczności nie przyczepił. Tu nasamprzód rozkład zajęć w harmonii z porami roku*². Takie ścisłe łączenie religii, kultury, natury i życia codziennego wpisane w pory roku kalendarzowego i liturgicznego jest skutecznym sposobem scalania nie tylko wszystkiego, co składa się na środowisko wychowawcze, w którym dokonuje się integralny rozwój dziecka, ale także wizję życia ludzkiego, którą sobie przyswaja.

Zgodnie z tymi treściami i celem integralnego wychowania dziecka nauczyciel używa odpowiednich metod, środków i form działań wychowawczo-dydaktycznych w organizowaniu zajęć w poszczególne dni tygodnia. W nich harmonijnie łączą się treści, obrzędy, zabawy i wszelkie czynności dotyczące natury, życia domowego, religijnego z życiem codziennym tak, by dziecko miało możliwości rozwoju swych zainteresowań, a nauczyciel kształtował jego postawy i przekazywał wartości, którymi winno kierować się w życiu. Codziennie nauczyciel razem z dziećmi zaznacza tematykę

---

2. E. Gigilewicz, M. Opiela (red.), *Prace, szkice i notatki E. Bojanowskiego*, t. II, s. 22.

dnia, uzupełniając kalendarz pogody, a następnie przypomina religijny wątek dnia, który wybrzmiewa we wspólnej modlitwie porannej i kalendarzu tygodnia. Każdy dzień ma swój charakterystyczny klimat wynikający z przypisanego mu patronatu, w którym realizowane są poszczególne zajęcia i różnorodne formy aktywności zawarte w planie dnia.

Poniedziałek

§ 39. Reg. ... po niedzielnym spoczynku u rodziców, wracają dzieci, jakoby z porankiem nowo zaczynającego się tygodnia. A jak każdy dzień zaczynają od zabaw, tak cały pierwszy dzień tygodnia poniedziałek, mają więcej na zabawach i wesołych piosnkach, niż na nauce i robotach przepędzić. Tym sposobem z wolności, jaką miały w niedzielę, nieznacznie przejdą do zatrudnień ochronkowych (...). Ponieważ dzień ten bywa przeznaczony nabożeństwu o Opatrzności Bożej, przeto stosowna do tego pieśń nabożna ma być w tym dniu śpiewana, i latem odprawiane z dziećmi przechadzki, w czasie których mają im być pokazywane i tłumaczone różne rzeczy, które Pan Bóg z Opatrzności Swojej dla pożytku człowieka stworzył. Zimą zaś do takowych opowiadań można używać obrazków.

Dzień poświęcony Opatrzności Bożej. W poniedziałki nauczyciel uwrażliwia dzieci na dostrzeganie darów Bożej Opatrzności w codziennych sytuacjach życia oraz pięknie otaczającego świata przygotowując je krótko do modlitwy i podając intencje. Kształtuje w ten sposób postawę wdzięczności wobec Pana Boga i ludzi – dobroczyńców, za których dzieci modlą się.

Więcej w tym dniu jest zabaw niż nauki zgodnie z powyższym uzasadnieniem określonym przez bł. Edmunda.

Wtorek

§ 40. Reg. ... mają także jeszcze trwać wesołe zabawy, ale już opowiadania o różnych rzeczach, które dzieci widzą, tłumaczenie obrazków, uczenie się wierszyków, i zabawianie się robótkami, ma do poważniejszych zatrudnień zaprawiać. Ponieważ zaś wtorek, przeznaczony jest nabożeństwu do Aniołów Stróżów, przeto mają dzieci w tym dniu śpiewać pieśń nabożną o Aniołach Stróżach, i tegoż dnia ma się wybierać pomiędzy dziećmi najgrzeczniejsza na dozorców nad drugimi na cały tydzień. A takie dzieci będą się nazywać aniołkami, i każde z nich będzie miało pod dozorem troje dzieci, i za ich sprawowanie się będzie odpowiedzialne.

W tym dniu nauczyciel przypomina dzieciom Aniołów Stróżów, zwraca uwagę na ich rolę i zadania, jakie mają szczególnie wobec dzieci oraz potrzebę naśladowania ich w życiu każdego człowieka. Wybiera dzieci pełniące rolę Aniołów Stróżów. Mobilizuje ich do takich zachowań, które byłyby wzorem dla innych.

Bł. Edmund zaleca w tym dniu równowagę między zabawą a nauką zwracając uwagę na konieczność liczenia się z potrzebami dzieci, rytmem życia i potrzebą stopniowania zajęć, przechodzenia do kolejnych czynności tak, by dydaktyka nie dominowała nad zabawą, ale z niej wynikała we właściwych proporcjach służąc wychowaniu.

Środa

§ 41. Reg. *W środę, która jest przeznaczona nabożeństwu za dusze zmarłych, ustać mają piosenki wesole, a zabawy tylko cichsze i krótsze odbywać się mają. Na to miejsce więcej będzie nauki, a szczególnie opowiadane i przypomniane będą powiastki starego testamentu ...*

Dzień, w którym w szczególny sposób dzieci pamiętają w swoich modlitwach o zmarłych. Odbywa się w nim mniej zabaw, a więcej nauki. Dzieci pielęgnując pamięć o zmarłych, zachowując zwyczaj modlitwy za ich dusze w sposób obrazowy i obrzędowy zapoznają się z prawdą o życiu, w którym śmierć ma swoje miejsce, ale również nabierają powoli świadomości, że nie jest ona zdolna zniszczyć dobra, prawdziwej miłości itd. Nauczyciel wspomina o tym przy modlitwie porannej przybliżając dzieciom także prawdę o niebie, jako miejscu wiecznego życia i szczęścia. Posługuje się przy tym Biblią – Starym Testamentem wykorzystując przystępne opisy postaci i wydarzeń biblijnych. Szerzej z tą tematyką oraz zgodnie z możliwościami dzieci zapoznają się na katechezie.

Czwartek

§ 42. Reg. *... jako wesoly dzień przeznaczony pamiętce ustanowieniu Najświętszego Sakramentu, dzieci mogą się znowu cieszyć zabawami. W czasie nauki, przypomniane im będzie życie Pana Jezusa, a szczególnie Ostatnia Wieczerza i umywanie nóg Apostołom. Pieśni śpiewać będą o Najświętszym Sakramencie (...). Przy podwieczorku, jeśli dzieci chleb sobie przynoszą niech się między sobą na znak miłości łamią tym chlebem, choć po odrobinie. Które mogą w tym dniu za uproszeniem rodziców, przyniosą do ochronki choć najmniejszą dla ubogich jałmużnę, latem jaki owoc, zimą kawałek chleba, albo*

parę kartofli; a zamówiwszy ubogiego, aby w tym dniu odwiedził ochronkę, niech mu dziatki jałmużnę złożą.

Dzień, w którym wspominamy pamiątkę ustanowienia Najświętszego Sakramentu jest przeżywany bardziej podniosłe, w duchu wdzięczności i radości. W tym dniu przeważają wesołe zabawy.

Nauczyciel podczas porannej modlitwy czyta dzieciom krótkie fragmenty Ewangelii opisujące to ważne wydarzenie. Wdraża dzieci do wyrażania wdzięczności i radości poprzez dzielenie się tym, co posiadają, poprzez konkretne, drobne czyny. Zwraca także uwagę na potrzebę pamięci o ubogich, potrzebujących dobroci i miłości, stwarza również okazje dzieciom, by mogły postawy te kształtować w praktyce, by uczyły się dzielić i pomagać w sposób bezinteresowny oraz z szacunkiem dla tych, którym pomagają.

Piątek

§ 43. Reg. *... jako w dzień przeznaczony pamiątce Męki Pańskiej ustają wszelkie zabawy i piosnki wesołe (...). Jeśli dzieci chleb przynoszą z sobą, ma jedno między nimi najgrzeczniejsze zbierać od wszystkich po odrobinie na znak postu i jałmużny; a z tych kawałeczków zrobioną zupę, zanieśe wybrane do tego dziecię jakiemu choremu albo ubogiemu we wsi ...*

Po południu o 3-ciej godzinie, chwilę śmierci Pana Jezusa obchodzić będą dzieci zupełnym milczeniem ...

Dzień, w którym ze względu na pamięć o Męce Pańskiej, dzieci mają możliwość uczyć się stosownego zachowania, powagi i motywacji do dobrych czynów, które są rezygnacją z czegoś, co je kosztuje, ale przynosi dobro innym. Nauczyciel wdraża dzieci do drobnych ofiar, wyrzeczeń, poświęceń. Uwrażliwia na ludzi chorych i ubogich. Zachęca do odwiedzania ich w domach, robienia miłych niespodzianek, okazywania drobnych gestów miłości.

Wprowadzana jest w tym dniu praktyka „rachunku sumienia”, czyli wspólnego zastanowienia się nad zachowaniem dzieci podsumowującego cały tydzień, wzajemne przeproszenie się za wyrządzone zło. Nauczyciel uświadamia dzieciom, że wielkim dobrem, które możemy sobie świadczyć nawzajem jest przeproszenie i przebaczenie, dzięki czemu czas odpoczynku w sobotę i niedzielę możemy przeżywać w radości i zgodzie.

Nauczyciel w modlitwie porannej ukierunkowuje spontaniczne intencje dzieci na akty dziękczynienia za to, że Jezus oddał za nas życie, przeprosze-

nia Go za brak miłości i zło. W ciągu dnia zwraca uwagę na to, by zabawy dzieci były bardziej ciche, przypomina dzieciom o godzinie śmierci Jezusa. Praktyki te uczą dzieci właściwych postaw religijnych, ale także umiejętności odraczania czasu zaspokajania potrzeb, wrażliwości na potrzeby innych i konkretnej odpowiedzi na nie.

3. Propozycja schematu tygodniowego planu pracy

Temat tygodnia:		Treści wychowawczo-dydaktyczne						
Dzień tygodnia	Temat dnia	Cel operacyjny	Obszar fizyczny	Obszar Umysłowy	Obszar społeczny	Obszar kulturowy	Obszar moralny	Obszar religijny
Poniedziałek								
Wtorek								
Środa								
Czwartek								
Piątek								

4. Propozycja schematu miesięcznego planu pracy

Zadania wychowawczo-dydaktyczne (Jedno na tydzień)	Tematy kompleksowe (Skoordynowane z zadaniami wychowawczo-dydaktycznymi)	Rodzaje zajęć	Cele zajęć (Do każdego rodzaju zajęcia)	Podstawa programowa (Skorelowana z celami)	Literatura (Z podaniem tytułu i autora)	Pomoce dydaktyczne	Uwagi

5. Obrzędowość ochronki

Bardzo ważnym środkiem wychowania w ochronie była obrzędowość³ oparta na tradycyjnych obrzędach narodowych, ludowych i religijnych.

---

3. K. Braun, *Wychowawcze znaczenie obrzędowości inspirowane myślą i działalnością pedagogiczną bł. Edmunda Bojanowskiego* [The educational significance of rituals inspired thought and pedagogical activity of blessed Edmund Bojanowski]. *Rozprawy Społeczne/ Social Dissertations*, 2020, 14(3), s. 15–26. <https://doi.org/10.29316/rs/127215>

Bł. E. Bojanowski twierdził, że *wychowanie jest zachowywaniem obyczajów rodzinnych – ma charakter zachowawczy tych zwyczajów, z których idą obyczaje*⁴. Proponuje więc szereg obrządków odpowiednich do wprowadzenia w ochronce, które nie tylko miały przyzwyczajać dzieci do świętowania, pielęgnowania zwyczajów i tradycji, ale także kształtowania ich osobowości. Zaleca również, by każda ochronka miała swoje własne zwyczaje, które będzie podtrzymywać. Miały one swój specyficzny charakter, rozbudowaną symbolikę oraz bogatą oprawę artystyczną.

W Ochronce powinny dzieci pierwszej się nauczyć żyć niż czytać, pisać lub tp. – Przeto ważniejsze okoliczności życia, które już i w wieku dziecięcym nie miały wpływ moralny wywierać są zdolne, uwydatniać należy uroczystymi znamionami.

*My wszelkie zdarzenia i okoliczności podobne nie tylko za wątek do moralnego pouczenia bierzemy, ale nadto stawiamy je w poczet uroczystych obrządków, jakimi przodkowie nasi i lud nasz dotychczas, wszelkie ważniejsze chwile rodzinnego życia obchód święci. Zwyczaje takowe silnie na wyobraźnię dziecięcą bijące, podnoszą nierównie wyżej wartość moralną tychże okoliczności życia, i zewnętrzną formą obrządkową wypowiadają jak najdośćniej ich głębsze znaczenie wewnętrzne*⁵.

Obrzędowość ochronki ubogaca jej codzienne funkcjonowanie, jest bardzo przystępną dla dzieci formą przekazu wartości i przyswajania ich w życiu, w czym bardzo chętnie uczestniczą. Przytoczone niżej obrzędy są propozycją, którą można wykorzystać w przedszkolu.

Rozpoczęcie nowego roku szkolnego w ochronce

- uroczyste powitanie dzieci przez nauczycieli
- wręczenie nowo przybyłym dzieciom drobiazgu (upominku), przygotowanego przez dzieci starsze
- Msza Święta na rozpoczęcie roku szkolnego

Urodziny i imieniny

- podkreślenie dnia imienin lub urodzin dziecka; rozmowa z solenizantem
- dziękczynna modlitwa dziecka za dar życia, za doznane już łaski
- wspólna modlitwa dzieci w intencji solenizanta

---

4. E. Gigilewicz, M. Opiela (red.), *Prace, szkice i notatki E. Bojanowskiego*, t. I, s. 237.

5. M. L. Opiela (red.), *Kompendium edukacyjne...*, s. 409–410.

- składanie życzeń i wręczenie przygotowanego podarunku przez dzieci
- poczęstunek słodyczami
- wspólny śpiew i zabawy

W dniu imienin lub urodzin dziecko przynosi białą szatkę od Chrztu Świętego. Jeśli takiej nie ma to zakładamy mu białą „szatkę ochronkową”. Dzień ten jest okazją do wspomnienia wydarzenia Chrztu Świętego – momentu, kiedy człowiek staje się Dzieckiem Bożym.

Śpiewane pieśni:

- „Przez Chrztu Świętego wielki dar”,
- „Com, przyrzekł Bogu przy chrzcie raz”

Ozdrowienie

- modlitwa dzieci w ochronce za chorych kolegów i koleżanki
- modlitwa dzieci za chorych: rodzeństwo, rodziców, dziadków
- modlitwa dziękczynna dziecka za powrót do zdrowia. (Dziecko dziękuje w obecności innych dzieci. Dotyczy to sytuacji, kiedy wraca do ochronki po dłuższej, poważniejszej chorobie)
- wspólna modlitwa – wyrażenie wdzięczności Panu Bogu za dar zdrowia

Praktyka ta jest okazją, by nawiązać do cierpienia Pana Jezusa, zachęcić dzieci do łączenia swoich cierpień z Jego cierpieniami i z ufnością zwracać się do Niego jako Lekarza duszy i ciała.

Gwiazdka

- słuchanie fragmentów Ewangelii o Narodzeniu Pana Jezusa
- modlitwa za dobroczyńców
- dzielenie się opłatkiem
- składanie życzeń świątecznych
- przygotowanie i wspólna Wigilia z rodzicami
- śpiew kolęd
- otrzymywanie prezentów

Dzielimy się między sobą

- dzielenie się słodyczami i zabawkami przyniesionymi z domu oraz znajdującymi się w ochronce

Wielkopostna jałmużna

- w piątki Wielkiego Postu łączenie czynów miłosierdzia z krzyżem Pana Jezusa oraz świadczenie ich wobec bliźnich
- okazywanie wobec innych czynów mających charakter pokutny np.: rezygnacja z czasu wolnego na zabawę, by odwiedzić osoby starsze, samotne, opuszczone

Baranek

- składanie życzeń świątecznych
- dzielenie się jajkiem wielkanocnym

Łączenie Tajemnicy Zmartwychwstania Pana Jezusa z budzącą się do życia przyrodą.

Rocznica założenia ochronki

- modlitwa dziękczynna
- uroczysta Msza Święta
- przedstawienie lub inscenizacja dotycząca osoby i dzieła bł. E. Bojanowskiego

Zakończenie roku szkolnego

- pożegnanie dzieci opuszczających ochronkę
- obdarowanie pamiątkowymi upominkami
- nakreślenie znaku Krzyża Świętego na czole dzieci na znak błogosławieństwa
- uroczysta Msza Święta na zakończenie roku szkolnego

VII. Aneks 2

1. Osoba nauczyciela-wychowawcy w ochronce

Katolicki profil programu wychowania przedszkolnego w koncepcji pedagogicznej bł. E. Bojanowskiego realizowany w ochronce przez osoby, które z tym profilem się utożsamiają, jest ich wolnym wyborem, stąd nie powinno być rozdzwienku między ich życiem a wiarą. Chodzi o autentyzm życia prawdziwie chrześcijańskiego na co dzień, o zgodność słów i czynów, zgodnie z łacińskim przysłowiem: „Słowa uczą, przykłady pociągają”, co ma wielkie znaczenie wychowawcze¹. Według wskazań E. Bojanowskiego można określić wymagania formacyjne i cechy dojrzałej osobowości nauczyciela wychowania przedszkolnego w ochronce².

W procesie integralnego wychowania dziecka najważniejszą rolę pełni osoba – wychowawca, który „ucząc życiem, jak żyć trzeba”, stwarza kontekst do jego pełnego i harmonijnego rozwoju, animuje konkretne sytuacje, ważne w całym procesie edukacji. Stąd tak ważne jest stawianie sobie wymagań, osobista formacja i troska o jakość świadectwa, nie przez przedstawianie wartości, lecz przez życie zgodne z deklarowanymi wartościami³.

Wychowawca wierzący, prowadząc dziecko do poznania prawdy, piękna i wyboru dobra, troszczy się o jego integralne wychowanie. Największą siłą wychowawcy jest to, kiedy sam wymaga od siebie świadomy, że on również jest na drodze własnego rozwoju i formacji. To pomaga mu być autentycznym wobec dzieci, a jego pedagogiczne zamiary i działania wobec nich stają się wiarygodne. Wspierając edukacyjne działania otwartym i szczerym świadectwem życia, pomaga dziecku w odnalezieniu drogi do

---

1. Zob. M. Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna...*, s. 360.

2. Zob. E. Gigilewicz, M. Opiela (red.), *Prace, szkice i notatki E. Bojanowskiego*, t. I, s. 234–628; *Reguła Zgromadzenia Służebniczek Boga – Rodzicy – Dziewicy Niepokalanie Poczętej*, Poznań 1867.

3. Por. tamże, s. 253.

Boga – Prawdy i najwyższego Dobra. Nie chodzi jedynie o to, aby człowiek był sprawny życiowo, ale żeby jako dziecko Boże dążył do pełni rozwoju na obraz Boży. Wprowadzić dziecko na drogę najwyższych wartości może jedynie wychowawca, który sam kroczy tą drogą⁴. Jego rozwój duchowy ujawnia się w rozwoju jego umysłu, woli, kultury uczuć i bycia, świadomości ocen i postaw religijno-moralnych⁵.

Wychowawca realizujący ten program wychowania w swej pracy pedagogicznej czerpie motywację, znajduje zasady i sposoby dobrej współpracy z rodzicami oraz pracownikami przedszkola w jego podstawach i założeniach, rzetelnej wiedzy i formacji chrześcijańskiej. Dla integralnego wymiaru wychowania szczególne znaczenie ma uwzględnianie faktu, że ze swej natury jest ono czynnością wspólnotową jako współpraca rodziny, przedszkola, parafii, środowiska, przyjaciół, środków masowego przekazu itd.⁶

Słusznie zauważa D. Zalewski, pisząc o zawodzie nauczyciela jako powołaniu. Zaznacza, że nauczyciel powinien posiadać cechy (cnoty), które predysponują go do wypełniania swych zadań m.in. łagodność, długomyślność i roztropność⁷.

Nauczycielami wychowania przedszkolnego są najczęściej kobiety ze swej natury najlepiej usposobione do spełnienia tej roli. Zgodnie z przyjętymi założeniami Bojanowski określił wymagane cechy i predyspozycje wychowawczynie w wymiarze zewnętrznym, wewnętrznym i obyczajowym, by wspierała każdego wychowanka, zgodnie z jego indywidualnymi możliwościami. Dlatego zwracał uwagę na te trzy wymiary wzajemnych relacji analogicznie do sfer, jakie wyznaczył w charakterystyce dziecka:

Dziecko	Ochmistrzyni
1) fizycznie	1) zewnątrznie Jej zewnętrzność, ród – wiek – uroda
2) umysłowo	2) wewnątrznie Jej zdatności
3) obyczajowo	3) obyczajowo ⁸ Jej charakter ⁹

4. Por. R. Guardini, *Bóg daleki, Bóg bliski*, Wyd. „W drodze”, Poznań 1991, s. 228–278.

5. Zob. M. Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna...*, s. 261.

6. Por. tamże, s. 364–5.

7. Zob. D. Zalewski, *Wychować człowieka szlachetnego*, Fundacja Servire Veritati IEN, Lublin 2003, s. 17–19.

8. Por. M.L. Opiela (red.), *Kompendium edukacyjne...*, s. 33, 143.

9. Por. tamże, s. 181.

Wychowawczyni (osoba) z miłością i odpowiedzialnością wychowuje dziecko (osobę), gdy sama zintegrowana *zewnątrznie, wewnątrznie i obyczajowo*, wspiera i oddziałuje przede wszystkim swym własnym przykładem. Dlatego:

1) „zewnątrznie”

- powinna identyfikować się ze wspólnotą, w której żyje, dawać przykład przede wszystkim życiem, a nie tylko słowem, być otwarta na potrzeby innych ludzi, dostrzegać każdego, kto potrzebuje jakiegokolwiek pomocy;
- powinna być opiekuńcza, właściwie zaspokajająca potrzeby dzieci, konsekwentnie stawiać wymagania tak sobie, jak i innym;
- powinna być otwarta i nastawiona na wspomaganie rodziny w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, dobrze zorganizowana, punktualna i solidna;
- sama pracowita, powinna dawać przykład troski o porządek i prowadzenie domu, a także skromnego i estetycznego wyglądu zewnętrznego i ubioru.

W oddziaływaniu przykładem, szczególnie w przekazywaniu i urzeczywistnianiu wartości wyższych, ważne są przymioty charakteryzujące osobowość wychowawczyni, czyli

2) „wewnątrznie”

- powinna być pogodna, o łagodnym usposobieniu, prosta, czyli szczerą, otwarta, skromna, naturalna, zachowująca równowagę między treścią i formą, pełna harmonii i piękna wewnętrznego;
- macierzyństwo, jako ważną cechę swej kobiecej natury, powinna rozwijać w sobie w poczuciu misji kobiety, matki, wychowawczyni, oddanej wychowaniu dzieci;
- powinna ją cechować cierpliwość, opanowanie i duch umartwienia oraz gotowość do służby potrzebującym: dzieciom, ubogim, chorym; w obecnej kulturze także rodzinie w jej ubóstwie pojmowanym wielorako;
- będąc twórczą, rzetelną i odpowiedzialną, powinna być gotowa i otwarta na ciągły własny rozwój duchowy i intelektualny;
- w osobistym rozwoju i kształtowaniu postawy powinna troszczyć się o właściwą formację w kierunku budowania poprawnych i wartościowych relacji z innymi osobami i wspólnotami.

3) w sensie „obyczajowym”:

- wychowawczynie powinna traktować wychowanie dzieci jako życiową misję i służbę w trosce o najwyższe dobro innych;
- w zdrowej pobożności powinna naśladować Maryję w życiu i wychowaniu dzieci, dając autentyczne świadectwo życia i realizacji swego życiowego powołania;
- podtrzymując „zwyczaje, z których idą obyczaje”, powinna być z troską o wzrost wiary i rozwój duchowy dzieci;
- starając się o wysoką duchową kulturę osobistą, wyrabiając wewnętrzną dyscyplinę, powinna z radością przyjmować niedogodności codziennego życia;
- oddziaływanie przykładem życia powinna charakteryzować bezinteresowność, a motywować miłość do każdego dziecka;
- odpowiedzialność za siebie, świadectwo własnego życia i dobro innych powinna budować się na autentyzmie głębokiego życia religijnego, moralnego, patriotycznego.

Wskazania te pozostają aktualne w odpowiednich proporcjach dla wszystkich nauczycieli (wychowawczyń) małych dzieci. Każda powinna charakteryzować się szczególnymi cechami osobowościowymi, intelektualnymi, dydaktycznymi i wychowawczymi, które będą sprzyjać pełnemu rozwojowi osobowości dziecka i jego aktywności. Jej ważna rola i wielorakie zadania wymagają:

- elastyczności w postępowaniu
- kreatywności, pomysłowości
- samodzielności w stosowaniu różnych metod i środków
- otwartości na indywidualne potrzeby i problemy dzieci i ich rodzin oraz środowiska w którym wzrastają
- świadomości własnej roli jako autorytetu
- odpowiedzialności za podejmowane działania edukacyjne w kontekście integralnego rozwoju i wychowania każdego dziecka
- rzetelnej wiedzy na temat prawidłowości rozwoju dziecka i stymulujących go czynników
- znajomości zasad pracy z dziećmi w tym niezwykle dynamicznym procesie rozwojowym
- podstawowej wiedzy medyczno-psychologicznej, by mieć świadomość specyfiki potrzeb i możliwości rozwijających się podstaw oso-

bowości dziecka i zdobywania przez nie doświadczeń społecznych, komunikacji między dzieckiem a dorosłymi.

Obowiązkiem każdej wychowawczynie w ochronce (ochroniarki) jest zatem ciągle pogłębianie wiedzy na temat dziecka, znaczenia wieku przedszkolnego w życiu człowieka, celów i metod wychowania dzieci przedszkolnych ze względu na świadomość niebezpieczeństwa skutków zaniedbań i błędów wychowawczych w tym okresie życia. Powinna respektować specyfikę uwarunkowań właściwych konkretnemu dziecku i jego rodzinie. Takie odpowiedzialne i pełne szacunku podejście odgrywa ogromną rolę we współpracy z rodzicami, sprzyja uczestnictwu rodziców i innych członków rodziny w życiu placówki i organizowanych w niej imprezach okolicznościowych. Podejmowanie tej współpracy na odpowiednim poziomie służy zaspokajaniu potrzeb fizycznych i psychicznych dzieci oraz budowaniu więzi w spójnym środowisku wychowawczym¹⁰.

2. Miejsce i rola wychowawcy-mężczyzny w dziele ochronek

Obecność mężczyzny w procesie wychowania pełni ogromną rolę. W dobie dzisiejszego niszczenia autorytetu ojca, sprowadzania go jedynie do « robotnika dla pieniędzy » bardzo ważne jest odbudowywanie prawidłowego wzorca ojcostwa, męskości. Brak wzoru mężczyzny, czy autorytetu ojca, który uczy i wprowadza dziecko w świat, ukazując mu prawdę o rzeczywistości ludzkiego życia, także w wymiarze duchowym, mocno zubaża integralny rozwój dziecka. Kryzys męskości, a co za tym idzie, także ojcostwa, powoduje coraz większy kryzys wychowawczy.

Mężczyzna, może równie efektywnie przez działania wychowawcze w sposób integralny prowadzić do ukształtowania wychowanków otwartych na dalszy rozwój i zdolnych w przyszłości do osiągnięcia pełni człowieczeństwa podejmując w przedszkolu zajęcia dodatkowe np. zajęcia sportowe, informatyczne czy zajęcia praktyczne np. majsterkowanie.

Wiąże się to bezpośrednio z odbudowaniem tożsamości i poczucia wartości mężczyzny, tak istotnych dla formowania chłopców, ale i ogólnego poprawienia jakości oddziaływań wychowawczych. Mężczyzna – ojciec_nie przyucza dzisiaj dziecka do zawodu, krócej z nim przebywa, musi

---

10. Zob. M. Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna...*, s. 359–362.

konkurować z Internetem (jeśli chodzi o wiedzę). Mężczyzna może natomiast zawsze zaimponować chłopcom, także jako wychowawca, pewną postawą i mądrością życiową, zachowując przy tym typowo męskie cechy osobowości, jak: waleczność, nieustępliwość czy powściągliwość w okazywaniu emocji.

W ramach współpracy z rodzicami ważne są spotkania dzieci z ojcami, mężczyznami podczas zajęć wychowawczo-dydaktycznych. Mogą to być spotkania okazjonalne lub tematyczne. Nie mniej ważne są wspólne wyprawy podróżnicze, czy przedszkolne wycieczki, podczas których można nie tylko zdobywać wiedzę, ale również zorganizować konkursy sprawnościowe.

Nauczyciel płci męskiej może być swego rodzaju mentorem, który dzieląc się swą wiedzą i doświadczeniem, własnym przykładem i pracą pomaga dzieciom zrealizować swój potencjał, zwłaszcza dla chłopców, którzy potrzebują pozytywnego męskiego wzorca. Podobnie jak ojciec, nauczyciel może ukazać własnym przykładem, że siła mężczyzny powinna służyć obronie drugiej osoby, jej bezpieczeństwa, przez co wyraża swą czułość do tych, których kocha, prowadzi. W ten sposób może pomagać dzieciom rozwijać postawy troski o dobro drugiego człowieka.

Mężczyzna ma również bardzo ciekawe spostrzeżenia w kwestiach wychowawczych, ubogacając oddziaływanie kobiet. Jego podejście do dzieci jest inne, niż podejście kobiet. Mężczyźni mają inne pomysły na zabawy z dziećmi. Są to często zajęcia, które wymagają siły fizycznej, energii, umiejętności konstrukcyjnych, kreatywności w męskim wydaniu.

Nauczyciel płci męskiej podczas zajęć dodatkowych w przedszkolu nie zastąpi ojca, ale może oprócz taty i dziadka, pokazać dzieciom jak zachowuje się opiekuńczy, dobry i zrównoważony mężczyzna. Tylko poprzez taki dobry przykład uda się wychować chłopców na zaangażowanych ojców, a dziewczynki na kobiety, które będą potrafiły w przyszłości wybrać odpowiedniego męża.

Dzieci uczą się przez przykład. Żadne słowa nie zastąpią czerpania z obserwacji życia codziennego. Przyglądając się rodzicom, wychowawcom poznają jak wygląda relacja kobiety i mężczyzny, na czym polega rola matki i ojca, jak to jest być kobietą i mężczyzną.

Warto również przybliżyć postaci męskich bohaterów, sławnych ludzi itp. w opowiadaniach, legendach, bajkach i in. formach, jak zalecał także bł. Edmund: „Należy starannie dobierać zabawy, obrzędy, czynności i konkretne bajki, powiastki, legendy, klechdy, przysłowia, pieśni, prace itd. sto-

sując odpowiednie do potrzeb i możliwości rozwojowych dzieci sposoby ich wykorzystania w procesie wychowania oraz dla wpływu na otoczenie”¹¹.

3. Wychowanie ekologiczne w ochronie

Wychowanie integralne w ujęciu bł. Edmunda Bojanowskiego dotyczy nie tylko rzeczywistości rozwoju osoby ludzkiej (fizycznie, umysłowo i obyczajowo), uwzględniając kształtowanie jej osobowych relacji:

- a) do samego siebie,
  - b) do drugiego człowieka,
  - c) do Boga,
- ale bierze pod uwagę jej stosunek do świata:
- a) natury – dzieła stworzonego przez Boga,
  - b) kultury – duchowego i materialnego dorobku społeczeństwa,
  - c) historii – zbawienia, naturalnej, powszechnej.

Takie całościowe ujęcie rozwoju dziecka pozwoli uniknąć redukcjonizmu, a w przyszłości pozwoli mu w sposób coraz bardziej otwarty, wolny i odpowiedzialny kierować rozwojem własnym i innych. Służy temu już na etapie wychowania przedszkolnego uczenie i kształtowanie umiejętności w zakresie komplementarności ludzkich działań:

- a) dla własnego dobra,
- b) dla dobra innych,
- c) dla dobra wspólnego.

Proces integralnego wychowania w ochronie, wspierający integralny rozwój każdego dziecka, realizowany według wskazań E. Bojanowskiego powinien dokonywać się w harmonijnej organizacji i wykorzystaniu oddziaływania jego uwarunkowań zewnętrznych w wymiarze:

- a) wspólnot wychowujących – rodzina, rówieśnicy i nauczyciele, naród, Kościół;
- b) czasu – dzień, tydzień, rok, pory roku, okresy roku liturgicznego, wydarzenia i uroczystości historyczne;
- c) miejsca – środowisko naturalne i instytucje, państwo i inne¹².

---

11. M.L. Opiela (red.), *Kompendium edukacyjne...*, s. 197.

12. Zob. M. L. Opiela, *Wychowanie integralne w przedszkolach katolickich*, „Zeszyty Naukowe SWPR – Seria Pedagogiczna” 7 (2015) 14, s. 58–59.

Integralny rozwój osoby domaga się zarówno jej integralnego wychowania oraz zdrowego współżycia w społeczeństwie, jak i dobrej relacji z naturą. Jest on przede wszystkim powołaniem, wiąże się z wolnym i solidarnym przyjęciem odpowiedzialności ze strony wszystkich podmiotów uczestniczących we wspierającym go procesie integralnego wychowania, uwzględniającego także wychowanie ekologiczne. Wymaga to spojrzenia na kwestie ochrony stworzenia oraz relacji pomiędzy Stwórcą, stworzeniem i istotą ludzką. „Ziemia jest cennym darem Stwórcy, który nadał jej wewnętrzny porządek, dając nam tym samym wskazówki, którymi powinniśmy się kierować jako zarządzający Jego stworzeniem. Świadomy tego właśnie, Kościół uznaje sprawy związane ze środowiskiem i jego ochroną za ściśle związane z kwestią integralnego rozwoju człowieka” (Benedykt XVI, 26.08.2009 -Castel Gandolfo).

Odpowiedzialność za los ziemi jako mieszkania dla całego stworzonego przez Boga świata, jest jednym z priorytetów wychowania integralnego. Nie można z szacunkiem podchodzić do siebie, jeżeli nie szanuje się każdego stworzenia i odwrotnie: brak poszanowania dla siebie samego jako osoby ludzkiej – korony Bożego stworzenia – będzie prowadziło do braku poszanowania wobec innych dzieł Boga – Stwórcy.

W czasach bł. Edmunda życie ludzi było mocno powiązane z rytmem życia natury (harmonia, zgodność, poszanowanie praw przyrody). Szacunek do ziemi, do chleba, do świata roślin i zwierząt, wynikał z dostrzegania ich bogactwa, które są źródłem wielu dobrodziejstw dla ludzi. Przywrócić tę harmonię, a przynajmniej ją dostrzec i uszanować – to zadanie wychowania ekologicznego.

Takie zadanie stawia sobie podręcznik wychowania ekologicznego „Dzieci, los ziemi leży w waszych rękach. Podręcznik o sprawiedliwości, pokoju i ochronie stworzenia”, który warto wykorzystać w wychowaniu ekologicznym w ochronie jako wspomagający. Autor stawia za cel troskę o wychowanie dzieci i młodzieży oraz angażowanie ich na rzecz ochrony środowiska naturalnego, w czym upatruje szansę na stworzenie pozytywnej przyszłości¹³.

Koreluje to również z tym, czego nauczał i co podkreślał w wychowaniu ochronkowym bł. E. Bojanowski odnosząc się do ważności wczesnego

---

13. J. Goicochea C., *Dzieci, los ziemi leży w waszych rękach. Podręcznik o sprawiedliwości, pokoju i ochronie stworzenia*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2018.

rozwoju dziecka w kontekście natury, religii i historii¹⁴. Tylko życie w harmonii ze światem stworzonym, danym człowiekowi przez Boga-Stwórcę, aby czynił go sobie poddanym, ale z pełną świadomością, że jest to dzieło Boże, któremu należy się szacunek i troska, może być w pełni wartościowe, niosące pokój i nastawione na pełną nadziei i bezpieczną przyszłość.

Realizowany w pełnej harmonii wskazanych wymiarów proces integralnego wychowania dziecka w ochronie pozwoli na ukształtowanie podstaw jego dalszego rozwoju, rozwijanie umiejętności, postaw i relacji osobowych wyrażających się w miłości do Boga, innych osób i siebie oraz postawy szacunku do dzieła stworzenia i troski o ziemię – nasz wspólny dom.

---

14. Zob. E. Gigilewicz, M. Opiela (red.), *Prace, szkice i notatki E. Bojanowskiego*, t. II, s. 7–118.

VIII. Aneks 3

1. Obserwacja pedagogiczna i diagnoza gotowości dzieci do podjęcia nauki szkolnej

Edmund Bojanowski zobowiązywał ochroniarki do stosowania obserwacji jako elementu koniecznego w procesie właściwego poznania dziecka, jego możliwości i skłonności po to, by je szanować i pomagać w rozwoju zgodnie z wrodzonymi zdolnościami: „Jak w ogólności w swobodnej zabawie najrzetelniej daje się człowiek poznać, tak nade wszystko dziecięcy charakter, jego chłonność i umysłowy kierunek w wesołej co najwyraźniej się objawia. Te zaś strony poznać we wychowaniu, jest zaiste nader dla pedagoga ważnym przedmiotem”¹.

Obecnie zapis w podstawie programowej wychowania przedszkolnego zobowiązuje nauczycieli do prowadzenia obserwacji pedagogicznych, mających na celu poznanie możliwości i potrzeb rozwojowych dzieci oraz dokumentowanie tych obserwacji. Nie zawiera natomiast informacji na temat sposobu dokumentowania tychże obserwacji. Dodatkowo nauczyciele jeden raz, a dokładnie na początku roku poprzedzającego termin rozpoczęcia przez dziecko nauki w szkole, prowadzą diagnozę przedszkolną. Jej uwieńczeniem jest informacja o stanie gotowości dziecka do podjęcia tej nauki w szkole podstawowej².

Dziecięce zachowania zawsze z czegoś wynikają i do czegoś prowadzą. Dlatego nie wystarczy patrzeć i notować, ale trzeba jeszcze ustalić, co jest przyczyną, że dziecko właśnie tak się zachowuje i co ono chce przez to

---

1. M.L. Opiela (red.), *Kompendium edukacyjne...*, s. 196.

2. Por. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 18 czerwca 2014 r., poz. 803).

powiedzieć³. Jak zatem fachowo prowadzić obserwację, która nie tylko będzie obserwowaniem dziecięcych zachowań, ale obejmie także ich interpretację?

Odpowiedź znajdujemy w jednej z pozycji autorstwa Edyty Gruszczyk-Kolczyńskiej i Ewy Zielińskiej dotyczących sposobu prowadzenia obserwacji i diagnozy, do lektury której zachęcamy zainteresowanych nauczycieli: „Nauczycielska diagnoza gotowości do podjęcia nauki szkolnej. Jak prowadzić obserwację dzieci, interpretować wyniki i formułować wnioski”; Wydawca: Centrum Edukacji Bliżej Przedszkola, Kraków 2011.

Poniższe materiały, spójne z programem wychowania przedszkolnego w koncepcji E. Bojanowskiego, przygotowano na podstawie publikacji E. Gruszczyk-Kolczyńskiej i E. Zielińskiej. Stanowią one konkretną propozycję dla nauczycieli oraz pomoc do prowadzenia obserwacji i diagnozy ze zwróceniem szczególnej uwagi na możliwości rozwojowe dzieci w poszczególnych grupach wiekowych.

Problemy do obserwacji dla dzieci 3-letnich

Ze względu na różnice rozwojowe dzieci zrezygnowano z oceny, przyjmując następujące kryteria:

A – potrafi

B – podejmuje próby

C – nie podejmuje prób

Obszar edukacyjny	Treści edukacyjne	Obserwacja	Uwagi dotyczące rozwoju dziecka (w ciągu całego roku)
Fizyczny	Sprawność ruchowa.		
	Czynności samoobsługowe.		
	Nawyki higieniczne.		
	Utrzymanie ładu i porządku.		
	Przestrzeganie zasad bezpieczeństwa.		

3. E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska,; *Dlaczego w ramach diagnozy gotowości dzieci do nauki w szkolnej trzeba fachowo prowadzić obserwację i analizować dziecięce kompetencje?*, Bliżej Przedszkola 10/2011, s. 34.

Społeczny	Adaptacja.		
	Porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi.		
	Funkcjonowanie w zabawie.		
	Przestrzeganie reguł i zasad.		
	Szacunek wobec pracy swojej i innych.		
Moralny i religijny	Dostrzeganie różnicy między prawdą a fałszem, dobrem a złem.		
	Okazywanie pomocy słabszym, chorym, potrzebującym.		
	Praktyki religijne (znak krzyża, modlitwa).		

Problemy do obserwacji dla dzieci 4-letnich

Można podejmować próbę oceny np.:

A – bardzo dobrze

C – słabo

B – dobrze

D – bardzo słabo

Obszar edukacyjny	Treści edukacyjne	Obserwacja	Uwagi dotyczące rozwoju dziecka (w ciągu całego roku)
Fizyczny	Sprawność ruchowa.		
	Czynności samoobsługowe.		
	Nawyki higieniczne.		
	Utrzymanie ładu i porządku.		
	Przestrzeganie zasad bezpieczeństwa.		
Umysłowy	Rozwój mowy.		
	Koordinacja wzrokowo-ruchowa.		
	Sprawność rąk.		
	Współpraca ręki i oka.		
	Układanie krótkich zdań.		
	Dzielenie zdań na wyrazy i sylaby.		
	Zakres liczenia.		
	Ustalanie liczebności zbiorów.		
	Rozpoznawanie zjawisk atmosferycznych.		

Społeczny	Porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi.		
	Funkcjonowanie w zabawie i sytuacjach zadaniowych.		
	Przestrzeganie reguł i zasad.		
	Szacunek wobec pracy swojej i innych.		
	Opowiadanie o swojej rodzinie, nazywanie członków najbliższej rodziny (mama, tata, brat, siostra).		
	Rozpoznawanie i nazywanie symboli narodowych.		
Kulturowy	Wrażliwość muzyczna.		
	Twórczość plastyczno-techniczna.		
	Twórczość teatralna.		
Moralny i religijny	Dostrzeganie różnicy między prawdą a fałszem, dobrem a złem.		
	Okazywanie pomocy słabszym, chorym, potrzebującym.		
	Podejmowanie refleksji nad własnym postępowaniem.		
	Umiejętność przyjmowania pochwały, nagrody, upomnienia, kary.		
	Praktyki religijne.		

Diagnoza przedszkolna

Wprowadzono ocenę:

A – bardzo dobrze

C – słabo

B – dobrze

D – bardzo słabo

Lp.	Obszar edukacyjny	Treści edukacyjne	Diagnoza wstępna	Uwagi
1.	Kształtowanie umiejętności społecznych.	Obdarza uwagę dzieci i dorosłych, aby rozumieć to, o czym mówią i czego oczekują.		
		Przestrzega reguł społecznie akceptowanych.		
		Współdziała w zabawach i sytuacjach zadaniowych.		
		Próbuje kontrolować własne słowa i zachowania.		
		Radzi sobie w sytuacjach nowych, trudnych, konfliktowych.		
		Odróżnia dobro od zła.		

2.	Kształtowanie czynności samoobsługowych, nawyków higienicznych i kulturalnych.	Samodzielnie i sprawnie ubiera się i rozbiera.		
		Dbą o higienę osobistą.		
		Dbą o osobiste rzeczy.		
		Właściwie zachowuje się przy stole podczas posiłków.		
3.	Wspomaganie rozwoju mowy.	Utrzymuje ład i porządek w swoim otoczeniu.		
		Mówi poprawnie pod względem:		
		■ artykulatoryjnym,		
		■ gramatycznym,		
		■ fleksyjnym,		
		■ składniowym.		
		Posiada szeroki zakres słownictwa.		
5.	Wychowanie zdrowotne, kształtowanie sprawności fizycznej.	Samodzielnie formułuje dłuższe wypowiedzi.		
		Mówi płynnie, niezbyt głośno, dostosowując ton głosu do sytuacji.		
		Klasyfikuje, formułuje, uogólnienia.		
		Dbą o swoje zdrowie.		
6.	Wdrażanie dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własne i innych.	Jest sprawne fizycznie lub jest sprawne, w miarę swoich możliwości, jeżeli jest dzieckiem mniej sprawnym ruchowo.		
		Chętnie uczestniczy w zajęciach ruchowych, zabawach i grach.		
		Rozumnie zachowuje się w sytuacji zagrożenia; wie, gdzie można otrzymać pomoc i umie o nią poprosić.		
7.	Wychowanie przez sztukę – dziecko widz i aktorem.	Orientuje się w bezpiecznym poruszaniu się po drogach.		
		Przestrzega zasad bezpieczeństwa podczas zabaw i w różnych miejscach użyteczności publicznej.		
8.	Wychowanie przez sztukę – muzyka i śpiew, pląsy i taniec.	Właściwie zachowuje się podczas różnych przedstawień.		
		Odgrywa role w teatrzykach, przedstawieniach i zabawach parateatralnych.		
		Śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru.		
		Chętnie i w skupieniu słucha muzyki.		
		Gra na instrumentach perkusyjnych.		

9.	Wychowanie przez sztukę – różne formy plastyczne.	Wypowiada się za pomocą różnych technik plastycznych.		
		Przejawia zainteresowanie tradycjami i obrzędami ludowymi ze swego regionu.		
10.	Wspomaganie rozwoju intelektualnego.	Wznosi konstrukcje z klocków i różnorodnych materiałów.		
		Interesuje się urządzeniami technicznymi.		
		Używa właściwie prostych narzędzi podczas majsterkowania.		
11.	Pomaganie dzieciom w rozumieniu zjawisk atmosferycznych i unikaniu zagrożeń.	Rozpoznaje zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla pór roku.		
		Potrafi dostrzec niebezpieczeństwo wynikające z pogody i nie naraża się na nie.		
12.	Wychowanie do poszanowania roślin i zwierząt.	Wymienia rośliny i zwierzęta żyjące w różnych środowiskach przyrodniczych.		
		Wie, jakie warunki są potrzebne do rozwoju zwierząt (przestrzeń życiowa, bezpieczeństwo, pokarm).		
		Wie, jakie warunki są potrzebne do wzrostu roślin (światło, temperatura, wilgotność).		
		Potrafi wymienić zmiany zachodzące w życiu roślin i zwierząt w kolejnych porach roku.		
14.	Kształtowanie gotowości do nauki czytania i pisania.	Orientuje się na kartce papieru.		
		Wyszukuje identyczne elementy rysunku i odtwarza je.		
		Dysponuje dobrą sprawnością rąk oraz koordynacją wzrokowo-ruchową.		
		Interesuje się czytaniem i pisanem.		
		Dzieli zdania na wyrazy.		
		Dzieli wyrazy na sylaby.		
		Poprawnie wykonuje ćwiczenia grafomotoryczne.		
		Interesuje się książkami; chętnie słucha opowiadań, baśni i rozmawia o nich.		

15.	Wychowanie rodzinne, obywatelskie patriotyczne.	Wymienia imiona i nazwiska osób bliskich.		
		Zna nazwę miejscowości, w której mieszka.		
		Zna ważniejsze instytucje i orientuje się w rolach społecznych pełnionych przez ważne osoby, np. policjant, strażak.		
		Wie, że jest Polakiem.		
		Nazywa godło i flagę państwową.		
		Zna hymn Polski.		
		Wie, że Polska należy do Unii Europejskiej.		
16.	Przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym.	Interesuje się językiem obcym.		
		Uczestniczy w zabawach: muzycznych,		
		ruchowych,		
		plastycznych,		
		konstrukcyjnych,		
		teatralnych,		
		przyrodniczych.		
		Rozumie proste polecenia i reaguje na nie.		
Powtarza poznane zwroty.				

2. Program pracy z rodziną w ochronkach⁴

Dobra współpraca z rodzicami we wczesnej edukacji i opiece nad małym dzieckiem zakłada znajomość roli rodziców i znaczenia rodziny w tym ważnym etapie życia i rozwoju dziecka. Istotne jest tu uwzględnianie integralnego wymiaru wychowania w rozumieniu zgodnym z nauczaniem społecznym Kościoła. Organizacja stałych i systematycznych działań przedszkola na rzecz rodziny została ujęta w program pracy z rodziną, opierającym się na podstawach spójnych z założeniami *Programu wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*.

4. Por. s. M. Edyta Piekarcz, s. M. Marcelina Zoń, s. M. Loyola Opiela, *Program pracy z rodziną w ochronkach, świetlicach, grupach duszpasterskich*, w: *Od dzieci trzeba zacząć*, red. M.L. Opiela, Lublin 2012, s. 173–191.

Rodzice jako główni wychowawcy

Bł. E. Bojanowski odnosił się do prawdy, że do rodziców należy podstawowy i niezbywalny obowiązek oraz prawo wychowywania dzieci. Uważał, że wychowanie jest głównym powołaniem kobiety, która jest „osią koła rodzinnego”⁵.

Kościół m.in. w dokumentach soborowych i papieskich zwraca uwagę na rolę rodziny w wychowaniu dziecka oraz pomocniczą rolę innych społeczności. „Ponieważ rodzice dali życie dzieciom, w najwyższym stopniu zobowiązani są do wychowania potomstwa i dlatego należy ich uważać za pierwszych i najlepszych wychowawców. Wychowawcze oddziaływanie rodziców jest tak ważne, że trudno je czymkolwiek zastąpić. Do rodziców należy bowiem stworzenie takiej atmosfery rodzinnej, przepojonej miłością i szacunkiem dla Boga i ludzi, która sprzyjałaby spójnemu osobowemu i społecznemu wychowaniu dzieci. Dlatego rodzina jest pierwszą szkołą cnót społecznych potrzebnych każdemu społeczeństwu”⁶. Rodzina jest podstawowym środowiskiem wychowawczym, zarazem najbardziej naturalnym, i z tej racji także najbardziej zdolnym do twórczości wychowania. W niej bowiem wychowanie jest kontynuacją i wymogiem procesu zrodzenia dziecka oraz wspierane jest naturalną miłością rodziców do swoich dzieci. (...) Rola wszystkich innych w procesie wychowania ma jedynie charakter pomocniczy. W *Liście do Rodzin* (2 lutego 1994) Jan Paweł II podkreślił, że ta pomocniczość ze strony Kościoła i państwa – która „znajduje w przeważającym prawie rodziców i w ich rzeczywistych możliwościach swą wewnętrzną i nieprzekraczalną granicę” – „dopełnia (...) miłość rodzicielską, a jednocześnie potwierdza jej fundamentalny charakter”, dodając: „Wszyscy inni uczestnicy procesu wychowawczego, działają poniekąd w imieniu rodziców, w oparciu o ich zgodę i w pewnej mierze nawet na ich zlecenie”. Jest więc rzeczą bardzo trudną, by wychowanie było skuteczne, jeśli nie jest ono w pierwszym rzędzie realizowane w rodzinie i we współpracy z rodziną⁷.

---

5. M.L. Opiela (red.), *Kompendium edukacyjne...*, s. 43.

6. II Sobór Watykański, *Gravissimum educationis*, 3, w: *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości*, red. J. Poniewierski, Kraków 2009, s. 19.

7. Kard. Z. Grocholewski, *Integralne wychowanie według bł. Edmunda Bojanowskiego*, w: *Służyć i wychowywać do miłości*, red. M. L. Opiela, A. Smagacz, S. Wilk Lublin 2009, s. 19–20.

Przez rodzinę powinny być zaspokojone podstawowe potrzeby psychiczne: pewności i poczucia bezpieczeństwa, solidarności i łączności z bliskimi osobami, miłości, akceptacji i uznania. Dzięki stałości swego środowiska rodzina daje dziecku oparcie i poczucie bezpieczeństwa. Stabilność ta stanowi bardzo ważny czynnik równowagi emocjonalnej i zdrowia psychicznego dziecka w przyszłości.

Rola nauczyciela, wychowawcy i katechety w procesie wychowania

Wychowawca realizujący w swej pracy pedagogicznej założenia integralnej pedagogiki przedszkolnej E. Bojanowskiego czerpie motywację, znajduje zasady i sposoby dobrej współpracy z rodzicami w rzetelnej wiedzy i formacji chrześcijańskiej⁸. Troska Kościoła o wychowywanie młodego pokolenia przejawia się na wielu płaszczyznach, m.in. poprzez treści dokumentów soborowych, w których czytamy: „Obowiązek wychowywania, chociaż ciąży przede wszystkim na rodzinie, wymaga pomocy całego społeczeństwa. Oprócz więc praw przysługujących rodzicom i osobom, którym sami rodzice powierzają część zadań wychowawczych, pewne obowiązki i prawa przysługują państwu, ponieważ do niego należy organizowanie tego, czego wymaga wspólne dobro doczesne. Do jego zadań należy wspieranie (...), dopełnienie dzieła wychowania zgodnie z zasadą pomocniczości, z uwzględnieniem jednak życzeń rodziców (...). W szczególny sposób wreszcie obowiązek wychowania dotyczy Kościoła, nie tylko dlatego, że Kościół należy uważać za społeczność także ludzką, zdolną do pełnienia funkcji wychowawczych, lecz przede wszystkim dlatego, że jego zadaniem jest głoszenie wszystkim ludziom drogi zbawienia, ukazywanie wierzącym życia Chrystusa i wspieranie ich z nieustanną troskliwością, aby mogli osiągnąć pełnię tego życia”⁹.

Kard. Z. Grocholewski zwraca szczególną uwagę na temat konieczności integralnego wymiaru wychowania (...). Jednym z jego ważnych przejawów jest twórcza współpraca wielu środowisk i osób na rzecz wychowania oraz bezpośrednio w nie zaangażowanych. „Wychowywanie jest z natury swojej czynnością wspólnotową. Jest współpracą wielu różnych sfer: rodziny, szkoły, parafii, środowiska, przyjaciół, środków masowego przekazu,

---

8. M. Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego. Kontynuacja i zmiana*, Wyd. KUL. Lublin 2013, s. 304.

9. II Sobór Watykański, dekl. *Gravissimum educationis*, s. 3.

itd. Te wszystkie faktory mają wymiar wychowawczy i powinny organicznie współpracować, by osiągnąć właściwy cel. Nieporozumienia w owej współpracy, niezgodności zamierzeń, sprzeczności, powodują niewątpliwie szkody w procesie wychowania, czynią wychowanie mało skutecznym, niweczą w związku z tym wysiłki tych, którzy z pasją i kompetencją angażują się w ten proces¹⁰.

Kościół poucza również o właściwej i niezastąpionej roli instytucji wspomagających rodzinę w wychowaniu dziecka, czym wyraża się ona w bezpośredniej pracy wychowawcy, nauczyciela.

Szczególnego znaczenia w procesie wychowania nabiera przykład życia wychowawcy w odniesieniu do określonych celów wychowania: „Wychowanie ludzkie zmierza do tego, by uczynić z wychowanka solidną osobowość, pomóc mu stać się coraz bardziej człowiekiem wolnym, tzn. umiejącym panować nad sobą (a nie zniewolonym przez słabości), dojrzałym uczuciowo, zrównoważonym, odpowiedzialnym, szlachetnym, człowiekiem na którego można liczyć, roztropnym, umiejącym konstruktywnie współpracować z innymi, nastawionym altruistycznie, pragnącym i potrafiącym czynić dobro, umiejącym kochać, miłującym prawdę, mającym poczucie sprawiedliwości, zdolnym do bezinteresowności, itd. Jednym słowem, pomóc mu coraz bardziej stać się człowiekiem, osiągnąć dojrzałość ludzką”¹¹.

Współpraca w budowaniu wspólnoty wychowującej

Siostry Służebniczki NMP, realizując charyzmat i wskazania bł. E. Bojanowskiego, zabiegają o harmonijną współpracę różnych środowisk i czynników wychowawczych. Starają się, by nie było rozdzwiewu, szczególnie gdy chodzi o przekaz wartości i wynikających z nich zasad życia i postępowania.

Odpowiadając na potrzeby i zagrożenia współczesnej rodziny, opracowano *Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*. Dzisiaj, po ponad 6-letnim okresie wdrażania i realizacji *Programu* w ochronkach Sióstr Służebniczek, możemy mówić o jego ponadczasowości, przydatności i skuteczności odpowiadającej na potrzeby dziecka i dzisiejszej rodziny. Wskazuje na to obserwacja bieżącej praktyki pedagogicznej, jak również wyniki badań przeprowadzonych

---

10. Kard. Z. Grocholewski, *Integralne wychowanie według bł. Edmunda Bojanowskiego...*, s. 25–26.

11. Por. tamże.

w ramach ewaluacji programu wśród nauczycieli i rodziców dzieci uczęszczających do przedszkoli Sióstr Służebniczek NMP¹².

Współpraca nauczycieli i rodziców w przedszkolu powinna uwzględniać podejmowanie działań wspólnie z innymi podmiotami. Relacje między tymi podmiotami polegają przede wszystkim na uczciwości, rzetelności i wzajemnej wymianie informacji dotyczących dziecka. Relacje te w koncepcji E. Bojanowskiego określane były w kategoriach właściwych rodzinnym kategoriom, a więc „matkowania”, „braterstwa”, dla których podstawę stanowiły zwyczaje ujmujące w sobie wymiar religijny, kulturowy, obyczajowy. Wymiary te obowiązywały w sferze moralnej i emocjonalnej do przestrzegania norm i zachowań społecznie akceptowanych¹³. Wpisane w życie codzienne osób i społeczności tworzyły i mogą dziś stanowić podstawę budowania wspólnoty wychowującej. Tylko we wspólnocie dziecko jako osoba może się integralnie rozwijać w kierunku pełnego rozwoju osobowości w wymiarze doczesnym i wiecznym¹⁴.

Zatem współpraca przedszkola z rodzinami w procesie integralnego wychowania dziecka jest niezastąpionym jego elementem. Współpraca ta powinna być dwukierunkowa, dlatego zakłada pewne prawa i kompetencje, które mają wobec dziecka zarówno rodzice, jak i wychowawcy, z tym że rodzice są pierwszymi. Dokonuje się w indywidualnych i zbiorowych formach współpracy, których różnorodność jest wykorzystywana w placówkach zależnie od wieku dzieci, co spotyka się z uznaniem rodziców. Służą one nawiązywaniu głębszych relacji i ich urozmaiceniu, mają także charakter edukacyjny i formacyjny¹⁵. Potwierdzają to wyniki przeprowadzonej ewaluacji *Programu wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*. Proces ewaluacji programu zarówno w zakresie poszczególnych obszarów wychowawczy-dydaktycznych, jak i współpracy z rodzicami odnosił się do oceny realizacji zawartych w nim zasad współpracy z rodziną. Rodzice są zadowoleni z dotychczasowej współpracy, dostrzegają troskę sióstr o ujednoczenie

---

12. Wyniki z ewaluacji zawarte są w artykułach opublikowanych w pozycji M. L. Opiela (red.), *Dziedzictwo myśli pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego we współczesnej edukacji w Polsce i na świecie*, Wyd. KUL, Lublin 2014.

13. M. Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna...*, s. 305.

14. M. Opiela, *Osoba i rodzina wobec wyzwań cywilizacyjnych. Pedagogia integralnego rozwoju i edukacji w koncepcji ochrony Edmunda Bojanowskiego*, Wyd. KUL, Lublin 2019.

15. Por. M. Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna...*, s. 305.

działań wychowawczo-dydaktycznych. Nie widzą potrzeby wprowadzenia zmian, podtrzymują wręcz konieczność ich kontynuowania.

Program pracy z rodziną w ochronie stanowi dopełnienie *Programu wychowania przedszkolnego wg koncepcji pedagogicznej* bł. E. Bojanowskiego. Podjęty w nim zakres treści i zagadnień problemowych jest otwarty na aktualne problemy i potrzeby rodzin. Poprzez proponowaną tematykę zamierzamy wspierać przekaz i urzeczywistnianie wartości w rodzinie i we współpracy między rodzinami oraz placówkami i grupami formacyjnymi.

Treści programowe

- 1.) Człowiek stworzony na obraz i podobieństwo Pana Boga:
  - a) Bóg Źródło miłości.
  - b) Bóg Dawca życia.
  - c) Godność osoby ludzkiej.
  - d) Szacunek do życia ludzkiego.
- 2.) Godność kobiety i godność mężczyzny.
- 3.) Sakrament małżeństwa.
- 4.) Dziecko – owoc miłości małżeńskiej:
  - a) Dziecko jako główny podmiot wychowania.
  - b) Dzieciątko Jezus jako wzór do naśladowania.
  - c) Wychowawczy wpływ miłości rodzicielskiej.
- 5.) Rodzina – podstawowe środowisko wychowawcze:
  - a) Przekaz wartości w rodzinie i urzeczywistnianie ich.
  - b) Zwyczaje, obrzędy w rodzinie.
- 6.) Zagrożenia współczesnej rodziny.
- 7.) Propozycje wsparcia dostosowane do potrzeb i problemów współczesnej rodziny.

Plan programu

Treści programu	Strategie realizowania treści programu
Bóg źródło miłości <ul style="list-style-type: none"> ■ Miłość Boga do człowieka ■ Doświadczenie Bożej miłości w życiu człowieka ■ Odpowiedź człowieka na miłość Pana Boga 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Spotkania z Biblią ■ Dni skupienia ■ Konferencje ■ Treści dokumentów Kościoła ■ Udział w Liturgii Kościoła ■ Spotkania modlitewne ■ Dzielenie się doświadczeniem Bożej Miłości (świadczenia) ■ Podejmowanie konkretnych czynów miłości bliźniego

<p>Bóg źródło miłości</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Życie darem Pana Boga ■ Uznanie Boga za Stwórcę i Pana ludzkiego życia ■ Przejawy braku szacunku do życia ludzkiego (aborcja, eutanazja, antykoncepcja, in vitro, samobójstwo, zabójstwo) 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Spotkania z Biblią ■ Treści dokumentów Kościoła ■ Spotkania ze specjalistami (lekarz, pracownik poradni rodzinnej) ■ Spotkania dotyczące naturalnych metod leczenia bezpłodności ■ Dawanie świadectwa o Bogu, jako Dawcy życia ■ Pisma bł. Edmunda Bojanowskiego
<p>Godność osoby ludzkiej</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Podobieństwo człowieka do Boga ■ Dziecięstwo Boże ■ Szacunek wobec każdego ludzkiego życia (osoby niepełnosprawne, starsze, nieuleczalnie chore) <p>Godność i rola kobiety</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Maryja – wzór kobiety ■ Kobieta jako małżonka, matka, wychowawczyni ■ Wartość macierzyństwa <p>Godność i rola mężczyzny</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Święty Józef – wzór ojcostwa ■ Mężczyzna jako małżonek, ojciec, wychowawca ■ Wartość ojcostwa 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Spotkania z Biblią ■ Treści dokumentów Kościoła ■ Katecheza chrzcielna ■ Pisma bł. Edmunda Bojanowskiego ■ Spotkania ze specjalistami ■ Świadectwa ■ Film ■ Prezentacja multimedialna ■ Spotkania z Biblią ■ Treści dokumentów Kościoła ■ Pisma bł. Edmunda Bojanowskiego ■ Spotkania z pracownikami poradni rodzinnej ■ Świadectwa ■ Pozycje książkowe ■ Żywoty świętych
<p>Sakrament małżeństwa</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Znaczenie i rola sakramentu małżeństwa w życiu małżonków ■ Szacunek i miłość małżeńska ■ Odpowiedzialność za otrzymany dar rodzicielstwa 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Spotkania z Biblią ■ Treści dokumentów Kościoła ■ Wspólne uczestnictwo we Mszy Świętej ■ Codzienna modlitwa ■ Korzystanie z sakramentów ■ Spotkania z kapłanem ■ Spotkania z pracownikami poradni rodzinnej
<p>Dziecko – owoc miłości małżeńskiej</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Dziecko jako główny podmiot wychowania ■ Dzieciątko Jezus jako wzór do naśladowania 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Spotkania z Biblią ■ Treści dokumentów Kościoła ■ Pisma bł. Edmunda Bojanowskiego ■ Literatura pedagogiczno-religijna ■ Czasopisma religijne

<p>Rodzina – podstawowe środowisko wychowawcze</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Wychowawczy wpływ miłości rodzicielskiej ■ Przekaz wartości w rodzinie i ich urzeczywistnianie ■ Zwyczaje, obrzędy w rodzinie ■ Rodzina jako wspólnota osób: mężczyźni i kobiety jako małżonków, rodziców, dzieci i krewnych. ■ Kształtowanie dzieci do przyszłych ról w rodzinie i społeczeństwie 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Dni skupienia ■ Konferencje ■ Treści dokumentów Kościoła ■ Udział w Liturgii Kościoła ■ Wspólna modlitwa ■ Wspólne świętowanie uroczystości rodzinnych ■ Dzielenie się doświadczeniem życia rodzinnego (świadczenia) ■ Podejmowanie konkretnych czynów miłości bliźniego ■ Literatura ■ Czasopisma religijne ■ Spotkania integracyjne ■ Akcje charytatywne w środowisku
<p>Zagrożenia współczesnej rodziny</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Osłabienie i zanik więzi rodzinnych (brak autorytetu, związki niesakramentalne, rozwody, przemoc, konflikty pokoleniowe, praca za granicą, pracoholizm, uzależnienie od Internetu) ■ Negatywne wzorce społeczne (alkoholizm, narkomania, moda, sekty, homoseksualizm) ■ Bezrobocie (bezsens życia, depresja, strach, kłótnie, przemoc, kryzys rodzinny) 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Konferencje ■ Treści dokumentów Kościoła ■ Literatura ■ Czasopisma religijne ■ Spotkania ze specjalistami ■ Świadczenia ■ Film ■ Prezentacje multimedialne

3. Procedura ewaluacji

*Programu wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej
bł. Edmunda Bojanowskiego
(propozycja)*

1) Cele:

Zbadanie i ocena samego programu oraz efektów jego realizacji w poszczególnych obszarach wychowawczo-dydaktycznych, współpracy z rodzicami i zgodności z obowiązującą podstawą programową.

2) Pytania kluczowe:

- a) Jaki jest stopień zgodność programu wychowania (jako dokumentu) z podstawą programową oraz innymi dokumentami przedszkola?
- b) Jaka jest znajomość programu wychowania wśród nauczycieli i rodziców?

- c) W jakim stopniu nauczyciele i rodzice identyfikują się z celami programu wychowania?
  - d) Jakie są formy zaangażowania i współpracy nauczycieli i rodziców w realizację programu wychowania przedszkolnego?
  - e) Jaka jest opinia rodziców w zakresie treści zawartych w programie wychowania przedszkolnego w poszczególnych obszarach wychowawczo-dydaktycznych?
  - f) Jakie są oczekiwania rodziców w zakresie treści zawartych w programie wychowania przedszkolnego w poszczególnych obszarach wychowawczo-dydaktycznych?
  - g) Jakie kierunki modyfikacji zapisów oraz realizacji programu wychowania przedszkolnego proponują nauczyciele i dyrektor przedszkola?
- 3) Kryteria ewaluacji:
- a) Zgodność z aktami prawnymi.
  - b) Skuteczność, spójność, trafność, efektywność podejmowanych działań.
  - c) Znajomość efektów.
  - d) Zgodność z wyznawanymi wartościami.
  - e) Adekwatność – doboru metod.
  - f) Wystarczalność – przyjętych rozwiązań, działań.
  - g) Przydatność – zastosowanych rozwiązań.
  - h) Trafność – wyboru przyjętych rozwiązań.
- 4) Metody i techniki:

Metoda	Źródło danych	Próba badawcza (propozycja)
Analiza dokumentów <u>narzędzia:</u> kwestionariusz analizy dokumentów	■ Program wychowania przedszkolnego	
Dyskusja <u>narzędzia:</u> plan do dyskusji	■ Nauczyciele ■ Rada Rodziców	■ 100% nauczycieli ■ Rada Rodziców
Ankietowanie <u>narzędzia:</u> kwestionariusz ankiety	■ Nauczyciele ■ Rodzice	■ 100% nauczycieli ■ 25% rodziców wybranych losowo z każdego oddziału przedszkolnego
Obserwacja <u>narzędzia:</u> arkusz obserwacji	■ Grupa dzieci oddziału przedszkolnego	100% – oddziałów przedszkolnych

- 5) Analiza danych.
- 6) Sformułowanie wniosków ewaluacyjnych.

4. Wnioski z ewaluacji poszczególnych obszarów wychowawczo-dydaktycznych i współpracy z rodzicami

Po 6-letniej realizacji *Programu wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego* dokonano całościowej jego ewaluacji. Ewaluacja programu wychowania przedszkolnego służy doskonaleniu działań wychowawczo-dydaktycznych w poszczególnych obszarach z punktu widzenia przyjętych kryteriów, w celu ich usprawnienia i lepszego zrozumienia. Wyniki ewaluacji potwierdzają aktualność myśli pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego stanowiącą podstawę realizowanych treści i działań dydaktyczno-wychowawczych. Uzasadniają także potrzebę określonych zmian w programie i wytyczenie kierunków jego systematycznej modernizacji. Ważną podstawową analiz i wprowadzonych zmian są badania ankietowe przeprowadzone przez s. M. Loyolę Opiela wśród rodziców (909 osób) i nauczycieli (109 osób) realizujących *Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*.

Wyniki badań zostały przedstawione także w artykułach: s. Justyny Marzec, s. Agnieszki Kornobis i s. Doroty Gościńskiej zamieszczonych w pozycji *Dziedzictwo myśli pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego we współczesnej edukacji w Polsce i na świecie*¹⁶. Ważnym źródłem informacji o programie, jego realizacji i wynikach jest samoocena dokonana przez nauczycieli wdrażających program oraz opinie rodziców. Szczegółowo dotyczyły one poszczególnych obszarów wychowawczo-dydaktycznych programu, ich treści oraz procedury ich realizacji.

Obszar fizyczny

Po przeprowadzonych badaniach można stwierdzić, że nauczyciele wprowadzają treści z zakresu obszaru fizycznego poprzez codzienne działania wychowawczo-dydaktyczne, które uwrażliwiają dzieci na dbanie o higie-

---

16. s. J. Marzec, *Rola nauczyciela w rozwoju i wychowaniu dziecka w ochronce według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego* (s. 207–231); s. A. Kornobis, *Zasady współpracy z rodzicami w ochronkach Sióstr Służebniczek NMP* (s. 251–272); s. D. Gościńska, *Realizacja treści wychowawczo-dydaktycznych z zastosowaniem różnych środków wychowania w koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego* (s. 349–380), w: *Dziedzictwo myśli pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego we współczesnej edukacji w Polsce i na świecie*, red. M. Opiela, Wyd. KUL, Lublin 2014.

nę własnego ciała oraz kształtują ich samodzielność w zakresie czynności samoobsługowych.

Stopniowo kształtowana jest postawa szacunku wobec własnego ciała, a przekazywana prawda, że ciało jest darem Pana Boga, dokonuje się w sposób spiralny. W rozwijaniu sprawności fizycznej dzieci dużą rolę odgrywają prowadzone ćwiczenia poranne, gimnastyczne, zabawy ruchowe oraz zajęcia korekcyjne. Nauczyciele zwracają również uwagę na kształtowanie odpowiednich reakcji na niewłaściwe postawy wobec ciała dziecka, jego płciowości oraz dbają o zachowanie intymności w różnych sytuacjach. W rozwijaniu sprawności fizycznej dzieci ważny jest ruch, który wskazywany jest również jako sposób rozładowywania napięcia emocjonalnego oraz czynnik kształtowania takich cech charakteru jak śmiałość, wytrwałość, odwaga czy wiara we własne możliwości. Działania wychowawcze pozwalają uświadomić dzieciom konieczność troski o własne zdrowie i bezpieczeństwo, a także konieczność mówienia „nie” obcym ludziom w sytuacjach tego wymagających. Dzieci poznają świat wielozmysłowo między innymi poprzez obserwacje zjawisk zachodzących w poszczególnych porach roku, zabawy, wycieczki, zajęcia muzyczne, plastyczne czy eksperymenty. Wdrażane są również do czynności porządkowych. Realizując powyższe działania, nauczyciele wspierają prawidłowy fizyczny rozwój dzieci.

Rodzice biorący udział w przeprowadzonych badaniach potwierdzają kształtowanie u dzieci postawy szacunku wobec własnego ciała oraz przekazywanie prawdy, że ciało jest darem Pana Boga. Wyrażają swoje oczekiwania, by w przedszkolu kształtować postawę szacunku do siebie i swojego ciała, negować agresywne zachowania i niestosowne słownictwo. Rodzice podkreślają również znaczenie zabaw ruchowych, ćwiczeń gimnastycznych, zawodów sportowych oraz pobytu na świeżym powietrzu i wyrażają pragnienie położenia jeszcze większego akcentu na te czynności.

Obszar umysłowy

W obszarze umysłowym rozwijanie procesów poznawczych odbywa się poprzez całokształt zajęć wychowawczo-dydaktycznych. Nauczyciele kształtują wyobraźnię, podejmują szereg działań mających na celu ćwiczenie i rozwijanie pamięci, intelektu, mowy, twórczego myślenia i działania dzieci.

Rodzice, zapytani o realizowanie treści wychowawczo-dydaktycznych, wskazują na przygotowanie dzieci do nauki czytania, pisanie oraz rozwijanie umiejętności przydatnych dzieciom w szkole. Podkreślają oni konieczność organizowania wycieczek, wyjazdów krajoznawczych, a także praktyczne

rozwijanie procesów poznawczych podczas zabaw. Rodzice wykazują zadowolenie z przekazywanych treści w obszarze umysłowym, a wśród propozycji w tym zakresie wskazują między innymi na konieczność poświęcania większej ilości czasu na rozwijanie procesów poznawczych, więcej ćwiczeń logopedycznych, rozmów z dziećmi (w tym z rówieśnikami), zabaw tematycznych, czytania książeczek, tworzenia własnych bajek, itp.

Obszar społeczny

W zakresie realizacji treści z obszaru społecznego nauczyciele wskazują na właściwy rozwój emocjonalny oraz kształtowanie postaw społecznych i patriotycznych. W codziennych sytuacjach uczą dzieci rozpoznawania, nazywania emocji i radzenia sobie z nimi, a sferę uczuciową kształtują między innymi poprzez uwrażliwianie na potrzeby innych osób. Podkreślają, że niezwykle cenna jest refleksja dziecka nad własnym postępowaniem, jak również ponoszenie przez niego konsekwencji własnego zachowania. Nauczyciele uświadamiają ważność rodziny w życiu każdego człowieka. Podstawą do ukazywania wartości więzi rodzinnych i kształtowania odpowiednich w tym zakresie postaw są dobre wzorce rodziny. Dzieci poznają i kultywują zwyczaje i tradycje rodzinne, religijne, narodowe. W tym celu organizowane są uroczystości rodzinne, patriotyczne, religijne z udziałem rodzin dzieci. W ten sposób kształtowane są także postawy sprzyjające świętowaniu obrzędowości i wspólnotowości, spędzanie wolnego czasu w rodzinie i środowisku. Kształtowane są postawy i zachowania sprzyjające nawiązaniu poprawnych relacji z rówieśnikami i środowiskiem. Dzieci wdrażane są do szacunku do pracy swojej i innych. Z udzielonych odpowiedzi wynika, że treści z obszaru społecznego realizowane są poprzez bogaty repertuar form i środków edukacyjnych.

Rodzice na podstawie codziennej obserwacji życia przedszkolnego potwierdzają realizację treści z obszaru społecznego. Według nich dzieci mają możliwość czynnie uczestniczyć w uroczystościach związanych ze świętami narodowymi i kościelnymi. Znają rodzaje emocji oraz potrafią je nazywać i okazywać. Wypowiedzi rodziców wyrażają troskę o kształtowanie sfery uczuciowej dzieci, zwracając uwagę na ich wrażliwość i empatię. Zaznaczają, że w przedszkolu są wspierane pozytywne strony dziecka, a także prowadzone są rozmowy na temat emocji, np. „jak okazać gniew, nie robiąc nikomu przykrości”. Wdrażanie dzieci w system wartości i norm społecznych oraz ukazywanie wartości więzi rodzinnych i kształtowanie postaw sprzyjających przyjęciu przyszłych ról w rodzinie rodzice oceniają bardzo

dobrze. Podkreślają znaczenie zapoznania dzieci z rolami poszczególnych członków rodziny, organizowanie uroczystości, imprez wielopokoleniowych, wspólne celebrowanie świąt i ważnych wydarzeń.

Rodzice zauważają, że w przedszkolu organizuje się zabawy, modlitwy, wspólne posiłki, czas wolny, w którym dziecko ma możliwość „wejść w grupę”. Podkreślają ważność poprawnych relacji dzieci w przedszkolu, jak również podtrzymywania ich poza przedszkolem, a przez to nawiązywania przyjaźni.

Rodzice wysuwają również wiele cennych propozycji, które należy uwzględnić w pracy wychowawczo-dydaktycznej. Proponują, aby zwiększyć udział rodziców w uroczystościach patriotycznych i kościelnych: „Nie możemy zapominać, kim jesteśmy, więcej patriotyzmu, wspólne przygotowanie do Świąt, omawianie tradycji”. Ważne jest dla nich również, aby wdrażać dzieci do szacunku wobec pracy, zachowania ładu i porządku, umiejętności współpracy w grupie, szacunku do innych narodowości, a także aby zwracać uwagę na poszanowanie pracy swojej i innych. Pojawia się także wypowiedź, aby uczyć dzieci świętowania Dnia Ojca. Proponują, aby poświęcać większą ilość czasu na omawianą tematykę, uczyć samodzielności, promować geniusz kobiety, kształtować męskość, uczyć jak być kobietą, żoną, matką. Zwracają uwagę, by podkreślać odrębność płci, znaczenie rodziny, dobre relacje z rówieśnikami. Oczekują również zwrócenia uwagi na pojawiające się rażące zachowania np. agresję słowną a także podpowiedzi, jak umiejętnie i wartościowo spędzić wolny czas. Warto również przytoczyć wypowiedź jednego rodzica: „Oczekiwałam i proponowałabym skoncentrowania się na rozmowach katolickich z uwagi na charakter placówki”.

Obszar kulturowy

Z analizy wyników przeprowadzonych badań wynika, że zdecydowana większość nauczycieli ma świadomość ważności wychowania dzieci w obszarze kulturowym. Organizują oni różne formy aktywności artystycznej, które pomagają w rozwijaniu osobowości dziecka, odkrywaniu jego talentów i zdolności. Stwarzają możliwość rozwijania twórczości teatralnej m.in. poprzez czynny udział w przedstawieniach oraz kształtowania wrażliwości muzycznej podczas różnych zajęć muzyczno-rytmicznych. Uczą także odbioru różnych dzieł sztuki oraz tworzenia własnych dzieł i prac plastyczno-technicznych. Wszystko to służy prawidłowemu rozwojowi emocjonalnemu dzieci i kształtowaniu w nich postaw społeczno-patriotycznych.

Wypowiedzi rodziców świadczą o tym, że w przedszkolach dba się o zmysł estetyczny dzieci poprzez odpowiednie urządzenie przedszkola, dobraną dekorację czy piękne scenografie podczas przedstawień. Podkreślają oni także, że przedszkole uwrażliwia dzieci na piękno otaczającego świata poprzez kontakt z przyrodą i organizowanie wycieczek przyrodniczych. Organizowanych jest bardzo dużo różnych przedstawień i teatrzyków. Większość rodziców uważa, że w przedszkolu dzieci uczą się dużo piosenek, które śpiewają w domu. W wielu przedszkolach rozwijanie wrażliwości muzycznej jest na wysokim poziomie. Rodzice wyrażają duże zadowolenie z wykonywanych przez dzieci prac plastycznych, zauważając różnorodność technik i pomysłowość. Podkreślają znaczenie udziału dzieci w konkursach plastycznych oraz organizowanie wystaw prac dzieci. Rodzice wysuwają również liczne propozycje, które mogłyby się przyczynić do jeszcze lepszego realizowania treści wychowawczo-dydaktycznych w obszarze kulturowym. Wśród nich są m. in.: zwiększenie ilości wyjazdów do teatru, muzeum; założenie kółka teatralnego tam, gdzie go jeszcze nie ma, włączanie do przedstawień rodziców, organizowanie warsztatów лепienia z gliny, więcej wycieczek oraz spotkań z artystami.

Obszar moralny

Badani nauczyciele wskazują, że poprzez realizowanie treści wychowawczo-dydaktycznych z obszaru moralnego kształtowane jest sumienie dzieci. Ważną rolę odgrywają tu zajęcia tematyczne, a także refleksja nad własnym postępowaniem, poprzez którą dzieci uczą się poznawać, co jest dobre, a co złe oraz kształtują w sobie umiejętność dostrzegania różnicy między prawdą a kłamstwem. W dzieciach kształtowana jest postawa umiejętności przepraszania za niewłaściwe zachowanie oraz postawa odpowiedzialności za swoje czyny. Dzieci wdrażane są również do wyrażania wdzięczności Panu Bogu i ludziom za okazywaną miłość oraz do niesienia pomocy tym, którzy jej potrzebują. Nauczyciele podkreślają, że niezwykle ważny jest ich własny przykład, jaki dają dzieciom w codziennych sytuacjach.

Rodzice wyrażają zadowolenie z przekazywanych treści w obszarze moralnym, nie zauważają rozbieżności pomiędzy treściami przekazywanymi w domu, a treściami przekazywanymi w przedszkolu. Twierdzą, że dzieci kształtują swoje sumienie, dobry charakter, właściwą samoocenę i odpowiedzialność za własne czyny. Podkreślają, że niezwykle ważny jest jeden system nagród i kar zarówno w przedszkolu, jak i w domu, który będzie dostosowany do wieku i wrażliwości dziecka. Wypowiedzi rodziców świadczą

o potrzebie realizowania treści z zakresu uczenia umiejętności odróżniania dobra od zła, a także zwrócenia uwagi na pojawiający się problem skarżenia, obwiniania innych oraz umiejętności przyznawania się do kłamstwa. Ważne jest dla nich, aby dzieci były wdrażane do codziennych obowiązków, kształtowały w sobie właściwe zachowania w stosunku do siebie, drugiego człowieka oraz udoskonalały postawę bycia miłosiernym. Warto zwrócić również uwagę na wypowiedź jednego z rodziców, że „z uwagi na charakter placówki oczekiwalby znacznie większego motywowania religijnego”. Rodzice zauważają potrzebę kształtowania w dzieciach wrażliwości na potrzeby i problemy drugiego człowieka. W tym celu proponują organizowanie zbiórek dla biednych, spotkań z niepełnosprawnymi, a także odwiedzenie osób starszych, ubogich i chorych.

Obszar religijny

Poprzez wprowadzane treści wychowawczo-dydaktyczne z obszaru religijnego dokonuje się przede wszystkim rozwijanie i umacnianie wiary. Nauczyciele pomagają dzieciom odkryć prawdę o dziecięctwie Bożym, wprowadzają w świat symboli religijnych oraz wdrażają w świadomość istnienia nie tylko wymiaru doczesnego, ale i wiecznego. Nauczyciele zapoznają dzieci z poszczególnymi wydarzeniami roku liturgicznego oraz uczą różnych praktyk religijnych. Stwierdzają, że ważną umiejętnością jest powiązanie „zmian zachodzących w przyrodzie ze zmianami w życiu człowieka”.

Z wypowiedzi rodziców wynika, że treści z obszaru religijnego są bardzo dobrze przekazywane. Rodzice podkreślają ważność uczestnictwa dzieci w praktykach religijnych, twierdzą, że dzięki nim dzieci aktywniej uczestniczą we Mszach Świętych oraz nabożeństwach. Potwierdzają kształtowanie szacunku do symboli religijnych, które towarzyszą dzieciom na co dzień i uważają, że należy je przybliżać dzieciom w przystępny sposób. Ważne jest dla nich, aby dzieci nosiły medalik, umiały się modlić i brały udział we wspólnym czytaniu Biblii. Podkreślają znaczenie katechezy w przedszkolu. Jak wynika z przeprowadzonych badań, przedszkole spełnia ich oczekiwania odnośnie przekazywanych w nim treści religijnych. Rodzice wysuwają również swoje propozycje m.in. aby organizować wspólne comiesięczne Msze Święte, rozmawiać z dziećmi o niebie i śmierci, „ale tak, aby się nie bały”. Proponują, by większy nacisk położyć na poznawanie świętych patronów i świętowanie ich wspomnień oraz zwiększyć zaangażowanie przedszkolaków podczas Mszy Świętych. Podkreślają, że bardzo

ważne jest kontynuowanie podjętych działań przedszkolnych w rodzinie. Rodzice z wielkim zaufaniem zdają się na pomoc przedszkola w religijnym wychowaniu dziecka. Przyznają, że sami również korzystają z różnych praktyk organizowanych dla nich przez przedszkole i włączają się w nie.

Treści wychowawczo-dydaktyczne zawarte w poszczególnych obszarach stanowią całość programu. Wzajemnie się one przenikają i uzupełniają sprawiając, że dziecko rozwija się w sposób integralny w każdej sferze, także seksualnej. Wspólne wysiłki rodziców jako pierwszych i najważniejszych wychowawców oraz nauczycieli, podejmowane z myślą o integralnym rozwoju dziecka, przyczyniają się do osiągnięcia celu, który określił i do którego dążył bł. Edmund Bojanowski: aby dziecko stawało się obrazem i podobieństwem Boga na ziemi.

IX. Bibliografia

1. Literatura – podstawy programu

- Archiwum Główne Służebniczek Dębickich w Dębicy (AGSD), *Notatki Edmunda Bojanowskiego*, (B).
- Bojanowski E., *Dziennik*, objaśnił, skomentował i wstępem poprzedził Leonard Smółka, t. I–IV, Zgromadzenie Sióstr Służebniczek NMP, Wrocław 2009.
- Chrobak S., *Koncepcja wychowania personalistycznego w nauczaniu Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Warszawa 1999.
- Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim*, w Synopsa tekstów Soboru Watykańskiego II, oprac. Bielecki T., Poznań – Warszawa 1970.
- Dudzińska I. (red.), *Metodyka wychowania w przedszkolu*, Warszawa 1976.
- Dziecko w nauczaniu Jana Pawła II*, antologia wypowiedzi, Kraków 1985.
- Gigilewicz E., Opiela M. (red.), *Prace, szkice i notatki Edmunda Bojanowskiego. Inedita*, t. I–II, Lublin 2016.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Dziecięca matematyka. Książka dla rodziców i nauczycieli*, Warszawa 1997.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Wspomaganie dzieci w rozwoju zdolności do skupiania uwagi i zapamiętywania. Uwarunkowania psychologiczne i pedagogiczne, programy i metodyka*, Warszawa 2005.
- Guardini R., *Bóg daleki, Bóg bliski*, Wyd. „W drodze”, Poznań 1991.
- Kieral-Turska M., *Jak pomagać dziecku w poznawaniu świata*, Warszawa 1992.
- Korespondencja Edmunda Bojanowskiego z lat 1829–1871*, red. L. Smółka, Wrocław 2001.
- Klink J., *Wierzyć z dziećmi*, Warszawa 1989.
- Komorowska H., *O programach prawie wszystko*, Warszawa 1999.
- Kuczkowski S., *Psychologia religii*, Kraków 1993.
- Kukołowicz T., *Rodzina wychowuje*, Stalowa Wola 2001.
- Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1993.
- Kunowski S., *Problematyka współczesnych systemów wychowania*, Kraków 2007.
- Kunowski S., *Wartości w procesie wychowania*, Impuls, Kraków 2003.

- Kwiatowska M., (red.) *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, Warszawa 1985.
- Łobocki M., *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków 2006.
- Majchrzak I., *Nazywanie świata – odmienna metoda nauki czytania*, Kielce 2004.
- Majchrzak I., *W obronie dziecięcego rozumu*, Kraków 2007.
- Malko D., *Metodyka wychowania muzycznego w przedszkolu*, Warszawa 1990.
- Marek Z., *Wychowywać do wiary*, Kraków 1992.
- Muchacka B., *Stymulowanie aktywności poznawczej dzieci w przedszkolu*, Kraków 1999.
- Müller J., *Modlimy się z dziećmi*, Kraków 1992.
- Natororf A., Wasiluk K., *Wychowanie plastyczne w przedszkolu*, Warszawa 1991.
- Nowak M., *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Lublin 2000.
- Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1987.
- Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1987.
- Okoń W., *Zabawa i rzeczywistość*, Warszawa 1987.
- Okoń W., *Zarys dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1970.
- Opiela M. L. (red.), *Kompendium edukacyjne Edmunda Bojanowskiego*, Wyd. Episteme, Lublin 2016.
- Opiela M. L., *Wychowanie integralne w przedszkolach katolickich*, „Zeszyty Naukowe SWPR – Seria Pedagogiczna” 7 (2015) 14, s. 41–74.
- Opiela M., (red.), *Dziedzictwo myśli pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego we współczesnej edukacji w Polsce i na świecie*, Wyd. KUL, Lublin 2014.
- Opiela M., *Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego. Kontynuacja i zmiana*, Wyd. KUL, Lublin 2013.
- Opiela M., (red.), *Od dzieci trzeba zacząć. Programy integralnego wychowania według koncepcji pedagogicznej bł. E. Bojanowskiego*, Zgromadzenie SSł. BDNP, Dębica 2012.
- Opiela M. L. (red.), *Wychowanie integralne dziecka w wieku przedszkolnym według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*, Zgromadzenie SSł. BDNP, Dębica 2010.
- Opiela M. L., Smagacz A., Wilk S. (red.), *Służyć i wychowywać do miłości*, Lublin 2009.
- Przetacznik-Gierowska M., Makiełło-Jarża G., *Psychologia rozwojowa*, Warszawa 1980.
- Reguła Zgromadzenia Służebniczek Boga-Rodzicy Dziewicy Niepokalanie Poczętej*, Poznań 1867.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 18 czerwca 2014 r., poz. 803).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14.02.2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego... (Dz. U. z 24.02.2017 r., poz. 356).

- Rynio A., *Pedagogika katolicka. Zagadnienia wybrane*, Stalowa Wola 1999.
- s. M. Edyta Piekarz, s. M. Marcelina Zoń, s. M. Loyola Opiela, *Program pracy z rodziną w ochronkach, świetlicach, grupach duszpasterskich*, w: *Od dzieci trzeba zacząć*, red. M.L. Opiela, Lublin 2012.
- Sobór Watykański II, *Gravissimum educationis*, 3, w: *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości*, red. J. Poniewierski, Kraków 2009.
- Styczek I., *Logopedia*, Warszawa 1979.
- Szymanowski A. *Obudzić wiarę*, Warszawa 1987.
- Szuman S., *O sztuce i wychowaniu estetycznym*, Warszawa 1975.
- Tarnowski J., *Jak wychowywać?*, Warszawa 1993.
- Tatarkiewicz W., *Dzieje sześciu pojęć. Sztuka, piękno, twórczość, odtwórczość, przeżycie estetyczne*, Warszawa 1975.
- Zalewski D., *Wychować człowieka szlachetnego*, Fundacja Servire Veritati IEN, Lublin 2003.
- Walczyzna J., *Kształtowanie postaw społeczno-moralnych u dzieci w wieku przedszkolnym*, Warszawa 1998.
- Wilk J., *Pedagogika rodziny*, Lublin 2002.
- Wilk J., *Znaczenie pierwszych doświadczeń dla religijnego wychowanie małego dziecka w rodzinie*, Lublin 1987.
- Wilk S. SDB, Kiciński A., Łuczyński A., Opiela M., Smagacz A. (red.), *Drogowska-zy wychowania*, Wyd. KUL, Lublin 2012.
- Żebrowska M., (red.), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Warszawa 1979.

2. Literatura pomocnicza w realizacji programu

- Bogdanowicz M., *Zabawy dydaktyczne dla przedszkoli*, Warszawa 1990.
- Braun K., *Wychowawcze znaczenie obrzędowości inspirowane myślą i działalnością pedagogiczną bł. Edmunda Bojanowskiego [The educational significance of rituals inspired thought and pedagogical activity of blessed Edmund Bojanowski]*. *Rozprawy Społeczne/Social Dissertations*, 2020, 14(3), s. 15–26. <https://doi.org/10.29316/rs/127215>
- Długosz A., *Dobry Bóg mówi do nas*, Częstochowa 2003.
- Forma B., *Rok w wierszu i piosence*, Warszawa 1998.
- Frątczakowie E. i J., *Kąć przyrody w wychowaniu przedszkolnym*, Warszawa 1991.
- Frątczakowie E. i J., *Ochrona i kształtowanie środowiska w edukacji dzieci przedszkolnych*, Warszawa 1984.
- Goicochea C. J., *Dzieci, los ziemi leży w waszych rękach. Podręcznik o sprawiedliwości, pokoju i ochronie stworzenia*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2018.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., *Dziecięca matematyka. Program dla przedszkoli, klas zerowych i placówek integracyjnych*, Warszawa 1999.

- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Wspomaganie rozwoju umysłowego trzylatków i dzieci starszych wolniej rozwijających się. Książka dla rodziców, terapeutów i nauczycielek przedszkola*, Warszawa 2004.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Wspomaganie rozwoju umysłowego czterolatek i pięcioletków. Książka dla rodziców, terapeutów i nauczycielek przedszkola*, Warszawa 2004.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Dziecięca matematyka. Metodyka zajęć z sześciolatkami w przedszkolu, w szkole i w placówkach integracyjnych*, Warszawa 2008.
- Gruszczyk-Kolczyńska E. (red.), *Wspomaganie rozwoju umysłowego oraz edukacja matematyczna dzieci w ostatnim roku wychowania przedszkolnego i w pierwszym roku szkolnej edukacji*, Wyd. Edukacja Polska, Warszawa 2009.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Nauczycielska diagnoza gotowości do podjęcia nauki szkolnej. Jak prowadzić obserwację dzieci, Interpretować wyniki i formułować wnioski*, Centrum Edukacji Bliżej Przedszkola, Kraków 2011.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Dlaczego w ramach diagnozy gotowości dzieci do nauki szkolnej trzeba fachowo prowadzić obserwację i analizować dziecięce kompetencje?*, Bliżej Przedszkola 10/2011, Kraków, s. 34–37.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Informacja o gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole. Jak wypełnić – pomocne wskazówki*; Bliżej Przedszkola Nr 10/2012, Kraków, s.14–19.
- Kardas S., *W naszej ochronce bawimy się wesoło*; I część, Tarnów 1995.
- Kardas S., *W naszej ochronce bawimy się wesoło*; II część, Tarnów 1993.
- Kiciński A., Opiela M. (red.), *Katolickie wychowanie dziecka. Rodzina – przedszkole – Kościół*, Wyd. KUL, Lublin 2016.
- Klim-Klimaszewska A., *Witamy w przedszkolu: wspomaganie procesu adaptacji dziecka do środowiska przedszkolnego*, Wyd. „Erica”, Warszawa 2010.
- Kołodziej B., Stadtmüller E., *Szymek i Pan Jezus. Na ścieżkach Ewangelii*, Częstochowa 2005.
- Kołodziej B., Stadtmüller E., *Święta w moim domu, Z Maryją i świętymi*, Częstochowa 2004.
- Kołodziej B., Stadtmüller E., *Nie ma jak w domu – ilustrowany przewodnik po świętach rodzinnych*, Kraków 2006.
- Kruk H., *Z ludźmi i przyrodą*, Warszawa 1991.
- Leszczyński M., *Bohaterowie historii Polski*, Poznań 2000.
- Łuczyński A. P., *Mysł pedagogiczna bł. Edmunda Bojanowskiego (1814–1871) a koncepcja integralnego rozwoju i ochrony dziecka [Blessed Edmund Bojanowski's (1814–1871) pedagogical thought and the concept of integral child development and protection]*, Rozprawy Społeczne/Social Dissertations, 2020, 14(3), s. 1–14. <https://doi.org/10.29316/rs/125838>
- Majewska J., *Opowiem ci o Janie Pawle II*, Wrocław 2005.

- Opiela M., (red.), *Ochronić wychowując. Przewodnik metodyczny do „Programu wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego”*, cz. 1 i 2, Zgromadzenie Ssł. BDNP, Dębica 2009.
- Opiela M., *Osoba i rodzina wobec wyzwań cywilizacyjnych. Pedagogia integralnego rozwoju i edukacji w koncepcji ochrony Edmunda Bojanowskiego*, Wyd. KUL, Lublin 2019.
- Opiela M., *From the Charism to Action in Educational, Organizational and Social Aspect on the Example of Religious Congregations formed in Poland in the Nineteenth/Twentieth Century*, *Journal for Perspectives of Economic Political and Social Integration, Journal for Mental Change*, XXXIII(1–2) (2017), s. 91–116.
- Opiela M. L., *Developing religious and patriotic feelings in pre-school aged children in Sisters Servants’ nurseries*, in: F. W. Wawro, A. Lendzion (ed.) *Educational and psychosocial dimensions of experience*, Wyd. KUL, Lublin 2017, p. 174–209.
- Opiela M., *Społeczno-kulturowa wartość wykorzystania gier i zabaw w edukacji, integracji międzypokoleniowej i międzykulturowej według koncepcji Edmunda Bojanowskiego*, *Zeszyty Naukowe KUL*, 2020, 63(1), s. 87–102. <https://doi.org/10.31743/zn.2020.63.1.05>
- Pietruszka L., *Wykorzystanie opowiadań w edukacji i integracji międzypokoleniowej – aplikacja dorobku myśli i praktyki pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego*. [Using stories in education and intergenerational integration – application of the achievements of blessed Edmund Bojanowski’s thought and pedagogical practice (1814–1871)]. *Rozprawy Społeczne/Social Dissertations*, 2020, 14(2), s.14–26. <https://doi.org/10.29316/rs/124414>
- Roczniki Pedagogiczne 9(45) numer specjalny 2017. Numer specjalny o tematyce: *Myśl pedagogiczna Edmunda Bojanowskiego i jej realizacja współcześnie*.
- Ruciński T., *Przez okulary wiary*, Sandomierz 1999.
- Smoczyńska-Nachtman U., *Kalendarz muzyczny w przedszkolu*, Warszawa 1983.
- Stadtmüller E., *Legendsy Polskie*, Kraków 2004.
- Stadtmüller E., *Korowód Świętych*, Częstochowa 2001.
- Zielińska E., *Sposoby realizacji treści programowych z zakresu mowy ojczystej*; *Bliżej Przedszkola* Nr 6/2015, Kraków, s. 58–62.
- Usiądek J., *Rok liturgiczny w rodzinie. Tradycja i obrzędy*, Olsztyn 1998.
- Właźnik K., *Wychowanie fizyczne w przedszkolu. Przewodnik metodyczny dla nauczyciela*, Warszawa 1999.

„Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego”, ze względu na swoją uniwersalność, nacisk na tradycje i kulturowość, może być z powodzeniem realizowany niezależnie od części świata, grupy etnicznej, wyznania czy warunków realizacji edukacji przedszkolnej. Publikacja powinna być udostępniona szerszemu gronu nauczycieli wychowania przedszkolnego i osobom zainteresowanym problematyką edukacji przedszkolnej nie tylko w kraju, ale także poza jego granicami.

Stanowi on nie tylko wartościowy dokument programowy, ale także cenną alternatywną koncepcję pedagogiczną, gdyż przedstawione założenia programowe nie odnoszą się tylko do przedszkoli katolickich, ale mogą być wykorzystane także w przedszkolach prowadzonych przez podmioty świeckie.

Realizacja programu umożliwia pełny rozwój i wspieranie dziecka zgodnie z jego indywidualnymi zdolnościami i możliwościami, ale bez wybujałego indywidualizmu zorientowanego nadmiernie na sukces, a także bez ograniczania się jedynie do wyrównywania braków. Jest to możliwe dzięki osobistemu przykładowi nauczyciela i stałej współpracy z rodziną dziecka, oraz dzięki przekazowi wartości, podawanym treściom, umiejętnie dobranym metodom i środkom wychowania – odpowiednio dostosowanym do wieku i możliwości dziecka. Praca wychowawczo-dydaktyczna i opiekuńcza, realizowana zgodnie z omawianym programem, nastawiona jest na udział w szeroko pojętych działaniach integracyjnych, dotyczących zróżnicowania co do stanu zdrowia, sprawności, statusu społecznego, materialnego oraz różnic pokoleniowych.

Z recenzji prof. Anny Klim-Klimaszewskiej

Bardzo istotnym elementem przedstawionych założeń programowych jest zawarta w *Programie* wizja konieczności integralnego rozwoju dziecka. W dzisiejszej rzeczywistości wychowawczej, często realizowanej w sposób wybiórczy, jednostronnie prakseologiczny lub „płynnie teoretyczny”, zachodzi silna potrzeba propozycji kompleksowych, ukazujących wychowanka rozwijającego się na wszystkich płaszczyznach w sposób zharmonizowany, a nie tylko na wybieranych fragmentarycznie wymiarach, często instrumentalnie, do określonych potrzeb indywidualnych czy tzw. społecznych. Odwołanie się do koncepcji E. Bojanowskiego w tym zakresie i ubogacenie programu poprzez umiejętnie odczytanie jego idei w świetle współczesnych osiągnięć psycho-pedagogicznych, zwłaszcza dotyczących okresu dziecięcego, zaowocowało nowoczesnym i konkretnym sposobem podejścia do integralnej wizji rozwoju i wychowania, realizowanej w instytucji przedszkola.

W swoim założeniu *Program* jest skierowany do środowisk chrześcijańskich (katolickich). Uważam jednak, iż ze względu na jego uniwersalny walor, może być on z powodzeniem zaadoptowany i w innych środowiskach wychowawczych, które starają się promować integralne rozwiązania w wychowaniu człowieka. Metody i strategie wychowawcze, stosowane wobec dzieci podejmują zagadnienia wychowania religijnego bardzo często w sposób naturalny, pośredni, dostosowany do możliwości rozwojowych dziecka. Najbardziej istotnym elementem w tym zakresie jest postawa wychowawcy, który przez dziecko jest obserwowany i często naśladowany. Interesującą lekturą są także załączniki, w których mamy przedstawione bardzo konkretne propozycje realizacji *Programu*. Nie brak w nich bardzo konkretnych wskazań i propozycji metodycznych.

Z recenzji prof. Zbigniewa Formelli SDB

werset®

 [facebook.com/WydawnictwoWerset](https://www.facebook.com/WydawnictwoWerset)